DEVRİMCİ
NAT VE KÜLTÜR
KAVGASINDA

MİLİTAN

temmuz 1975

ORHAN KEMAL/ROMANCININ ROMANI

ellenstein : STALİN OLAYI
vaptsarov : VEDA ŞİİRİ/ÖLÜMDEN ÖNCE

DEVRİMCİ SANAT VE KÜLTÜR KAVGASINDA

MİLİTAN

AYLIK DERGİ/SAYI 7/TEMMUZ 1975

Cihat Özaydın, Aziz Okay, Aysel Özakın
Taner Kutlay, Hüseyin Apaydın, Emre Senan

Ön kapak: Fikret Otyam'ın objektifinden Orhan Kemal
Arka kapak: Orhan Kemal'in çalışma odasından görüntüler

Kurucuları: Ataol Behramoğlu, Nihat Behram/Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu: N. Behramoğlu/Yazışma ve havale adresi: P. K. 893, Sirkeci/İST./Yönetim yeri: Himaye-i Etfal Sokak, Kredi Han 8/3, Cağaloğlu İST./Abonesi: Yıllık 90 TL. (Yurt dışı için iki katıdır)/ Gönderilen yazılar basılsın basılmasın geri verilmez/Tek dergi isteklerinde 10 T.L.'lık posta pulu gönderilmelidir/Dizgi-baskı:Yelken Matbaası/Dağıtım: Anadolu ve İstanbul: Der-Da; Ankara için: Ankara Dağıtım

bu sayıda

Bu sayımızda Orhan Kemal'in ölüm nedeniyle tamamlanamadan, başlangıç bölümlerinde kalmış çalışmasını, «Romancının Romanı»nı yayınlıyoruz. Okurlar için ilginç olduğu kadar araştırmacılar bakımından da değerli belge niteliği taşıyan çalışmayı yayınlamamızı sağladığı için Orhan Kemal ailesine teşekkür ederiz.

Nazım Hikmet'in sanat-kültür konusunda görüşlerinin sistematik yansıtılması amacını taşıyan derleme çalışması bu sayıda yayınladığımız ikinci bölümle tamamlanıyor. Büyük yazarın sanat-kültür konularında yazıları, anılar v.b. Türkiye'de yayınlandıkça, bu alandaki çalışmaların boyut kazanacağı kuşkusuzdur.

Geçen yıl Fransa'da dört cilt olarak çıkan J. Ellenstein'in «Sovyetler Birliği Tarihi»nden bir bölümü (Stalin Olayı) Kenan Somer'in çevirisi ve sunuş yazısıyla yayınlıyoruz.

Faşistlerce kurşuna dizilen komünist Bulgar şairi Nikola Vaptsarov'u (1909-1942), ölüm yıldönümü olan Temmuz ayında iki şiiriyle anıyoruz. Çağdaş Bulgar şiirinden seçmeler çalışmamız yayınlandığında Vaptsarov'un yaratıcılığını da daha geniş olarak yansıtabileceğiz.

«Feodalizmin Yarattığı Gerilim ve Tüfekliler»in yazarı Mehmet Bayrak'ın çalışmalarını daha çok köy konulu edebiyat üzerinde yoğunlaştırmış olduğunu biliyoruz. Mehmet Bayrak yazısında sosyolojik bir araştırmayla bir edebiyat ürünü arasında bağlantılar kurmayı deniyor.

60 sonrası şiirinin ilginç, değerli bir şairi olan Metin Demirtaş'ın şiirleri üzerine bu sayıda yayınladığımız yazının, Demirtaş'ın şiirleri konusunda çalışmalara bir giriş olması dileğindeyiz.

«Toplumcu Edebiyatımız» konulu soruşturma, Bekir Yıldız ve Kemal Özer'in yanıtlarıyla sürüyor. Soruşturma, toplumcu edebiyatçılarımıza olduğu kadar, düşün-siyasa konularıyla ilgili yazar ve araştırıcılara da açıktır. «Toplumcu Edebiyat sözünden ne anlıyorsunuz - Toplumcu edebiyatımızın bugünkü sorunları nelerdir» sorunlarından oluşan soruşturmamıza daha geniş oranda katılış, sonuçta yapmayı tasarladığımız değerlendirme çalışmasının kapsamı bakımından önem taşıyor.

Her sayıda olduğu gibi, yeni yayınlanan kitaplar üzerine tanıtma ve inceleme yazılarının yanısıra, haberler bölümünde Royan Film Festivali

dolayısıyla Fransız basınında Yılmaz Güney ve Türkiye Sineması üzerine yayınlanan yazılardan yaptığımız bir derlemeyi okuyacaksınız.

Yayın hayatı üzerindeki faşist baskılar konusunda, aralarında dergimizin de bulunduğu yayın organlarının ortak bildirisini, yine haberler bölümünde yayınlıyoruz.

Faşist baskılar, kâğıt karaborsası ve binbir güçlük içinde yayınlarını sürdürmeye çalışan devrimci yayın organlarının maddi yoksunluk yüzünden yıkılmamaları ya da biçimden ve kapsamdan ister istemez ödün vermemeleri için okurların çaba göstermeleri, derginin özellikle Anadolu'da elden satışını sağlayarak, abone olarak, abone bularak çabamıza katılmaları gerekiyor.

NİHAT BEHRAM

ona doğru koşmak için

Sana ufku anlatmak istiyorum

Yüreğini
avuçlarında bir güvercinin
yüreğiyle yarıştıran çocuğun
bileklerinde çözüp
göğsüne doldurduğu şeyi
sana anlatmalıyım

Binlerce insan dökülmüş duraklara
asfalttan, yapılardan, seslerden;
binlerce saattir oradalar
ve durağan bir beyin
ve kıpırtısız bir yürekle
düşmanca bir şeyler biriktiriyorlar karşılıklı
ve herkes birbirine benziyor
ve herkes yabancı birbirine üstelik

Sana ufku anlatmak istiyorum

Yalnayak
ve aşağlara koşarken çaylarda
çakıltaşları, çağlayanlar
ve kayaların oyuklarında köpüren suyun
düşündürdüğü şeyi
sana anlatmalıyım

Vapurda, otobüste, odalarda unutulmuş gibiler
sıralar halinde gerneşmek için;
durgun, bulanık, bezgin...
zaman: tek yaşama biçimi!
ve bankalar, sigortalar, belediye
meydanlara saatler koyuyor onlar için
ve unutsun diye gökyüzünü şehrin üstünde
oğlunu nefretle azarlayan bir kadın
kimseyi şaşırtmadan geçiyor o saatin dibinden

ve bonolar, çekler, borçlanışlarla
birbirine bulaşan kaypak ilişkiler
dişlemeye başlıyor çocukları bile
ve inzibatlar, polisler, mübaşirler
ve bin katlı elbiseler içinde bir takım insanlar
buyurmuş, teftiş ediyor şehri

Sana ufku anlatmak istiyorum

Bir ağacın kökleri ve dallarıyla
uzanıp uzanıp vardığı şeyi
sana anlatmalıyım

İçinde duvarlar uğulduyor ilişkilerin;
ilânlar, rutubet, çıkar...
ve söz namusun simgesi değil,
duygular öyle lekelenmiş,
içtenlik öyle hesap işi ki
kimin öpüşleri gerçekten bir papatya kadar temiz
kim kime kıstırıldığı anda omuz verebilir?
Ya aşk: çarparak başlatan yeni şeyleri
o sevinç
nerede şimdi?
Yine de güzel bazı duygular
aşkla kendini onarıyor
fakat rüzgârı, yağmuru ve sabahları
bir sinir birikintisi olarak karşılamaktan
bakışları gizlice köreliyor onun da
ve hatta sağnağı bir nehir gibi
yabani bir yayvanmış gibi düşünüp
ürküyor
ve giderek aciz,
sinirli, habis insanlar dolduruyor caddeleri,
oysa şehirden
yabani bir hayvan kadar uzakta nehir
öpüşüyor uçsuz bucaksız bir çalkantıyla
ve yüzlerce çocuk tanıyorum
kaçak bir duygu taşıyan sinemalarda
ona doğru koşmak için

Sana ufku anlatmak istiyorum

Bağrına bayraklarla varılan
ve hayatın

yoldaşlık duygusu kadar katışıksız,
birlikte söylenen şarkılar kadar
ödünsüz olduğu yerde
başlayan şeyi
sana anlatmalıyım

Son mavisi gözlerinde kaldı gökyüzünün
bu şehirde
anlatmak istediğim...

NAZIM HİKMET

sanat ve edebiyat üzerine düşünceler (2)

Derleyen : Erdal ALOVA

5. DİL VE ÇEVİRİ SORUNLARI

Öztürkçe cereyanında şoven ve kısır taraflar yok değil, var. Bununla beraber, türkçeye bazı tutacak kelimeler de getiriyor ve getirecek. Bunlar hangileridir? Bunlar: 1) Bütün Anadolu'da, yalnız bir vilâyette değil, kullanıldığı halde İstanbul şivesinde ve yazı dilinde kullanılmamış olanlardır: *eyimser, kötümser* gibi. 2) Mânası kolayca anlaşılan ıstılahlar. Mamafi, dediğim gibi şimdilik bütün bu yenilikler yine münevverler arasında dönüp dolaştığı için mahdut, sınırlı kalmak zorundadır. Neden? Çünkü, ...millî yazı dili, millet denilen olayın ortaya çıkmasıyla şekilleşir. Yani burjuvazinin memleket içinde tek pazarı meydana getirmesiyle. Bu bakımdan Avrupa millî yazı dillerinin en fazla iki üç yüz yıllık bir varlıkları, bizimkinin ise yarım yüzyıllık bir ömrü vardır. Bu millî yazı dilinden sonraki merhale cemiyetin sınıfsızlaşmasıyla başlayacak olan devirde gerçekleşecektir.

KTM, 1942, s. 130

Halkın diline girmiş en koyu acemce ve arapça kelimeleri, halkın dilindeki şekliyle kullanacağız: Meselâ, meselâ ve mamafih, mümkün yok filân gibi. Bunları atmakta mânâ yok. Hattâ bunları atmağa kimsenin hakkı yok. Hattâ bunları aydınlarımız atsalar bile halkın dilinde yaşayacağına göre, atılmış sayılmazlar. Yine halkın dilinde olan fakat yazı dilinde olmayan türkçe kelimeleri de alacağız. Dilin zenginleşmesi bu yönden olacak, yani hem taraf, hem yön sözlerini kullanacağız. Çünkü halk ikisini de kullanır. Gerekirseyi de kullanacağız, icabederseyi de. Fakat büyük bir ehemmiyeti haizdir demiyeceğiz, büyük bir ehemmiyeti vardır, diyeceğiz. Gerekirse uydurma olmakla beraber - çünkü ben pekâlâ uydurma sözlerin yaşayacağına kaniim, büyük bir önemi vardır da diyeceğiz. Şiirin ayrı dili, nesrin ayrı dili vardır diye bir şey kabul etmiyorum. Bundan dolayı şiirde yapılan denemeleri, hikaye dilinde, roman dilinde de yapabiliriz. *Bütün iş dilin tazeliğindedir.* Taze gıcır gıcır bir dil kullanacağız. Bunun için de bir yandan taze canlı sözler bir yandan da taze, canlı cümle kuruluşları bulacağız. Kısaca söylemek lâzım gelirse, sözlerle, cümle kuruluşlarıyla münasebetimiz pasif değil, aktif bir münasebet olacak. Yalnız konuştuğumuz dili yazmayacağız, konuşmamızı esas olarak alacağız fakat bu temelin üstüne biz yeniden bir dil yaratacağız. Nasıl, sanat eseri tabiatın, cemiyetteki hadiselerin, insanın sadece bir kopyası değilse, dil de öyle, sadece

bir kopya olmayacak... bence esas mesele *üslubumuzdaki yaratıcılığımızdır.*

VNM, 1949, s. 188

...mahalli şiveyi yüzde yüz almasak da -tıpkı realiteyi sanat adesesinden geçirdiğimiz gibi,...- realitenin bir parçası olan yerli şiveleri de bu adeseden geçirip almağa mecburuz sanıyorum. Yan realiteyi aksettirirken nasıl bir enfüsi, terkip, tertip, düzenleme, yöneltme işi yapıyorsak, nasıl onu planlara ayırıyor ve sonra bu planları bir birlik halinde veriyorsak şive meselesinde de aynı işi yapmalıyız, diyorum.

KTM, 1944, s. 271-72.

1) Bizde bir kitap Türkçesi var. Bu Türkçe bilhassa kuruluş (fiil, fail, meful, sıfat, yardımcı cümle) unsurlarının takip ettiği sıra bakımından öyle sanıyorum ki hassatan Tanzimat'tan sonra başlamış. Evliya Çelebi'nin eski tezkirecilerin c ü m l e k u r u l u ş l a r ı bambaşka, bu bakımdan hatta bugünkü nesir cümle kuruluşlarımızdan çok ilerde.
2) Bizde: «Merhaba dedi Kemal şapkasını çıkarıp» diye cümleyi düzdün mü bu (hele serbest «vezin» şuarasında) «mısra» oluyor. «Kemal şapkasını çıkarıp merhaba, dedi» dersen bu nesir «satırı» oluyor. Kepazeliğin farkında mısın? «Mısra» ile «satır» bir de c ü m l e k u r u l u - ş u bakımından ayrılıyor. Başka bir dilde böyle bir rezalet yoktur. Bu bakımdan biz ve bilhassa halk boyuna mısra söylüyoruz. Bu ikilik neden? Çünkü konuşurken sözümüz hareketli, renkli ve canlıdır. Nesir yazarken acaip uydurma, kaideli. Bundan dolayı da «mısra» ister istemez canlı ve hareketli olanı örnek alıyor.
3) Bizim kitabî cümle kuruluşu ile sözü, psikolojiyi, hareketi ve izahı aynı uzun cümle içinde vermeğe kalkıştığımız zaman anlaşılması zor bir karışıklık ortaya çıkıyor.

KTM, 1943, s. 179-180

...ben tercümeden şunu anlıyorum: tercüme edilen eserin yüzde yüz Türkçeleştirilmesi değil. Yani tercüme romanı okuduğun zaman, sanki onu bir Türk muharririnin yazdığını sanmıyacaksın. Bilakis onu hangi milletin, hangi devirdeki muharriri yazmışsa o milletin, o devirdeki o muharririni okuduğunu anlıyacaksın. Yani tercümede bir Rus muharriri ile, bir Fransız muharriri tercümeyi yapan Türk muharririnin diliyle değil, kendi dilleriyle konuşacaklar. Bunun için bir çeşit istilizasyon lazımdır. Yoksa, meselâ, bana Nasuhi Baydar, Anatol Frans'la Malro([1])'yu tercüme ettiği zaman ben bu iki tercümede Nasuhi Baydar'ın Türkçeleştirmek gayretini birinci planda görürsem, okuduğum eser tek taraflı olur. Madem ki şekil ve muhteva birliği vardır, Anatol Frans'ın muhtevasıyla Malro'nun muhtevasına Nasuhi Baydar'ın Türkçesinden bir şekil giydirmek, hakikatte şekil ile muhteva birliğini bozmak demektir... Tolstoy'un şekliyle Gorki'nin şekli arasında müthiş bir fark var. Ben birinci planda Türkçeleştirmeği

alırsam, bu müthiş fark yalnız muhteva farkına iner ve yarı yarıya kaybolur. Bence en güzel tercüme örneklerinden birisi İncil ve mezamirin filan Türkçeye tercümeleridir... Tercümede nasıl muhteva adaptasyonu bir kepazelikse, şekil adaptasyonu da öyledir. Hem benim kanaatime göre şu dediğim prensip kabul edilirse, muhtelif lisanların birbirlerini zenginleştirmeleri, ve kendi dar hudutları içinde kalmayıp kapılarını birbirlerine açmaları mümkün olur... Son söz: ben Nasuhi Baydar'ın, Nurullah Ataç'ın, Reşat Nuri'nin, filanın Türkçesini değil, Türkçede Tolstoy'un Ruscasını, Anatol Frans'ın Fransızcasını, tekrar ediyorum *Türk dilinde, onların dillerini* okumak istiyorum.

KTM, 1944, s. 252-53.

6. ŞİİR. HİKÂYE. «BÜYÜK» HİKÂYE. ROMAN

İnsanlar henüz edebiyatta nesre ulaşmadan önce, tabiat ve cemiyet dahil, dış âlemden aldıkları intibaları ve iç âlemlerinin tahassüsatını, bu âlemlerin meselelerini şiirle söylemişlerdir. O devirlerde, hattâ yakın devirlere kadar, şiir hemen hemen her tahassüs ve bilgi sahasını içine almış bulunuyordu. Böylelikle, şiir denilen edebiyat çeşidi en geniş sahalara sahipti. Sonraları.. çok çeşitli sebepler yüzünden şiirin çalıştığı saha daralmış ve sırf şairaneliğe inhisar etmiştir. Ve ortaya hassasiyet anlamına gelen bir şiir sözü çıkmıştır. Bu bakımdan birçok hikâyelerde romanlarda şiir birinci plâna geldiği halde, birçok şiirlerde nesir ön plâna geçmiştir. Bu bize şunu gösteriyor, güzel sanatlarda, muhteva bakımından şiirle nesri, onun sahası şuraya kadar, yahut şudur, ötekinin ise ancak şu diye Çin Seddi'yle birbirinden ayıramayız. Mesele, *aynı* muhtevayı ana hattında şiirin imkânları yahut nesrin imkânlarıyla vermektir. Her iki imkân da hudutsuzdur.

MFM, 1945?, s.74

Bugün, şiir dediğimiz ve vezinsiz, ölçüsüz, serbest yazıldığını iddia ettiğimiz şiirler de vezinli ve ölçülüdür. Ben henüz, ölçüsüz yazılmış şiire rastlamadım. Yalnız ölçüler arasında fark var. Armonili bir müzik parçasında da ölçü vardır, zencilerin tamtamında da. Aruz vezni de, hece vezni de ......, serbest vezin yahut vezinsizlik de (!) vezin çeşitlerinden başka bir şey değildir.

MFM, 1945?, s. 72

.. benim mısra ve şiir telâkkime göre teker teker mısraların bir araya gelmesi bir hesap yekünü değil, bir cem ameliyesi değil, bir cebir, bir yüksek riyaziye meselesi, birbirleriyle *iç rabıtaları* olan ve bir araya geldikleri zaman yeni bir keyfiyet meydana getiren bir kuruluştur.

KTM, 1941, s. 74

Şimdi bir moda var: şiir bir anın tesbitidir, diyorlar. Bu çeşit dar tek taraflı iddialardan çekinmek lâzım. Şair bazan bir anı tesbit eder, bir anlık intibaını şiirleştirir, bazan da bütün bir ömür parçasını bütün girift intibaları, düşünceleriyle ifade eder ... bir anlık intiba denilen şey, öyle mü-

cerret bir an değildir. O anlık ıntibaın içinde geçmiş binlerce anın intibaı vardır.

MFM, 1954, s. 80

Şiir silâhıyla yapılacak muhasebe çok daha geniş meseleleri çok daha kısa belki teferruatsız fakat kuvvetle ana hattında toplu olarak vermek gibi bir imkâna sahiptir. Bu imkândan şiirin istifade etmemesi kendi kendini kısırlaştırması, faaliyet sahasını daraltması demek olur.

KTM, 1941, s. 100

... bir iddia vardır, şiir dili, nesir diline göre daha sun'îdir diye. Ben bu kanaatta değilim, sun'îliği ve tabiîliği konuşma diline göre ayarlıyorsak nesir de şiir kadar sun'î yahut tabiîdir. Bununla şunu demek istiyorum, bence kat'î olan bir şey varsa, yeni nesnenin yazı tekniği en geniş mânasıyla şiir yazı tekniğinden ilham alacaktır. Yani en geniş mânasıyla vezinli ve kafiyeli olacaktır .... en geniş mânasıyla vezinli ve kafiyeli, yani bazan kafiyesizlik bile nasıl kafiyeli olmaksa öyle geniş mânada kafiyeli.

KTM, 1947, s. 335

... ben mısra deyince tamam iki nokta arasındaki bir cümleyi anlıyorum..

KTM, 1946, s. 19

Bana öyle geliyor ki hikâye ile roman arasındaki fark kemiyette değil keyfiyettedir. Hattâ değil yalnız büyük, küçük hikâye ve roman, bunlarla şiir arasındaki esaslı farklar da böyle ... Şimdiye kadar ana hattında ayrı bir şiir lisanı —şiir hangi mektebe mensup olursa olsun esası değişmez— ve ayrı bir nesir lisanı varmış. Hele Türkçenin cümle kuruluşu hususiyetleri dolayısıyla, fiilleri başa aldın mı, ortaya aldın mı şiir lisanı oluverirmiş. Nesir lisanının konuşma dilinden tut da ilim kitaplarındak cümle turnürlerine kadar hudutsuz ifade imkânları olduğu halde şiir lisanı muayyen turnürlerin kalıbı içinde sıkışıp kalmış. Binaenaleyh şiir lisanına evvelâ nesir dili kadar geniş imkânlar vermek ve şiir lisanı nesir lisanı diye mevcut ikiliği kaldırmak lâzım.

KTM, 1941, s. 48

... aynı mevzuu *romanda* birçok *kalın hatların* kuvvetle inkişafı ve mimarisi demektir. Halbuki hikâyede bir tek kalın hat etrafında *ince çizgilerin* sarmaş dolaş olmaları var. Bundan dolayı mesele sayfa çokluğunda değil, tek kalın hattın mimarisiyle kurulan mevzu -ince çizgiler yukarda söylediğim gibi mevcut olabilir - kaç sayfada işlenirse işlensin hikâyedir. Buna mukabil birçok kalın hatların - inceler de yine olabilir - mimarisi ile kurulan aynı mevzu aynı sayfa içinde de olsa - bu sayfa miktarının bir asgari haddi vardır elbette - romandır. Burda bir nokta var. Birçok hikâyelerin aynı mevzu etrafında toplanmış da olsa *bir araya gelmeleri* roman olmaz. Romandaki kalın hatların ana vakaların çokluğu basit bir cem ameliyesi neticesi değildir. Roman ayrı keyfiyette bir *vahdettir.*

KTM, 1941, s. 50

Fakat büyük hikâye romana dönünce büyük hikâye insanları bir türlü roman insanları olamıyorlar. Demek ki roman insanı ile büyük hikâye insanı arasında fark var. Bu fark nereden geliyor. Öyle sanıyorum ki -sırf bu bakımdan yani- insan ne kadar çeşitli taraflarıyla ve ne kadar çok hadiseler karşısındaki reaksiyonlarıyla verilirse o kadar çok roman insanı oluyor.

KTM, 1946, s. 343

Romanda şimdiye kadar elde edilen bütün başarıların temeline dayanmak, fakat diğer taraftan teknikte artık değişmez kaideler halinde putlaşan ölçülerin darlığını parçalamak, yeni ölçüler kurmak.

VNM, 1946, s. 35

Romanın en üstünkörü, en umumî tarifi -bence-şöyle olsa gerek: Roman insanların birbirleriyle ve tabiatla olan münasebetlerinin mümkün olduğu kadar geniş ve derin bir surette, bir yahut birçok sahalarda, sanatkârane hikâye edilmesidir. İnsanların arasında ekonomik münasebetlerden tut da bu temel üstünde yükselen başka sosyal münasebetlerden en muğlak ruh münasebetlerine kadar bir yığın ilgi ve münasebet vardır. İki kişinin arasındaki bir sevda macerasını hikâye eden bir roman dahi-eğer realistse-dolayısıyla o insanların yaşadıkları cemiyetin hikâyesini bir inikâsla anlatıyor demektir.

MFM, 1944, s. 28-29

.. bugün artık romanda ve hikâyede parlak pasaj parlak cümle telâkkisi ölmüştür. Nasıl ki tiyatroda da parlak tirad telâkkisi öldüğü gibi.

KTM, 1941, s. 75

... kapitalist içtimaî nizamında insan karakterleri, psikolojileri filan hiç de öyle iddia edile geldiği gibi uçsuz bucaksız çeşitli değil. Teferruat bir yana bırakılırsa bu karakterleri ana hatlarında (...) on, on beş grup halinde tasnif etmek mümkün ...... Hattâ meselâ, bugün bizim memleketimizin konkre şartları içinde bu sınıf-tabaka karakter tasnifini yapmak işimizi çok kolaylaştırır. Yani birçok burjuva ve küçük burjuva romancının-bizde değil Avrupa ve Amerika'da-bazen dâhiyane bir surette fakat şuursuz, metodsuz ve darmadağın sezişlerle yaptıkları ve bunun için de çok kısır ve zahmetle başarılan bir işi *metodla ve şuurla* çok kolaylaştırmış ve geniş rahat ufuklar açmış oluruz.

KTM, 1942, s. 160

... bazan bir romanın insanları silik olur da roman yaşar, yani roman vardır, bazan da aksine, insanlar yaşarlar fakat roman yoktur, yahut zayıftır, halbuki iş *yaşayan* bir romanın içinde insanları yaşatmakta..

KTM, 1943, s. 191

Mektup şeklinde roman bence rokokonun edebiyattaki ifadesidir.. Bazı şekiller vardır ki meselâ şiire imkân verir ama hikâyeyi imkânlarından mahrum eder. Romanın içinde mektup. Olur Ama baştan aşağı roman mektuplarla olursa yayılmak, genişlemek imkânından mahrum

kalır zannediyorum. Zaten bu şekil daha ziyade psikoloji romanı denilen kısır ve mütereddi romanda bilhassa kalıp vazifesini görmüştür sanıyorum.

KTM, 1944, s. 252

Tayyare ve motor devrinde, sosyalizmin gerçekleşmesi devrinde romanın ve şiirin *eski kazançlarını* ve onların yaşayan taraflarını bal gibi kullanarak artık bir tek insanın, yahut on insanın değil, hiç olmazsa o insanlar da dahil, bir milletin romanını bir iki ciltte yazmak icabediyor... ferdi inkâr etmiyorum, fakat ferdi vereceğim diye, pek az mahallî farklarla, binlerce defa yazılmış karakterlerin, psikolojilerin teferruatı üzerinde, bu teferruata lisan farkından başka yeni bir şey getirmeden durmanın ve bununla roman yapmanın biraz eskimiş bir şey olduğunu söylüyorum. Konkreliklerinden, önemli *teferruatlarından,* esaslı hususiyetlerinden tek bir zerresini bile kaybetmeden büyük kayalar yontmak, monümantal fakat okunur, romanlıklarını kaybetmemiş romanlar yontmak lâzım.

KTM, 1944, s. 225

...röportaj unsurunun roman unsuru içine karışmasının birçok lüzumsuz kitap sayfasını ve uzunlukları ortadan kaldıracağını sanıyorum. .... yazı sanatında kazanılmış fakat malûm sebeplerden dolayı, edebiyat çerçevesinin içine kabul edilmemiş ve zuhurları bizzat o sahadaki tekniğin ve insan münasebetlerindeki gelişmenin eseri olan, gazetecilik, röportaj, muhabirlik filan gibi yazı tarzlarından, bilhassa bunların büyük hadiseleri en veciz kavrıyabilme imkânlarından romanda *istifade* etmek lâzımdır sanıyorum.

KTM, 1944, s. 268

Roman, hikâye, şiir bahsinde, hattâ, Gorki'nin meselâ, bu *muhayyile* meselesine haklı olarak, ne kadar ehemmiyet verdiğini bilirsin. Realist sanatkârın aktif, diyalektik bir realizme ulaşması için bu unsuru ustaca ve realistçe *kullanması* şart.

KTM, 1947, s. 368

Tahteşşuur sahasında çalışmaya gelince, bir yerde okudum, Malro, edebiyatın bir vazifesinin de bu olduğunu söylüyor, bu sahada olsun, derinlemesine psikoloji sahasında olsun, bugün bile yapılacak işler elbette ki yok değildir, fakat iki şeyi unutmamak lâzım: 1 — Başkasının tahteşşuurunu yakalıyalım derken çok defa kendi tahteşşuurumuzu yakalarız... 2 — Aylak olmayan sınıfların fertleri bugünkü şartlar altında ne o kadar derin psikoloji buhranları geçirmeğe, ne de tahteşşuurlarını dinlemeğe vakit bulabiliyorlar. Ve onların psikolojisini, tahteşşuurunu filan da bundan dolayı ancak, *hareket halinde* tezahür ettiği zaman keskin olarak vermek yetiyor.

KTM, 1944, s.264

..., ezberlenen, bazan makamla ve saz refakatinde halk topluluklarına okunan eski medeniyetlerin şiir yahut şiir elemanlarıyla tertip edilmiş-hikâye ediş-tarzlarını TEZ olarak kabul edersek, bunun antitezi, nesir tekniğiyle yazılmış ve bir tek insanın kendi içinden yalnız gözleriyle harfleri takip ederek matbu kitaptan okuduğu romandır. Şimdi yeni teknik imkânlar meselâ, radyo, senaryo filân şekil bakımından; ve yeni sosyal şartlar muhteva

bakımından bu tezle antitezin bir sentezini icabettirmektedir.... Yani başka bir *hikâye ediş çeşidi* ki, hem ezberlenebilsin, hem radyoda halk yığınlarına sözle ve matbu kitap halinde bir tek insan tarafından gözle okunabilsin. Diğer taraftan da yeni hikâye ediş imkânlarından, modern piyes ve senaryo yazış tarzlarından faydalansın.

KTM, 1947, s. 354-55

Romanı doğuran, geliştiren teknik, sosyal şartlar değişmektedir. Öyle sanıyorum ki yeni teknik ve sosyal şartlar, şimdiye kadar bilinmeyen-nasıl ki roman da vaktiyle öyleymiş-yeni bir kitaba geçmiş söz sanatını gerektirecek. Bunun ismi ne olacak, bilmem. Ama bu ne şiir ve çeşitleri, ne de hikâye-roman ve çeşitleri olacak, kemmiyet bakımından onların *unsurlarını* taşımakla beraber, keyfiyet bakımından başka bir şey...

KTM, 1947, s. 353

Sınıflı kapitalist cemiyeti bilhassa insanları standartlaştırıyor, ferdi öldürüyor, ve ancak sınıfsız bir cemiyette insan tam, ferdî hususiyetini belirtebilecektir. Bundan dolayı.., ferdin karakterlerini psikolojisini işliyecek olan edebiyat tarzı geleceği olan ve tükenmiyecek, bilâkis inkişaf edecek bir tarzdır.

KTM, 1944, s. 264

7. ROMAN VE HİKÂYEDE TİP VE «FIKRA»

.... eski şiirde ahenk, vezin, kafiye birinci derecede şekil unsurlarıdır. Biz bunları inkâr etmedik ama yerine göre *plânlarını değiştirdik,* bazan öne aldık, bazan arkaya. Tıpkı bunun gibi meselâ eski ve klâsik mânada roman ve hikâyede FIKRA mutlaka birinci plândadır. Ve hikâye ve romanın - tiyatro da dahil değeri bir bakıma da fıkrasının kuvvetiyle ölçülür. Yeni şiir muhtevamız için.. mutlak olarak vezin, kafiye istibdatından kurtulmak nasıl bir zaruret olmuşsa, yeni roman vesaire için de *fıkra istibdatından* kurtulmak bir zaruret olacaktır.

Roman ve hikâye çok derin, geniş ve inkılâpçı bakımdan derecesine göre sosyal meseleleri ele aldıkça klâsik mânasında fıkra istibdatından ve formalizminden kurtuluyor.

......

Demek oluyor ki, fıkra unsuru bilhassa ondokuzuncu asırdan itibaren - Şolohof'ta meselâ son haddini bulmak üzere-ileri ve sosyal meseleleri işleyen muharrirlerde arka plâna gidiyor. Bu vakayı şuurla tesbit etmek ve yeni muhtevanın şeklini ararken bunu göz önünde tutmak lâzım.

......

Tipi inkâr edelim demiyorum, ama yerli yerine koyalım ve şimdiye kadar romanda işgal ettiği sarsılmaz tahtından indirelim, o da bizim gibi fani bir insan, bir sahici insan olsun. Romanı mutlak olarak ne fıkra etrafında ne de tipler etrafında kuralım. Romanı ve hikâyeleri, tipleri, insanları, fıkraları ve fıkracıklarıyla, diyalektik bir gözle tetkik edilip içine faal olarak karıştığımız hayatın artistik inikâsı üzerinde kuralım.

KTM, 1942, s. 148

Nazım Hikmet ve Fahri Erdinç Barış kongresinde, Sofya 1957

.. Tip, yani insan, diyorsun. Hayır.., insan demek mutlaka tip demek değildir. Tip, *enmuzeç* demektir. Bundan dolayı da bir bakıma sentetik ve mücerrettir. Don Kişot tiptir. Fakat tip olduğu kadar kuvvvetle insan değildir. Tuhaf değil mi, hattâ mücerrettir. Zaten bunu sen de tipin edebiyatta tekâmülünü kaydederken yazıyorsun ama, tip o tekâmül neticesinde romandan çıkıyor, tiplik vasıflarını kaybediyor, ve gitgide insan olmaya, konkre

insan olmağa doğru gidiyor. Ve gün gelecek ki tip denen nesne sanattan büsbütün kaybolacak ve onun yerini tip olmayan insan alacak.

KTM, 1944, s. 264-65

Tip yaratmak değil, insanları yazmak lâzım. Ve faal, inkılâpçı ve istersen propagandacı de realizmi insanları yazarken yapmak icabediyor. Ve edebiyatı cemiyet için bu işi yaparken faydalı kılmalı.

KTM, 1944, s. 266

.1) «Enmuzecî tip» ancak *muayyen bir devirde*, muayyen *bir sınıfın* -en muvaffak misaliyle *Don Kişot*- müşahhaslaştırılması olabilir. Mamafi bu demek değildir ki, muayyen bir devir, mahdut da olsa, bütün sınıflarına bazı müşterek damgalar vurmaz. Vurur.... Fakat, tabii bundan, muayyen bir tarihî devri nefsinde şahıslandırabilecek enmuzecî bütün *sınıflara şamil* bir tipin yaratılabileceği neticesini çıkarmamak lâzım. ... Çünkü irreel olur, uydurma ve mücerret olur.
2) «Romanın, *mevzudan evvel*, devrimin bir tarafını şahsında tebarüz ettirecek bir tipe muhtaç olması» diyorsun. Bu tasnife taraftar değilim. Bu bir çeşit «düalizm» oluyor. *Mevzu ile tip bir vahdettir.* Ve öyle mütalaa edilmelidir. Tip mevzu içinde *hareket eder.* Ve tipliğini ancak mevzu içinde gerçekleştirilebilir. Bu, balıkla su meselesi gibi bir muhit ve uzviyet meselesinden hattâ daha derin bir vahdettir. Yine bu hususta-«enmuzecî tipiyle»- Don Kişot'u al. Yeldeğirmenlerine hücum, devlerle kavga filân, bütün bu teferruatlar mevzua ait teferrüatlardır ve bir araya gelerek ana mevzuu, yani Şövalye-derebeylik nizamının yıkılışında kafası eski şövalye romanlarıyla dolu bir küçük asılzadenin değişen-dünyada, ticaret sermayedarlığı-merkezî kırallık devrinde kederli macerasını meydana getirirler. Yani demek istiyorum ki «evvelâ» tip «sonra» mevzu kaziyesi mevzu ile tipin vahdetini inkâra varabilir ve son devir bazı Fransız romanlarında olduğu gibi muharriri mücerret, geveze ve uydurma psikolojizme götürebilir.

KTM, 1942, s. 142-43

.. diyalektik metodun bir çok da yardımcı metodları var. Malum: Abstraksiyon, endüksiyon. Bu üç metodun birincisini bilhassa klâsik edebiyat «ölmez tip» ana karakterler tesbitinde bol bol kullanıyor. Parçalardan külli metodunu ise sonraki edebiyat tarzları kullanırlar. Yani bir insan, beş altı insanı, bir aileyi, beş altı aileyi alıp bunlardan o insan ve insanların, o aile ve ailelerin yaşadıkları sosyal muhitin, cemiyetin küllüne giderler. Bir de bunun tersi var, külden parçaya gelmek. Bunu son zamanlarda Rus-Sovyet romancıları kullanıyor, meselâ Şolohof. Sonra diyalektik metod içinde her üç metodun da yerli yerinde kullanılması var. Ben daha böylesine raslamadım. Ve bence romanın olsun, şiirin filân olsun inkişafı bilhassa bunda olsa gerek. Ve bu ancak bugünkü *teknikle* kabil.

KTM, 1944, s. 254

Ben akılda kalacak, ölmez tipler «yaratmak», yahut onları *tesbit etmek* niyetinde değilim. Ben memleketimin sosyal bakımdan karakteristik tiplerini -muayyen bir devirde yaşamış ve yaşayan- vererek muayyen bir devirde memleketimin manzarasını çizmek istiyorum.

KTM, 1943, s. 197

(1) André Malraux

Not: Metinlerdeki italikler düzenleyene aittir.

KTM, Kemal Tahir'e Mahpusaneden Mektuplar, 1968,
VNM Bursa Cezaevinden Vâ-Nû'lara Mektuplar, 1970.
MFM Cezaevinden Memet Fuat'a Mektuplar, 1968.

Bazı sözcüklere karşılıklar:

Abstraksiyon	:	Soyutlama
Cem ameliyesi	:	Toplama işlemi
Dedüksiyon	:	Tümdengelim
Endüksiyon	:	Tümevarım
Enfüsî	:	Öznel
Enmuzeç	:	Örnek
İnikâs	:	Yansıma
İrreel	:	Gerçek dışı
Keyfiyyet	:	Nitelik
Kemmiyyet	:	Nicelik
Küll	:	Bütün
Monümantal	:	Anıtsal
Tahteşşuur	:	Bilinçaltı
Turnür	:	Söz kuruluşu
Vahdet	:	Birlik

MEHMET BAYRAK

feodalizmin yarattığı gerilim ve «tüfekliler»

SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM

Ekim-1973 seçimlerinden önce Cumhuriyet Halk Partisi'nce Ankara'da yayımlanan haftalık «Halk» gazetesinin bir sayısında ([1]) *Dr. Beşir Hamitoğulları*'nın, *«Mardin'i Saran Gerilimin Temel Nedenleri»* konulu bir yazısını okumuştum.

Adalet Partisi Mardin Milletvekili Abdürrahim Türk'ün öldürülüşüyle yeniden kızışan çarpışmalar sonucu 12 kişi ölmüş, 5 kişi ağır yaralanmıştı. Bu sayının sonradan artıp artmadığını şimdi anımsayamıyorum.

Olay, gazetelere bir dizi haber ve resimle yansımış; ancak resmi kolluk kuvvetlerinin bastırmaya yanaşamadıkları bu mücadelenin sosyo-ekonomik, sosyo-politik temeline inilmemişti.

İşte Hamitoğulları'nın sözkonusu incelemesi, tam bu zamanda yayımlanmıştı. Hamitoğulları'nın -olup bitenleri iyi bilen biri olarak- soruna yaklaşımdaki bilimselliği, nesnelliği olayları büyük çapta aydınlığa çıkarmıştı.

Aradan bir yıl gibi bir zaman geçti (1974). Bu kez bu yöredeki mücadeleyi, -bu bölgede uzunca bir süre öğretmenlik yapan- *Ümit Kaftancıoğlu* roman boyutları içinde önümüze serdi.([2])

Böylelikle, Mardin yöresindeki toplumsal kavgadan gidilerek «feodal kalıntıların çağımızdaki düzenleri, feodalizmin yarattığı gerilim» hem inceleme, hem roman diliyle ortaya serildi.

Bizim burada yapacağımız iş, feodalitel bir gerçeğe, bir olguya sosyolojik bir yaklaşımda bulunmak ve bunun bir sanatsal ürüne yansıyışını göstermek olacak.

Bunu yapmakla hem Türkiye'nin katı bir gerçeğini, feodal ilişkilerin toplumsal yapıda yarattığı gerilimi; hem de bir sanatsal üründe ele alınış yöntemini gözlemiş olacağız. Bu, bilim adamı ile çağdaş romancının olaylara yaklaşımını da bize göstermeye yarayacak. Sanat ürünlerinin toplumsal yarar açısından katkısı da belirlenmiş olacak böylece.

Burada özetle şu amacı yineleyelim: Amaç, yalın olarak Tüfekliler'in incelenmesinden çok, bilim adamının ve çağdaş romancının olgulara yaklaşımını göstermek.

Bu arada şu gerçeği de hatırlatmakta yarar var. Olayların geçtiği yöre, yani Mardin yöresi, doğal ve özgül yanlarıyla feodalizme tanıklık ediyor. Çağdaş Türkiye'de yürürlükte bulunan feodal ilişkilerin bir simgesidir adeta Mardin yöresi. Doğma, gelişme, etkisizleşme süreçleri ve çeşitli kurumlarıyla...

Bu nedenle feodalizmin özelliklerini gözönüne alarak bu olguyu çeşitli boyutlarıyla ele almak gerekiyor.

1 — Mardin yöresindeki mücadelenin niteliği :

Mardin yöresindeki olaylar, (Derik, Kızıltepe, Cizre, Nusaybin, Viranşehir, Derbesiye) çoğu benzerleri gibi basit bir kan gütme davası olarak gösterilmiş, yayılmıştır.

Feodal ilişkilere geçişle başlayan bu mücadeleyi, kişisel kin ve intikama bağlamak, basit bir kan gütme davası olarak görmek kuşkusuz gülünç olur.

Başka kesimlerde benzerlerine rastlanmayan bu olayların, feodal ilişkilerle bir içiçelik gösterdiği ortadadır.

Aşağıdaki bölümlerde sosyo-ekonomik kökenleriyle somutlaştıracağımız bu mücadelenin niteliği, *«feodal kalıntılar arası egemenlik kavgası»*dır. Beşir Hamitoğullarının deyişiyle bu dram, «yöresel ekonomik ve siyasal iktidarı paylaşma savaşının» bir sonucudur.

2 — Mardin'in doğal - özgül koşulları ve Türkiye'nin sosyo-ekonomik konumu içindeki yeri :

Bu yöresel kavgayı iyice kavrayabilmek için, ekonomik ve sosyal verileriyle yörenin doğal ve özgül koşullarına inmek gerekiyor.

Hamitoğulları, bu yörenin özelliklerini şöyle koyuyor :

«Ülkemizin, bütünleşememiş ekonomik sosyal yapısı, özellikle Güneydoğu Anadolu'da çarpık bir nitelik yansıtmaktadır. Mardin yöresinde, üretim ilişkilerinin en egemen unsurunu toprak oluşturmaktadır. Feodal niteliği içinde toprak mülkiyeti, aşırı yığılma ve aşırı parçalanmanın zaafını taşımaktadır. Birden fazla köyü içeren büyük mülkler, üzerinde yaşayan insanlarla birlikte, ağanın olmaktadır.» (a.g.y.)

Burada; gelişme, okur-yazar oranı, şehirleşme, sanayi ve hizmetler kesiminde çalışan insan oranı bakımından Mardin'in, Türkiye'nin en az gelişmiş 10 ili arasında yer aldığını belirtelim.

Hamitoğulları, bir zamanların verimliliğiyle tanınmış bu Mezopotamya topraklarının çağımızda feodal koşullar altında nasıl verimsizleştiğini, tarımsal işletmeciliğin niteliğini de şöyle anlatıyor :

«Çalışan nüfusun yüzde 86'sı tarım kesiminde çalışmaktadır. Yılda iki kez mahsul almayı mümkün kılacak koşullara sahip olan Mardin yöresi, sulama projeleri, insan ve toprak ilişkileri iyileştirilmemiş olduğundan, bir atılım yapmaktan yoksun kalmaktadır. Nitekim yörede gübre kullanan köy sayısı yüzde 27, traktörle sürülen arazi ise toplam arazi içinde sadece yüzde 12'lik bir alan oluşturmaktadır.» (a.g.y.)

Tüfekliler'in 24, 25, 26, 27, 28, 46, 47, 49, 103, 239, 255'nci sayfalarında değişik boyutlarla Mardin'in doğal ve özgül yanlarını görüyoruz.

«Cumhuriyetin bir sığıntı, Osmanlı düzeninin başat olduğu» bu yörede tam anlamıyla feodal ilişkiler yürürlüktedir.

Mezopotamya'nın bu uçsuz bucaksız, sınırsız, verimli, bire kırk, bire

elli vermeye aday topraklarına şimdi altı ay tek damla yağmur düşmüyor, tek bulut gölge etmiyor. Bir çöl olup çıkmış bu topraklar ağaların, düzenlerin elinde.

Osmanlı gitmiş, Cumhuriyet hükümetleri gelmiş. Ancak yapılan devrimlerin ucu ulaşmamış buralara: «Demokratik Türk hükümeti ağalık surlarını iyice kalınlaştırmış, dayanıklı duruma, yıkılmaz, çıkılmaz, el uzatılmaz duruma kavuşturmuştu. Sur üstüne sur çekmişti.» (s. 100)

Romancı bu yöreye ulaşabilen devrimi *«Topçu Devrimi»* olarak niteliyor. Aynı adlı bölümde öyküsünü anlatıyor «Topçu Devrimi»nin. Bir başka yerde *Selo*'nun ağzından şöyle özetliyor bu devrimi:

«Bir top patlatmışlar Karacadağ'dan, Kasro'nun bir kara taşı kırılmış, bir de soyadı! Budur Cumhuriyet? Budur Atatürko?» (s. 102)

Hor bakanlar çölleştirmiş buraları. En iyi buralara karışan, bulaşan insanlar bilir bunu. Ağaların bilmediği de söylenemez. Ne ki, tüm bakımsızlığına karşın (köyü, çölü, dağı, zeytini, yünü, yağı, buğdayıyla) besler bu topraktan kendilerini. Beslediği gibi *«artık gelir»* sağlar onlara. Böylesi daha işlerine gelir ağaların, düzenlerin.

Selo bu gerçeği şöyle vurgular :

«Çöl verimli, çölü sulayacak dereler, sular vardır. Fırat, Dicle, Şahvelet, Calap çölü besler. Ümüslü, verimli topraklar. Çölde, çoğu sanar ki su eksik. Değil, valleh değil lo, eksik olan devlettir. Çöle devlet el atabilse, çöl, bir beni bin Selo'yu, değil, bir ülkeyi, dünyayı besler.» (s. 103)

Bu yörede de, feodal ilişkilerin egemen olduğu tüm ünitelerdeki gibi, topraklarla birlikte üstünde yaşayan tüm canlıların el değiştirmesi, satılması ilkesi geçerlidir.

«Necimoğlu, belki yarın köyü, köylüyü satacaktı bir başka ağaya, bir yıl sonra başka ağanın kapısına köle edecekti. Belki o ağa bu köylüleri kolundan tutup atacaktı.» (s. 28)

Bu yörede «vatandaş-devlet ilişkisi» de feodal düzence biçimlenmiştir.

«Devletin adı bile gelmez Mardin'e... Kimsenin en küçük bir güveni yok devlete. Türk devleti deyince hepsi: (Yürü geç... Hani devlet, devlet nerede?) diyorlardı» (s. 28).

Çünkü onların devleti başkadır... «Derik'te devlet yok, hükümet yok, Necimoğlu vardır. Çölde de silahlı olan, güçlü olan... Çölün kartalı Abdürrahim'dir.» (s. 24)

Ağası, köylüsüyle bura insanının günlük yaşam ve işlevini de feodal düzen belirlemiştir. Burada insanlar kaygılı, insanlar ürkek, insanlar güvensiz. Hangi misillemede bir kör kurşuna hedef olacaklarını bilmeden umutsuzca yaşarlar bu insanlar.

Dirlik aracı olmak yanında bir görevi daha vardır bu insanların: Tıpkı Osmanlıdaki sipahi beylerinde olduğu gibi. Askerlik etmek ağalara... Onların vurucu, öldürücü gücü olmak...

«Necimoğlu'nun eli silahlı bir takımı da Mazıdağ tepelerindeydi. Karanlık gecede, kadın giyimi içinde, gizli, saklı inerler Derik'e, ya da otur-

dukları köye. Derik de köy de Necimoğlu'nundur. Giyeceklerini alırlar, yiyeceklerini alırlar. Yeni bir tohum atarlar karılarının karnına, on beş yıl sonra Necimoğlu ordusuna katılacak birinin başlangıcı yapılır, evinin durumunu yakından inceler dağkolu, sonra çekilip giderler. (s. 25). Necimoğlunun isteğini alır almaz basarlar Derik'i. Basarlar bir karanlık gecede... Karanlığı alafişek mermiler yırtar. Cıvvv... Cıvvv... Uyanır Derik. Uyanır da tilki uykusuna yatar. Çıkamazlar dışarı. Kimse çıkamaz. Hem kör kurşun korkusu, hem de yarınki tanıklık. Kimse ağrımaz başını ağrıya sokmaz...» (s. 26)

Romancı Derik gerçeğini bir yerde şöylece özetliyor :

«Bir el basımı yeri kapatan Derik'te nasıl da büyük olaylar doğar, kanlar akardı. Emek yenir, alın teri içilirdi. Binler çalışır, birler, ikiler yerdi.» (s. 143)

Bu konuda son olarak şunları söyleyeceğim :

Devlet katları ve yönetim de, feodal kalıntılar gibi köyleri, köylüleri cezalandırmak istermişcesine bir çaba içerisindedir bu yörede... Bu cezalandırma, daha köyleri adlandırmada başlıyor: *Dırfıs* (sesli ve sessiz ossuruk); *Merekeri* (eşeğin kocası).. gibi.

3 — Yöredeki iktidar kavgası ve temel nedenleri :

Yöredeki mücadelenin özünü *«iktidar kavgası»* oluşturuyor. Bir anlamda, bu yöre problematiğinin kaynağıdır iktidar kavgası.

Yöredeki mücadeleyi somutlaştırmak gerekirse, şöyle özetlenebilir.

Mardin'in hızla büyüyen Kızıltepe ilçesinde, Abdürrahim Türk ve Kahraman aileleri; Derik'te ise Necimoğlu ailesi birden çok köyü içeren en büyük toprakları paylaşmaktadırlar. «Büyük arazi mülkiyetinden kaynaklanan bu ekonomik iktidarı sürdürmek, siyasal iktidardan pay almayı gerekli kılmaktadır.»

Başka bir söyleyişle, ekonomik ve siyasal iktidar biribirini tamamlamakta ve bütünlemektedir. İşin içine rekabet ögesi ve kasaba bürokratlarını yedeğe alma işi girdiğinden, siyasal iktidarsız ekonomik güçlülük olanaksız gibidir. Formüle etmek gerekirse, (ekonomik güç = siyasal güç)tür.

İşte Mardin yöresinde de bu mücadele veriliyor. Nitekim Kızıltepe'nin güçlü ailesi Kahraman'lar, başlangıçta Kızıltepe AP İlçe Başkanlığını ve Belediye Başkanlığını ellerinde bulunduruyorlar. Derik'te ise Necimoğlu aynı partiye sırtını dayamış, siyasal gücü büyük ölçüde elinde tutmaktadır. Ayrıca aynı partinin Mardin Milletvekilliği de bu ailelerin elinde bulunmaktadır.

İşte böyle bir dönemde, bunlara göre daha çok kırsal kesimde kalmış Kasro Kanco'lu Türk ailesi Abdürrahim Türk'ü 1969 seçimlerinde bağımsız olarak milletvekili seçtirebilmiştir.

Böylelikle sözkonusu yörede siyasal iktidar dengesi Türk ailesi lehine bozulmuştur. Üstelik Abdürrahim Türk, ailesinin yöredeki etkinliğini artırmak ve egemenliğini sağlamak için AP'ne geçmiştir. «Böylelikle Kızıltepe ve Derik çevresinde daha güçlenen A. Türk, karşıt aşiretlerin iktidarını

ve gelecek seçimlerdeki (1973) şansını kırmıştır.» (A. Türk'ün, 1973 seçimlerine yaklaşılan bir dönemde öldürülmesi ilginçtir.)

AP'ne geçerek siyasal iktidarını da çoğaltan Türk, iyice tehlikeli rakip olmuştur. «Kancolar kurşun olup Rutanlılara sıkılmışlardı» (s. 270) diye özetliyor romancı bu darbeyi.

Kızıltepe ve Derik çevresinin AP'ne iki milletvekili verme olanağının zayıflığı ise daha da tedirgin ediyor karşıt çevreleri.

Karşıt gruplar arasında, toprak aracılığında, ekonomik ve siyasal alanda görülen mücadelenin maddi temellerini Hamitoğulları şöyle koyuyor:

«Ekonomik gücünü siyasal güçle bütünleyebilen A. Türk. karşıt grupların benzer güçlerini daraltmış olmaktadır.

Görüldüğü gibi, anılan belli başlı aileleri karşı karşıya getiren nedenlerin kaynağı ve siyasal iktidarın tabanı, büyük toprak mülkiyetidir. Uğrunda canlar verilen kanlar dökülen Mezopotamya'nın bu verimli topraklarını olmadan, bugünkü prestiji sağlayan ekonomik ve politik gücün elde edilemeyeceği bilinmektedir. *Bunun içindir ki bu gücü tehdit eden her oluşum en büyük düşman olmaktadır.»* (a.g.y.)

Yukarıda da değinildiği gibi Necimoğlu, Derik'in mutlak hâkimi olma düşüncesindedir. Kasaba bürokratlarını da yedeğine alan Necimoğlu, Kancolara (A. Türk'e) baskın çıkıyor. Feodal ilişkilerin yürürlükte olduğu her yerde bu böyledir, denebilir. Bürokratlarla iyi işbirliği kurabilen, öbür güçleri etkisizleştirme olanaklarına erişir. Çünkü kasaba bürokrasisi bu tür ilişkilerde birincil etkime gücü oluyor.

Kaftancıoğlu, Necimoğlu açısından mücadelenin amacını şöyle koyuyor :

«Necimoğlu için önemli olan, gelirini daha bir artırmak yanında, Kancoların akan suyunu kesmek, arklarını kurutmaktı. Böylece çevrenin tek, en önemli ağası olmaktı. Devletin bir numaralı adamıydı. DP., hükümet, devlet Necimoğlu'nu tanırdı, Necimoğlu'nu bilirdi. İlle bu yetmezdi. Çevre de Necimoğlu'nu tek güç olarak bilmeliydi, bütün köyler, çöl önünde eğilmeliydi. Kazançları yalnız kendi almalıydı, bölüşmemeliydi. Necimoğlu'nun asıl amacı, gittikçe daralan topraklarını genişletmek, Kancoları çökertmekti.» (s. 213)

Başarılı da olmuştur Necimoğlu uzun süre. Derik ve Kızıltepe, yasak bölge ilân edilmiştir Kasro Kanco'lular için. Derik'ten umudu kesen Kasro Kancolu'lar Kızıltepe'ye bağlanmak isterler. Necimoğlu devlet ve halk katlarında gerekli girişimlerde bulunur. Bu da gerçekleşmez. Necimoğlu, daha söylentiyi duyar duymaz, salkı salmıştır Kızıltepe'lilere: *«Kancoları, Kızıltepe'ye sokanlar başındaki egali* (erkek başlığı) *atsın, köfik* (kadın başlığı) *bağlasın»* diye (s. 236).

Devletin, «yüksek mühendisiyle, atıyla, koyunuyla, işçisiyle, toprağıyla Necimoğlu için çalıştığı» (s. 237) bir dönemdir, bu dönem.

İyiden iyiye tedirgindir Abdürrahim. Bir defasında şöyle dertlenir öğretmen Fevzi'ye: «Bitsin bu tatsızlıklar diye çok uğraştım, vali, Ankara...

Hepsi karşı çıktı. İlle sürsün dediler. Biz suçlu değiliz artık. Kanco'lar nereye bağlansın? Derik'e gelemeyiz, Kızıltepe'ye gidemeyiz. Bizim yurdumuz Suriye'yse valleh gidelim, Türkiye Cumhuriyeti yoksa, oraya bağlanalım.» (s. 238)

A. Türk, bilerek ya da bilmeyerek, feodal düzenle-gerici iktidar özdeşliğini de koymuş oluyor.

Ancak, yukarılarda da değinildiği gibi, seçimlerde Abdürrahim Türk'ün bağımsız olarak seçilmesi, parlamentoya girmesi, AP'ne geçmesi herşeyi altüst ediyor. Kolunu kanadını kırıyor Necimoğlu'nun... «Abdürrahim'in daha ilk denemede Ankara'ya ayak atması Necimoğlu için gerçek bir yıkımdı. Yirmi yıllık politikacı, daha dünkü çocuğa yenik düşüyordu.(...) Bu yenilgi, yutulur, unutulur gibi değıldi. Günlerce içerde kaldı. Sonra bir gece yarısı taksiyle Diyarbakır'a gittiği öğrenildi, söylendi. Uçağa atlamış, ver elini Ankara demişti.» (s. 255) «Abdürrahim, Necimoğlu'nu yıkmış, Derik'ten sürmüş sayılıyordu. Söylenti, gerçek böyleydi.» (s. 259)

Necimoğlu'nun gidişiyle, Derikliler için yeni bir dönem başlıyor. «Elden ağıza düşeni de olsa, herkes kendi sümüğünü yalıyor» (s. 258) bu dönemde. Ancak uzun sürmüyor, bu geçici, yalancı dönem. Feodalizmin yarattığı gerilim, tüm katılığıyla kendini dışa vuruyor.

Feodal kalıntılar biribirlerinin kurşunlarıyla gidiyorlar. Abdürrahim Türk öldürülüyor, A. Necimoğlu öldürülüyor, Ö. Kahraman öldürülüyor. Bunların yanında daha bir yığın insan yaşamı zamansız bırakıp gidiyor...

4 — Mücadelenin gerçek sorumluları :

Mücadelenin gerçek sorumlularının, mücadeleyi yaygınlaştıran yan ögelerin ve araçların saptanmasında Hamitoğulları ile Kaftancıoğlu aynı düşünceleri paylaşıyorlar.

Hamitoğulları şöyle diyor:

«Mardin yöresinde, hayatı zamansız terkeden insanlar, geri kalmışlık, feodal ilişkiler ve demokrasi eksikliğini bir kez daha gözler önüne sergilemiş bulunmaktadır.

Çevreyi saran işsizlik, yokluk, yoksulluk, Ağalık, Beylik, ekonomik kalkınmanın ve demokrasiyi gerçekleştirmenin önüne dikilen en büyük engelleri oluşturmaktadırlar. Devlet ile vatandaş, vatandaş ile vatandaş arasına giren bu yalıtkan engeller, masum insanların canını kaybetmesinin ve sefalete sürüklenmesinin, yıkıcı nedenleri olmaktadır. Kuraklığın yaktığı Mezopotamya'yı kana bulayan *Kızıltepe «katliamının, en büyük sorumlusu, bugüne dek topraktan alınan verimi daha düzeltecek, insan-toprak, insan-insan ilişkilerine rasyonellik, insancıl ve demokratik temeller kazandıracak bir toprak reformunu gerçekleştirmeyenler ve engelleyenlerdir.»* (a.g.y.)

Kaftancıoğlu, *«Tüfekliler»*in önemli bir bölümünde, kavganın gerçek sorumlularını vurgulamaya çalışıyor. Böylece bildirisinin omurgasını oluşturmak istiyor. 25, 26, 31, 49, 89, 100, 101, 174, 238, 249, 265-66, 281'nci sayfalarda bu türden bir yığın örnekle karşılaşıyoruz.

Kaftancıoğlu bu sorumluları; a) *sakat işleyen devlet mekanizması, b) Göstermelik demokrasi, c) gerici-statükocu iktidarlar, ç) gerici partiler,* d) *bozuk feodal düzen,* e) *ağa güdümlü kasaba bürokrasisi* olarak koyuyor.

«Bugün kişinin başına yumruk, herkesin sırtına yük» olan *DEVLET;* «varsılın elinde kamçı, yoksulun sırtında kırbaç» olan *DEMOKRASİ;* «ağalık surlarını iyice kalınlaştıran, dayanıklı - yıkılmaz - çıkılmaz - eluzatılmaz duruma kavuşturan ve sur üstüne sur çeken» *gerici-statükocu İKTİDARLAR;* ağalarla özdeşleşen gerici *PARTİLER;* tüm üretim kaynaklarını tek ele veren *FEODAL DÜZEN,* ağanın göz kırpmasıyla iş yapan, ağa güdümlü *KASABA BÜROKRATLARI...,* olup bitenlerin gerçek sorumluları, gerçek kâtilleri...

5 — Çözüm yolları, öneriler:

Hamitoğulları çıkış yolunu, «Demokrasiye daha sağlam temeller kazandıran, sanayileştiren ve halkı yabancılaştırmadan kurtaracak bir toprak reformu»nda görüyor.

Şöyle diyor bu konuda:

«Bütün Türkiye gibi, bu yörenin de kalkınması ve demokrasiye kavuşması, hatta günümüzde bir diğerinin kökünü kazımağa yönelen Ağaların kurtulması bile, iç bağımlılık oluşturan, bu geriletici unsurun, toprak reformu ile kökten çözülmesine bağlıdır.» (a.g.y.)

Kırsal kesimde de olsa, yalnız bir toprak reformunun tüm bu sorunları çözümlemesi, diyalektiğe aykırıdır kuşkusuz.

Kaftancıoğlu bu konuda daha tutarlı bir görüş getiriyor. Daha gerçekçi, daha bilimsel :

«Yurt yüzeyinde, dünya üstünde değişiklik hepten, temelden, bütün düzeni, hep birden değiştirmekle olurdu. Yarım yamalak parçalarla yeni takım yapılır mı? En belirgin ve değişmez amacımız düzeni böyle kökten, böyle sapasağlam, acımadan, sapmadan, her bir yanıyla değiştirmek olmalıdır.» (s. 245)

Kaftancıoğlu romanın sonunda «Döner Kapı» bölümünde çıkış, kurtuluş yolunu şöyle vurguluyor :

«Bırakılan, duvar deliklerine sokulan namlular, tüfekler, tabancalar ne zaman çıkarılırsa; ne zaman hep birden, aralıksız, acımasız, bilinçle birleşir, bir amaçta, bir düşüncede birleşir patlarsa o zaman geniş günler, güzel günler, kurtuluş gelecekti, doğacaktı. Kanatlı kapıların hepten koparılıp atıldığı, yıkıldığı, yakıldığı gün gerçek kurtuluş olacaktı.» (s. 290)

---

[1]) *Dr. Beşir Hamitoğulları: Mardin'i Saran Gerilimin Temel Nedenleri; Halk Gaz. sayı: 3, 25 Haziran 1973*

[2]) *Ümit Kaftancıoğlu: Tüfekliler, Remzi Yay. 1974*

KEMAL ÖZER

umut yürürlüktedir

Umutsuzluğa düşmedik hiçbir zaman,
yenildiğimiz oldu, ama umutsuzluğa düşmedik;
bir daha ağarmayacakmış gibi çöken karanlık
doldurmadı değil günlerimizi,
bir daha ter dökmeyecekmiş gibi kuruyan alın
döl vermeyecekmiş gibi çekilen kan
korkutmadı değil korkuttu elbet,
teslim olacağımızdan da korktuk, öleceğimizden de..
Ama umutsuzluk
— sonu gelmiş de hani dünyanın
hiçbir şey kalmamış gibi tutunacak
boşluğa değer ya insanın elleri —
düşmedik ona, yalnız olmadık yani, çaresiz olmadık.

Kavradık nerden geldiğini çünkü umudumuzun,
şafağı savunmak olduğunu kavradık geceye karşı;
ne bizimle başladı, ne kesilip kalacak bizden sonra
kavradık durdurulmaz yapan nedir bu akışı,
ve sıradan bir er olduğumuz halde bu kavgada
boyun eğmiyorsak önünde koskoca bir ordunun
doğruladığı için bizi yaşamın her dakikası.

ORHAN KEMAL

romancının romanı

I.

Doksanüç harbinin karanlık günleri.

Osmanlı İmparatorluğunun büyük ümidi Plevne de, aşırı Moskof kuvvetleri önünde çökmüş, Osman paşa esir düşmüştü. En büyük engeli aşan coşkun birlikler büyüyüp kabaran bir çığ gibi akıyor, yakıp yıkarak akıyor, atlı, eşekli, öküz, manda arabaları, ya da yaya kafileleriyle muhacir arabalarını çiğneyerek akıyor, akıyordu.

Bardaklardan boşanırcasına yağan yağmursa ovayı çamur deryasına çevirmişti. Çocuklarını bırakmış analar, çamurlara saplanıp kalmış arabalar, beygir leşleri, kafası patlamış çocuk ölüleri, ağızları açık, sırtüstü yatan askercikler, genç, yaşlı kadın, erkek ölüleri, kolsuz, bacaksız ölüler, etlerine kan oturmuş ölüler, ölüler...

Henüz sağlarsa kaçıyorlardı.

Yurtlarını, yuvalarını bırakmış, yüzlerinde alev alev kasabalarının kızılı, kaçıyor, süngüden, kurşundan, şarapnelden kaçıyor, çamurlara bata çıka, ölüleri çiğneye çiğneye kaçıyor, fırtınanın aç kurtlar gibi uluduğu ovada, sonu belirsiz yönlere doğru, büyük büyük açılmış gözleriyle, kaçıyorlardı.

Grandük Nikola'nın şahlanmış birlikleriyse ne ölülerle ilgiliydiler, ne de süngüden, kurşundan, şarapnelden kaçanlarla. Gözlerinde zafer ve votkanın alevi, rüzgârlaşmış atlarının üstünde dimdiktiler.

Birden küçük, küçücük bir şey: Yukarı Don Kazak süvari alayından, Rostoflu Nikola oğlu Andre, orda, oracıkta, devrilmiş bir muhacir arabasının havaya kalkmış tekerlekleri önünde sırılsıklam iki kız çocuğu gördü. Atının gemini kıstı, birliğinden ayrılıp yol kıyısına indi.

Kızlardan küçüğü altı, büyüğü yedi yaşlarındaydı. Yanlarına gelen Andreye dehşetle baktılar. Sonra büyüğü, küçüğünün ardına saklandı. Küçükse çatık kaşları, mavi gözleriyle cesur hızlı hızlı inip kalkan göğsüne rağmen korkmuyordu.

Ellerini kaldırdı:

— Abe dur! Ne gelirsin üstümüze?

Andre bu dili anlamıyordu. Uzaak, çok uzaklarda bıraktığı küçük kızını hatırlayarak, rusça:

— Yavrum, dedi. Güvercinim!

Kızlar da bu dili anlamıyorlardı. Andre'nin okşamak için uzanan sarı sarı tüylü, havuç kırmızısı kupkuru ellerinden ürktüler. Haminnelerinin anlattıklarını hatırlamışlardı: Gâvurdu bunlar. İğneli fıçıları vardı. Çocukları çalar, götürür iğneli fıçıya atar, kanlarıyla ekmek pişirirlerdi hamursuz bayramlarında. Sakın bu gâvur da şimdi onları çalıp...

Çeneleri büsbütün vurmaya başlıyan abla haykırdı:

— Abe çalacak bizi, üldürecek!

Küçük de bastı çığlığı:

— Çalma bizi, üldürme!

— Te biz telgrafçı Naşit efendinin kızlarıyız!

— Sarı kordonları vâ bubamın!

— Urbası vâ..

— Tabancası hem de..

— Atarsın iğneli fıçıya bizi, o da üldürür seni sonra!

— ....

— ......

Rostof'lu Nikola oğlu Andre bu dili anlamıyordu ama, çocukları iyice korkuttuğunu anlamıştı. Uzanan elleri öylece kaldı.

Ablasına dönen küçük fısıldadı:

— Ağlıyor!

Yukarı Don Kazak süvari alayından, Rostof'lu, Nikola oğlu Andre ağlıyordu. Rostof yakınlarındaki kasabalardan birinde bırakıp geldiği sarı, kıvır kıvır saçlı, boncuk mavisi gözlü kızı da günün birinde kimbilir hangi düşman ordularının karşısında böyle, tıpkı tıpkısına şu küçücük kızlar gibi korkudan zangır zangır titreyemez miydi?

İstavroz çıkardı. Sonra, şakırtıyla yağmakta olan yağmurun çamur deryasına çevirdiği ovaya baktı: Çamurlara saplanıp kalmış arabalar, beygir leşleri, kafatası patlamış çocuk ölüleri, genç, yaşlı, kadın, erkek ölüler, kolsuz, bacaksız ölüler, etlerine kan oturmuş ölüler, ölüler...

Yüzü nefretle buruştu.

Çocuklara döndü. Yağmurun altında sırılsıklamdılar.

Ne yapabilirdi?

Birden hayvanın terkisindeki kıl çulu hatırlıyarak koştu. Çözdü, aldı geldi. İncecik omuzlarıyla sırılsıklam çocukların üstüne attı.

Daha sonra atına atladı. Yol boyunca akıp gitmekte olan birliklere karıştı.

İki kardeş kıl çulun altından Andre'ye uzun uzun baktılar, Andre ortalardan silininceye kadar.

Neden sonra küçük, içini çekerek:

— Gitti, dedi.

Büyük başını salladı:

— Gitti.

II.

Ziynet'le ablası, Edirne'ye doludizgin gitmekte olan çiftatlı bir muhacir arabasına alındılar. Yağmur dinmiş, hava kararmıştı. Karanlık arabadakileri pek seçemiyordu Ziynet ama, baş köşeye çökmüş boyuna cigara içen bir ihtiyarla yaşlı kadınlar, çarşaflarına bürünmüş gençler, annelerine sıkı sıkı sokulmuş kız, oğlan çocukları...

Ziynet en çok, arabanın baş köşesine çökmüş daha karanlık ihtiyarın yanıp sönen cigarasıyla pembe pembe yanıp sönen aynalara dalmıştı. Arabanın tavanında, şurasında burasında o kadar çoktular ki, gökyüzüne avuç avuç serpilmiş yaz gecelerini hatırlatıyordu. Tahtaları kararmış, kırmızı kiremitli evlerinin penceresine dayanarak Orhaniye göklerindeki şıkır şıkır yıldızlara dalardı. Su damlacıklarıydı bunlar. Ninesinin masallarındaki şehzadelerle yedi başlı devler oradaydılar. Ziynet bu yedi başlı devlerle şehza-

delerin memleketi yıldızlardan dünyaya sarkan ip merdivene tırmanarak göklere çıkar, yıldızdan yıldıza atlıyarak dolaşırdı göklerde. Ablası, şu şimdi yanıbaşında koluna tutunmuş ablası rahat bırakmazdı ki. Usullacık yanına gelir: «— Yıldızlar benim!» derdi.

Çıldırırdı:

— Vaay seninmiş..»

«— Benim tabiî!»

«— Hiç kimsenin değil yıldızlar..»

«— Çatla da patla.. Benim işte!»

«— Sen çatla, değil!»

«— Benim!»

«— Seni bubama süylersem?»

«— Süyle!»

«— Korkmaz mısın?»

«— Korkmam!»

«— Hıı.. korkmazmış...»

«— Korkmam tabî. Hem bubam senin sözünle beni düğmez ki!»

«— Beni düğer mi?»

«— Düğmese bilem beni senden dâ çok sever!»

«— Vaaay.. Dâ çokmuş...»

«— Tabî dâ çok!»

«— Seni almış annem Çingenelerden!»

«— Seni almış asıl!»

«— Maymun!»

«— Olsam maymun, olurdu adım Ziynet!»

Ziynet çıldırmışçasına bağırırdı:

«— Bubaaaaa!»

Çünkü o sıra sokak kapısının çalındığını duymuştur. Her gün bu saatlerde gelir eve telgrafhaneden, nöbetçi değilse. Gerçekten de, sarı saçları, sarı bıyığı, mavi gözleriyle gelmiştir babaları eve. Çekişerek birtakım şikâyetlerle yanına çığlık çığlığa gelen kızlarına pek de kulak asmaz. Kucaklar onları. Merdiveni ağır ağır çıkar. Yatak odasına girer sonra. Kızlarını bırakır, soyunur ağır ağır. Beyaz patiskadan, yanları yırtmaçlı geceliği vardır. Giyinir. Gene alır kızlarını, çıkar tahtaboşa. Kafesin önündeki iskemlesine oturur, alır kızlarını dizlerine. Ziynet sanır ki babası kendisini daha çok sevmektedir; abla da kendisini. Sarı saçları kıvır kıvır mısır püskülü sarı bıyığı burma, gözlerinde kızlarının mavisiyle çocuksu gülüşü. Kızlarının çekişmelerine kızmadan, sabırla dinler onları:

«— ....»

«— ....»

«— Bubam benim bubam asıl!»

«— Asıl benim bubam!»

«— Evet senin. Onunmuş...»

«— Sor bakalım kimin bubası?»

«— Sen sor!»

«— Buba!»

Babanın gözlerindeki mavi gülücük artar:

«— Babam?»

«— Beni mi dâ çok seviyorsun bu pisi mi?»

Abla, «— Pis sensin!» dememek için zor tutar kendini. Öyle gelir ki

ona, babası asıl kendisini sevmektedir ama, Ziynet küçük diye... Ziynet'e de öyle gelir ki, babası asıl kendisini sever de, mahsustan, ablası çirkin, içlenmesin diye.. Çünkü abla daha soluktur, daha da kansız. Haminnesinin ulu balkanlar ardındaki çiftliğinde kırmızı gelincik şurubunu kanlanıp canlansın diye içirirler. Bal yedirirler, kaymak yedirirler.. «— Ah» derler, «— .... ne olurdu şu kız da Ziynet kadar kanlı, canlı olsaydı!»

Baba:

«— İkinizi de!» der.

Çocuklara yetmez bu:

«— Amaaan buba!»

«— En çok hangimizi?»

Baba içinden çıkamayacaktır. Kurtuluşu, karısına seslenmekte bulur:

«— Hanıııım!»

Daracık mutfakta raflar dolusu tencere, sahan, tabak, çanaklar arasında uzun, upuzun, zayıf mı zayıf kadın, etekleri yerleri süpüren beyaz entarisiyle pembe pembe öfkeli. Evin içinde çatık kaşlarıyla hemen her an fırtına. Artık önüne kim çıkarsa... Bağırır, çağırır, vurur, çarpar, kırar, döker...

Kocasının «— Hanıııım»ına karşılık, yanık zeytinyağı karması acı sesiyle:

«— Ne var gene?» der Çerkes Çerkes.

Yumuşacık telgrafçı ipek mi ipek:

«— Malûm ya hanımcığım... Vakt-i kerahat... O nazik ellerinizle tepsimi hazırlasanız da... Binliği kuyudan çekeyim mi?»

Yanık zeytinyağı karması acı ses başlar homurdanmağa:

«— Her akşam, her akşam... Bıktım usandım...»

Telgrafçı da usanmıştır kabuğuna yapışık bu Çerkes karısının dırdırından. Bir cigarasıyla akşamdaaan akşama içkisi. İçki olup da, bir karafaki rakı üç gün gider. Onun için, arada İstanbul'a vazife çıkarıp gelir. Orhaniye telgrafhanesinde sarı kordonlu telgrafçılık fiyaka. Ulu balkanların ardında besili koçlarla ay boynuzlu öküz, inek sürülerinin böğürtleri kocaman çiftlik, tarlalar, orman babasının. Hiç çalışmasa çalışmaz. Ama babasına bile minnet etmez sözde. Kemerinde anacığının kınalı ellerinden sarı liralar, Sirkeci'deki Selânikli'nin oteline inilir, soyunulur sarı kordonlu lâcivert urbadan, girilir Selânikli'nin uydurduğu Mora Yenişehirli şalvara. Bugün Mora Yenişehirli şalvarı, bir dahaya Serezli urbalar, daha başka seferinde de ütülü redingotuyla bir Bâb-ı âli kalem efendisi.

Ne olursa olsun, önce Eminönü Balıkpazarının bozuk parkeli, yarı karanlık sokaklarındaki gamlı camlarıyla ölü gözü aydınlığı içindeki meyhaneleri.

Yüzyıllar boyu eskimiş köhne imparatorluğun çatlak tavanlı kuytu meyhanelerinde sarı sarı yanmağa çalışan asma bakır lâmbalarıyla kirli karafakileri ne severdi!

Ama bakır lâmbaların titrek sarı aydınlığındaki masa başlarında Sultan Mecit İstanbul'unun Kırım Harbi hamasetini ballandıran yaşlılar, ya da kısık kısık gülerek çapkınca sırlar veren birinin çevreyi korkuyla değilse bile, tedbirle kolaçan eden bakışları...

Sarışın telgrafçı kafayı yudum yudum çeker, sızacak hâle gelinceye kadar çeker, sonra kalkardı usullacık, çıkardı meyhaneden sallanarak. Tatlı bir sarhoşluğun hafifçe rüzgâra tutulunmuş tatlı bir sallanışıdır. Hazin bir

türkü belki de. Elinde yarım somun. Daha karanlıklaşıp, çok daha zifileşmiş Balıkpazarı sokaklarında kuçukuçuların yalvaran, yeşil bakışları!

Hiç dayanamazdı yalvaran bu yeşil bakışlara. Kuyruk sallıyarak çevresinde dolanırlarken sanki insanlaşmışlar da yalvarmaktadırlar. Öfkelenip tekme atacaklarla atmıyacaklrı öğrenmişlerdir bu sokaklarda.

Lokma loma doğrar kuçukuçulara somunu, sonra ellerini birbirine sürter memnunlukla, dolaşan ince bacaklarıyla tutar Selânikli'nin yolunu.

Ama yıllar geçip, Ziynet'le Şefika'nın «— Buba, buba» diye dizlerine oturarak boynuna sarılmaları, sarı kordonlu, lâcivert urbalı sarışın telgrafçıyı evine öyle bağlamıştı ki, artık karısının acı zeytinyağı yüklü aksi Çerkes karşılıkları da vız. Evine gelince yandan yırtmaçlı patiska geceliğini giyer, iskemlesini komşu bahçeye bakan pencerenin kafesi ardına çeker, bir dizinde Ziynet, öbüründe Şefika...

«— Hanıııım!»

Acı zeytinyağı karışık, öfkeli Çerkes karşılık:

«—Hanımlar leşini kaldırsın!»

Güler çocuksu çocuksu:

«— Hani o günler?»

«— Yaa! Demek hani o günler?»

Balta taşa vurmuştur. Peki ama bu ince, uzun, kurumsu Çerkes hiç mi anlamaz şakadan? Mutfak, oda kapıları, çaat paaat kapanıp açılır; tabak, tencere, sahanlar fırtınaya tutulmuşçasına uçuşur, Çerkes kırması hırçın bir osmanlıca hafif mavi badanalı duvarlarda çatırdarken dizlerindeki Ziynet'le Şefika'yı yere usulcacık indirip koşar. Hırstan, küfürden kıvrım kıvrım kadın bir kıyıda histerik nöbetlerle nerdeyse bayılacak. Alır kollarının arasına, İstemez kadın, kıvranır. Aksidir, serttir, bir küfür fırtınası halindedir, zaptolunamaz.

«— Yahu hanım, hatun, hanımcığım...»

Para etmez Çünkü o, böyle iki paralık telgrafçılara lâyık değildi. Sultan Mahmut sarayında bilmem hangi ikbâlle bağlantısı değil de, haminnesinin nerdeyse Kadınefendi olduğunu sanmaktan gelen bir çalımla sarışın telgrafçının suratını tokatlar:

«— Bana bak banaaa! Benim bir ucum Saray-ı hümâyun'a dayanır anladın mı?»

Ablası değil de Ziynet, bu «— Saray-ı hümâyun» sözüne pek mim koymuştu. Saray, Sarayı hümâyun... yüksek duvarlar, yüksek duvarlarla çevrili dantelâlar gibi işlemeli duvarlarıyla, boy atmış ağaçların acı yeşiline gömülmüş Çin'i mâçin sarayları. Saraylarda masal şehzadeleriyle bir dudağı yerde, bir dudağı gökte hamam anaları, küp uçuranlar. Sultanlar, yaşmak, ferace, hadım ağaları...

Sormuştu bir gün annesine. Sâkin bir zamanıydı ince, uzun Çerkesin. Bağırıp çağırmadı alev almış ispirtocasına. Tam tersi. Soyu üzerine uzun uzun konuşma, öğünme, atıp tutma fırsatı verdiği için küçük kızının saçlarını okşıyarak anlattı: Büyük haminnesi saray çırağlarından bir «İkbâl»di. Padişah efendimiz onu telleyip pullayıp en gözde, sözü sohbeti en yerinde, kürklü, hem de samur kürklü bir bendesine vermişti.

Bende? Söz, sohbet, samur kürk? Padişah efendimiz, saray, saray'ı hümâyun?

Bilmiyordu ama herhalde çok büyük, çok hatırlı şeyler olmalıydı bunlar. Büyük haminneyi masallardaki peri padişahının teller pullar içindeki

âşık küçük kızıyla karıştırıyor, sonra bu teller, pullar içindeki âşık küçük kızın yerine kendini koyuyordu. O da evin küçük kızı değil miydi? Üstelik güzeldi de. Belki bir gün o da büyük haminnesi gibi..

«— Eeeeh... düşmez kalkmaz bir Allah!» diyordu ince, uzun Çerkes. Rüyalarına giriyormuş, eninde de, sonunda da tekrardan döneceklermiş «Saray'ı hümâyun»a!

«— Ne zaman anneciğim!»

«— Allah'ü taâlâ ne zaman isterse...»

III.

Küçük küçük aynalarla kaplı çıngır mıngır Çeçen arabası Edirne'de yerini trene verdi. İki kardeş, kompartımanlardan birinde yanyana, çevrelerine korkuyla bakıyorlardı. Korkuyla, çünkü durmamacasına birini yakıp birini söndürerek cıgara içmekte olan yaşlıyla, peçeli, kara çarşaflı kadınlar da gâvur muydular? Sakın çarşafa girmiş gâvurlardı da, onları iğneli fıçıya atmağa mı götürüyorlardı?

Yanıbaşındaki ablasını dirseğiyle dürttü:

— Kız!

Abla, duyulur duyulmaz hafif bir sesle:

— Ne var?

— Gâvur mu bunlar?

— Kim?

Çatık kalın kaşlarında öfke, boyuna cıgara içen yaşlıya gözucuyla, çaktırmadan baktı. Abla anlamıştı. O da baktı. Yüreği hemen çarpmağa başlamıştı.

— O mu?

— O.

— Ama var fesinde sarık... Gâvurlar giyer mi sarıklı fes?

— Ne bileyim ben?

Ablanın yüreğine korku girmiş, kemirmeğe başlamıştı. Belki de Ziynet'in dediği gibi, sarıklı fesi altında boyuna cıgara içen gâvurdu da adı İstefan'dı. Haminnesinin çiftlik komşusu İstefan gibi konuşuyordu türkçe. Türkçe konuşan, sarıklı fes giyen gâvurdu. İstefan'dı, iğneli fıçıları vardı. Şu, çarşaflarına bürünmüş kadınlar da gâvurdu. Gâvurdu evet, götürüyorlardı şu sık sık «— Düüüüt, düüüüüt!!!» diye bağıran arabayla. Bu araba ne türlü bir arabaydı? Neden bağırıyordu boyuna? Atları nerdeydi? Nasıl gidiyordu kendi kendine? Nereye gidiyordu?

— Ziynet!

— Ha?

— Bizi nereye götürüyorlar?

— Bilmem.

— Gâvur mu dedin bunlar?

— Belkim diyorum..

— İğneli fıçıları var mı?

— Gâvurların olmaz mı?

— Bizi atarlar mı içine?

— Bilmem.

Hele atsınlardı.. Sarı kordonlu babaları vardı, telgrafçı babaları. Ak-

şamları evine gelir, yandan yırtmaçlı patiska geceliğini giyer, kızlarını dizlerine oturturdu. Hiç kimseden korkmazdı babaları. Bu gâvurlar onları iğneli fıçılarına atarlarsa, babaları da sonra onları keserdi. Tabancası bile vardı babalarının. Haminnesi çok büyük, çok hatırlı bir efendiye gelin gitmişti teller pullar içinde. Efendi, Padişahın yakını, Padişah duyarsa ki Ziynet'le Şefika iğneli fıçıya atıldı, keserdi, bütün gâvurları keserdi! Bunlar da bilseler, ah bilselerdi, hiç kaçırabilirler miydi?

— Kız!

— Ha?

— Süleriz haminnemizi, bubamızı hem da!

Şaşılacak şey, abla sormadı «— Neden?», «— Niçin?» diye. O da kardeşi gibi gâvurları düşünüyordu, iğineli fıçıyı düşünüyordu. Gâvurlar onları iğneli fıçıya atmağa kalkarlarsa onlar da biliyorlardı yapacaklarını.

— Hele atsınlar!

— Atsınlar da bak...

— Bizim bubamız telgrafçı deriz!

— Sarı kordonları vâ deriz!

— Sizi keser deriz...

— Hem biz gine gideceğiz bubamıza, annemize...

— Bubam bizi gine dizine oturtacak!

Ziynet gülüverdi. Ablasının dirseğiyle dürterek «— Niye güldün kız?» dediğini duymadı. Annesinden daha çok sevdiği babası gine onu ablasından gizli dizine oturtmuştu kafes arkasında. Önlerinde rakı tepsisi. Babası rakı kokan ağzıyla saçlarını öpmüş, kafesin öbür yanındaki komşu bahçesinde birbirlerini çığlık çığlığa kovalıyan ablaları sormuştu sanki:

«— Ziynet!»

«— Efendim?»

«— Şu tombulun adı Cevriye'ydi değil mi?»

Düşman toplarının henüz gümbürdemeğe başlamadığı, silâhlı adamların birbirlerini kovalamadıkları, evlerin alev alev yanmadığı, kadın, çocuk, yaşlı çığlıklarının henüz Orhaniye sokaklarını doldurmadığı günlerden bir gündü. Babası gene her zamanki gibi gelmişti eve. Ablası komşuda mıydı o sıra? Yoksa su doldurmağa mı gitmişti çeşmeye?

«— Hı Ziynet?»

«— Ne?»

«— Şu, tombulunun diyorum.. Adı Cevriye'ydi değil mi?»

Lokmasını babasının salatasına banıp ağzına atmıştı:

«— Hıı...»

«— Öbürünün?»

Bir an annesini, ince uzun Çerkesi hatırlayarak kızmıştı:

«— Her gün her gün sorarsın be buba!»

«— Yavaş ol!»

Ters ters bakmıştı babasına:

«— Niye?»

«— Annen dinliyebilir bizi!»

Yeni bir lokmasını salataya banarken:

«— Pis değil mi?»

«— Kim?»

«— Annem.»

«— Susss..»

«— Niye?»
«— Ayıp!»
«— Ama o beni döğüyoor...»
«— Döğse bile..»
«— Annem seni bilem düğer!»
«— Öbürünün adı neydi Ziynet?»
«— Feride abla. Ama bir daha söylemem!»
«— Sence hangisi daha güzel?»
«— Sence bubacığım?»
«— Sakın annene söyleme: Çevriye!»

Sonra gözünü kafesin deliğine uydurup, Cevriye'yle Feride'nin çığlıklarla birbirlerini kovaladıkları komşu bahçeye bakmıştı kaçamak, bakmıştı karısından ödü koparak, bakmıştı korkuyla. Daha sonra da sarı kıvır kıvır saçları, tatlı mavi gözleri, sarkık sarı bıyığı gibi yumuşacık bir Urumeli sevda türküsü tutturmuştu,, hafiften...

VI.

Edirne'de merhametli birkaç kapı değiştirdikten sonra yolları İstanbul'a düştü. İstanbul'da tırnağı etten ayırırcasına iki kardeşi ayırdılar. Ablayı İzmirli bir tüccar aldı, Ziyneti de vazifesi İstanbul'a yeni tahvil olunmuş, orta yaşlı bir Mustantık. (*)

— İstemeeem, götürmeyin beniii, ayırmayın kardeşimden.. Ziyneeet, abe Ziyneeeeeet!!!

Ziynet, kendini yerden yere atarak, parçalanırcasına haykırmakta olan ablasına çatık kaşlarıyla taş gibi bakıyordu. Aklında da hep o, gâvurların iğneli fıçısı. Ablasını sürükliye sürükliye götürüyorlardı işte gâvurlar. Haminnesinin dilinden düşürmediğince, iğneli fıçıya atacak, iğneler ablasını delik deşik edecek, kanlar fışkıracak her yanından, sonra gâvurlar bu kanlarla Hamursuz bayramlarında ekmek yapacaklar!

Acımıyordu ablasına. İğneli fıçıya atarlarsa atsınlar, kanından Hamursuz bayramlarında ekmek yaparlarsa yapsınlardı. Acımıyordu, acımıyordu işte. İnce, uzun boylu annesiyle bir olup Ziyneti ona vara yoğa döğdürür müydü? Oh olsundu, oh olsundu işte! «— Babam benim» der miydi? Yazın evlerinin penceresinden yıldızlara bakarken Ziynetin yıldızlarına bile «— Benim!» derdi be!

Mustantığın: «— E, söyle bakalım.. Adın ne senin?» dediğini duymadı. Ablasını sürükleyerek götürenlerden birini babasına benzetmişti. Sarı sarı saçları vardı adamın, düşük sarı bıyığı. Yalnız gözleri açık değil, koyu maviydi. Babasını hatırlamıştı gine: Kafesin öbür yanındaki komşu bahçede Cevriye ablayla Feride ablanın beyaz beyaz sarı sarı savrulan etekleri altındaki kar beyaz bacaklarına dalmıştır babası. Cevriyeyle Feride ablaların anneleri de, babasının annesi, haminnesine mi benziyordu? Ak pak sakalı göbeğinde dedesi. Yazları telgrafçı babası, annesiyle ablasını üstü açık Çeçen arabasına bindirip yolcu ederdi. Tepeleri dumanlı yüksek dağların arasından kıvrılarak giderlerdi. Bir yanları uçurum, Ziynet bakamazdı uçuruma.

(*) Sorgu yargıcı.

Gözü, elinde olmıyarak, kaysa, uçurum sanki çekerdi de, gitmemek için ablasına sıkı sıkı sarılırdı.

Sonra büyük, çok büyük karpuzlarla dolu tarlaların ortasındaki çiftliğe gelirlerdi. Mavi şalvarını sürüye sürüye haminnesi, ak sakalı göbeğinde dedesi onları arabadan alır, göğüsleri üzerinde uzun uzun sıkar, öperlerdi.

Mustantığın tıpkı tıpkısına annesini hatırlatan uzun boylu. hanımının: «— Cevap versene kız!» diyen hırçın sesini de duymadı. Sürüklenip götürüldüğü merdivenlerde çığlıkları çoktan silinen ablasının ardından bakıyor, dedesinin kırmızı ibikli horozlarını, besili tavuklarını, tel örgüler ardında tâze yoncayı mit mit yiyen beyaz tavşanları, gürlercesine havlıyan iri çoban köpeklerini düşünüyordu. Düşünüyordu ama, Mustantığın hanımı da sorusunun karşılığını bekliyordu. Kızın, ucu havaya kalkık ufacık burnu, çatık kaşları, salon kapısına dikili boncuk mavisi gözleriyle sorusuna karşılık vermeyişi sinirine dokunuyordu.

Omuzunu dürttü:

— Kız dilini mi yuttun?

Kırmızı ibikli horozların, besili tavuklarla süt beyaz tavşanların şimdi artık çok uzaklarda kalmış kül renkli dünyasından sıyrılıp, Mustantık hanımının soluk, sinirli, hafifçe kırışık yüzüne gözlerini kaldırdı. Bakıyor, bomboş gözlerle, hiçbir şey anlamadan bakıyordu. Bu bakış, gurur dolu bu, karşısındakini küçümseyen, ya da küçümsendiğini sandıran bu bakış kadını çıldırtıp küplere bindirebilir, kocaman ahşap konağın, sıvaları yer yer dökülmüş duvarları arasında hırçın sesi çın çın çınlayabilirdi ama, belden aşağısı hemen hemen tutmıyan yatalak kızı karyolasında onu çağırmıştı. Dünyada herkes, herşeyden çok sevdiği yarı sakat kızının sesi aklını başına getirdi. Şıpıdık terlikleriyle koşarak uzaklaşmadan önce:

— Aman Yarabbî! dedi. Ne kibir, ne azamet bu yaşta!

Ziynet duydu, anlamadı. «Kibir» ne demekti? «Azamet» ne? Ona «Kibirli, azametli» dendiğine göre, kibirli, azametli olmak iyi miydi, kötü mü? Şu kadın, şu ince, uzun, hırslı kadın tıpkı tıpkısına annesini hatırlattığına göre, «Kibirli, azametli» olmak iyi değildi. Öyle ya da böyle. Onun aklında ablası, daha gerilerde babası, dedesi, haminnesi, haminnesinin çiftliğindeki tavuklar, horozlar, beyaz tavşanlar, kocaman kocaman, kütür kütür karpuzlar... Hem ne? Annesini hatırlatan şu aksi kadın da kim oluyordu? Nasıl olsa bir gün gene kırmızı kiremitli evlerinin Orhaniye'sine dönecek, eskiden olduğunca sarı saçlı, mavi gözlü babası Cevriye ablaların bahçesine bakan kafesin arkasında rakı içerken kızını dizine oturtacak, ağzına çatalla meze verecekti. Ablasını bileğinden sürükleyip götürdüklerine göre de, o pisten kurtulmuş olacak, babasının dizine yalnız o oturacak, pencereden yıldız dolu Orhaniye göklerine yalnız o bakacak, yıldızlar yalnız onun olacak, yıldızdan yıldıza istediği gibi yalnız o atlayacak, en parlak yıldızdaki peri padişahının sarayına yalnız o gidecekti!

İçini çocuksu bir sevinç kaplamıştı ki, bir el saçlarını yavaşça okşayınca, kendine geldi. Boncuk mavisi gözlerini çevirip, saçlarını okşıyana, onu bundan önce hiç görmemişçesine baktı: Telleri bir hayli ağarmış kara sakallı, kuru yüzünde birbirine çok yakın kara, ama içten içe gülümsiyen ışıl ışıl iki göz.

Kimdi bu adam?

— Ha? Adın ne bakayım yavrum?

«Yavrum» diyen bu yumuşacık adamı sevdi birden; babasını nasıl sevi-

yorsa... Tam adını söyliyecekti, gene o, ince uzun, sinirli, hırçın annesini hâtırlatan. kadın, kucağında yarı sakat kızıyla geldi:

— Söylemedi mi hâlâ?

Babasını hatırlatan yumuşacık adamın tatlılaştırdığı boncuk mavisi gözler, bir anda hırçın bir denizin sinirli mavi suları gibi grileşerek kadına kalktı. Kadınsa, bu, insanı küçümseyen, hiç değilse küçümsediğini sandıran bakışların küçücük sahibine ifrit oluyordu. Gine bu bakış, bu bakışın gine insanı küçümsiyen, hiç değilse öyle sandıran çalımına deli olarak patladı:

— Ne bakıyorsun pel pel? Cevap versene, piç kurusu!

Araya babasını hatırlatan adam girdi:

— Yooo hanım... yavrucuğu ürkütme!

Kadın bu sefer ona döndü:

— Yavrucuk mu? Başladın mı gine?

«Kız»ın omuzunu sertçe dürttü:

— Domuz gibi dikileceğine söylesene adını kız!

Domuzları haminnesi hiç sevmezdi. Köyde, komşu Bulgar İstefanların domuzları ne zaman bostana girse, kocaman kalçalarını sallıya sallıya kıyametleri koparırdı. Derken ak sakalı göbeğinde dedesi koşar gelir, zaten pembe yanakları öfkeden al al yanmağa başlıyan karısından yana çıkar, uzun sopasıyla irili ufaklı domuzları bostandan sürüp çıkarırdı.

— Ay vallahi bayılacağım şimdi..

— Dur hanım, şaşırtma çocuğu. Gel yavrum, gel bana söyle. Adın ne?

Gözleri ona, «Domuz» diyen kadında, babasını hâtırlatan adamın kulağına fısıldadı:

— Ziynet.

— Ziynet mi? Maşallah.. sahiden de ziynet gibi!

Kadın neredeyse çıldıracaktı. Tepindi:

— Ben bu adı istemiyorum!

— Niçin hanımcığım? Fena mı?

— Fena, iyi. Hizmetçi hizmetçiliğini bilmeli!

— Bak sen şimdi.. Günah hanım, vallahi günah. Unutma ki, dünyanın binbir hâli var. Bizim de yavrumuz...

Şıp sözünü kesti:

—Ne demek istiyorsun gene? Günün birinde bizim yavrumuz da mı el kapılarına düşer, hizmetçi olur yâni?

— Yoo.. hayır.. onu demek istemedim ama...

— Ama?

— Hiç, yani şey...

— Hadi hadi, kekeleyip durma, Cezacılar da böyle bir tâne almış, adı Melek'miymiş ne, İkbâl'e çevirmişler. Onlar cezacıysa, biz de Mustantıklarız. Biz de İkbâl koyalım!

Adı İkbâl'e çevrilmek istenen Ziynet, bütün bu çekişmelerden uzak, çok uzaklardaki dedesinin kavun, karpuzlarının arasında, toprağa oturmuş, keskin ağızlı kocaman ekmek bıçağıyla kavun, karpuzları rasgele kesip doğrar, karpuzların kan kırmızısı göbeklerini şöyle bir ısırdıktan sonra kaldırıp atardı tavuklara. Çıldırırdı annesi. Hep o acı zeytinyağı öfkesi içinde Çerkes Çerkes gelir, fakat yakalıyamazdı Ziyneti. O an bir yakalasa, ah bir yakalasa, bu ziyankâr kızı, öz kızı değilmişcesine kimbilir nasıl yerden yere

çalardı, ama tutamazdı ki... Ziynet onun gelişini sezdi mi, fırlayıp kalkar, tabana kuvvet...

Birinde hiç unutmaz, gine böyle, annesi acı zeytinyağı öfkesiyle Çerkes Çerkes gelmişti. Boynunun kalın mavi damarı alabildiğine kabarmıştı. Tutsa, öldürmese bile, bir yanını sağlama kırar, ya da incitirdi. Fırlayıp kalkmış, çıplak ayaklarıyla yıldırım gibi vurmuştu güneş dolu, sıcak tarlalara...

Gine Mustantık hanımının sözleri çalındı kulağına:

— Ne inatçı şey ayol!

— İnatçılıktan değil...

— Ya?

— Bize henüz alışmadı da...

— Sen bu el piçlerini böyle tutarsan...

— Evet?

— Firdevs'te olduğu gibi, bir gün daire dönüşü evde bulamazsın!

— Yapma hanım, yapma hanımcığım.. Vallahi günah. Daha ana kuzusu... Hele bize bir ısınsın, gör bak yarın nasıl işine yarıyacak!

— Ama ayak dolaşığı bunlar. El piçi. En iyisinin boynu altında kalsın!

— ....

— ....

«El piçi» nin kafasındaki güneş dolu, sıcacık tarlalar diken içindeydi. Annesi, elinde sopa, kovalıyor, Ziynet'se diken dolu tarlalarda çıplak ayaklarıyla yıldırım gibi kaçıyordu. Soluk soluğa koştu, koştu. Sonunda büyük ağaçlar, nemli toprak, böcek çıtırtıları, su şırıltısı...

Yüksek ağaçların tepesinden vurup sık yapraklardan süzülerek nemli toprağa parça parça dökülen güneş. Kaçıyordu Ziynet. Nemli orman toprağına dökülmüş güneş parçalarını çiğneyerek kaçıyor, kaçıyordu. Annesine yakalanmamalıydı. Kızdı mı gözü dünyayı görmiyen, vurdu mu Allah yarattı demiyen, acı zeytinyağına bulalı Çerkes küfürleriyle deliye dönmüş annesine yakalanmamalıydı. Evde kediye kızar, sopayı kapar, düşer kedinin ardına. Merdivenleri paldır küldür iner, kediyi artık kömürlük mü olur, ahır mı, kıstırır, elindeki sopayla hayvana insafsızca vurur, vururdu. Kıstırıp vuramadı da kedi kaçtı mı, artık önüne kim çıkarsa... Ziynet mi olur, büyüğü Şefika mı, hatta sarı kıvır kıvır saçlı, düşük sarı bıyıklı, mavi gözlü telgrafçı mı, öfkesini alırdı.

Anneleri Ziynet'le ablasının içlerinde dehşetli bir korkuydu. Elinde sopayla geceleri çokluk düşlerine girer, vurur da vururdu. Komşular şaşarlardı bu anaya. Sakın çocukların üvey annesi olmasındı?

Birinde vurunca Ziynet'in başını yarmıştı da, sarı saçlı, mavi gözlü telgrafçı babasının çokluk rakı içerken inik kafes ardından gözetlediği Cevriye abla yarılan başını yıkamış, sarmış, sonra da kolları arasında sıkıp, öperek annesiyle konuşmaları Ziynet'in aklında şöyle kalmıştı:

«— Yavrum yavrum.. Bu Çerkes karısında hiç merhamet yok!»

«— Firavun be teyze! Zavallı Nâşit efendi.. O kadın, o ipek gibi adama hiç, ama hiç lâyık değil!»

Yaşlı kadın terslenmişti:

«— Bana bak Cevriye, bir daha o sözleri duyarsam, dilini koparıveririm. Elin adamına acımak sana mı kaldı?

Çevriye ablanın küçüğü Feride abla da hık diye gülüvermişti.

Bunları ertesi gün gine komşu bahçeye bakan kafes ardında rakı içen babaşına söylediği zaman, adamın pembe yanakları kızarmış kızını sevinçle kucaklayıp göğsü üzerinde sıkarak öpmüş öpmüştü. Hatta ablası, babasının onu böylesine öpüşünü kıskanarak, gece koyun koyuna yatarlarken yavaşça sormuştu:

«— Bubam seni benden çok mu seviyor?»

«— Helbet.»

«— Niye?»

«— Ne bileyim ben?»

«— Beni hiç öpmüyor. Seni, hep seni..»

«— Sor!»

«— Kime?»

«— Bubama!»

Abla babasına hiç bir zaman sormamıştı ama, elinde olmıyarak, sırf bu yüzden annesine yaklaşmış, annesi ne zaman sopayı kapıp Ziynet'i kovalasa, Ziynet de tabana kuvvet kaçsa, yakalanması için annesine yardımcı olmuştu. Babası mâdem Ziynet'i daha çok seviyordu, o da Ziynet'in dayak yemesi için annesine yardım edecekti. Ediyordu da. Ediyordu ya, kurnaz Ziynet durumu hemencik kavramıştı. Ormana kaçtığı zaman sinsi ablasının «— Ziyneeeet, Ziynet. Gel oynıyalım!»larına kulak asmadan bacaklarının olanca gücüyle nemli toprakta, ormanın derinliklerine kaçmış, kaçmıştı. O kadar ki, yoruluncaya, yorgunluktan düşüp bayılıncaya kadar. Ne kurtlardan korkuyordu, ne de bir dudağı yerde, bir dudağı gökte devlerden. Murtlarla kocayemişlerin kuytusuna yuvarlanmıştı ama, bayılmamıştı. Soluk soluğaydı. Her yanı titriyordu. Kocaman ağaçların hışıldayan ormanı sallanıyordu yumuk gözlerinde. Böğürtlenlerin arasına sokulmuş, nemli, serin toprağa yüzükoyun kapanmıştı sonra. Bu arada ablasıyla haminnesinin onu çağıran sesleri ormanda uzaklaşıp yaklaşmış, tekrar uzaklaşmıştı.

Sonra sonra sesler silinmiş, yüzükoyun kapandığı nemli toprakta uykunun karanlıklarına dalıp gitmişti.

— Ha? Babanın adı ne yavrum?

Babasını hatırlatan yumuşacık adam sormuştu. Söyliyecekti az kalsın ama, birden annesini hatırlatan ince uzun kadının kapkara kaşlarıyla sertçe bakışını yakalamıştır. Vazgeçti söylemekten. Sadece sordu:

— Bubam mı?

— Evet.

— Benim bubam... Nâşit efendi!

Gözleri gine kadına ilişti. Ters ters bakıyordu. Kızın kibirli, azametli hâline ifrit oluyordu baktıkça Nesineydi bu tavur, zavur, çalım? Ne sanıyordu kendini?

Dayanamadı:

— Sadrazam filân mıydı sakın?

— Bubam mı?

— Yok, deden!

— Dedemin beyaz tavşanları vâ. Biz her yaz gideriz dedeme, tavukları vâ, horozları vâ... Ama haminnem domuzları hiç sevmez!

Kadın bütün öfkesine rağmen gülüverdi. Sonra ciddileşti, kocasına döndü:

— Aptal bu ayol!

— Yoo, dedi Mustantık. Hiç de aptal değil. Bilâkis, Gözlere baksana gözlere, zekâ fışkırıyor!

Sonra Ziynet'in önüne çömeldi, bileğini avucuna aldı:

— Baban ne iş yapardı?

— Bubam mı? Sarı kordonları vâ bubamın, urbası vâ...

— Zâbit mi?

— Dâ büyük.

— Paşa falan?

— Dâ, dâ büyük. Herkesten büyük benim babam. Orhaniye'deki evimizin kafesi bile vâ. Bubam her akşam orda rakı içer. Beni Şefika'dan dâ çok sever ama Şefika bilmez! (Kıs kıs gülüverdi) Kendini dâ çok seviyor sanır!

Tıkacını atmışçasına boşanmış, konuşuyor, konuşuyordu.

Çocuğun yerli yersiz, paldır küldür anlattıklarından, babasının telgrafçı olduğunu, Çerkes karısı, iki kızıyla sâkin bir hayat yaşarken, bir gün Rus birliklerinin şehre girdiğini, yakıp yıktıklarını, o karmakarışıklık, o ana baba gününde iki kardeşin babalarıyla annelerini kaybettiklerini havuç kırmızısı bilekleriyle bir «Gâvur ama iyi» erin onları kıl çul altına sokarak yağmurdan koruduğunu, daha sonra da elden ele İstanbul'a geldiklerini, ama kızın hâlâ günün birinde Orhaniye'deki evlerine döneceklerine, analarıyla babalarına kavuşacaklarına inandığını anlamıştı. İçi sızlamıştı bunu anlayınca. Alev alev yanan kasaba, kasabanın evleri, düşman süngüsünden analar, babalar, yetim, öksüz kalmış yavrular...

İçini çekti. Ne fena, ne fenaydı şu harp!

Karısı ise, «Bir telgrafçı parçası»nın dünyada herkesten büyük olamıyacağını şu «Budala kız»ın kafasına sokmıyan, tam tersi, onu hazla, büyük bir acıma duygusu içinde dinleyen kocasına adamakıllı içerliyordu. İçerliyordu ama, umurunda bile değildi adamın. Çocuk ona yalnız harbi, harbin kötülüklerini hatırlatmakla kalmamış, daha düne kadar âdeta demini sürdüğü kırmızı kiremitli ahşap konaklarıyla, tahtaları yosun tutmuş, yıkıldım yıkılacak evleri, su başlarındaki kahveler, ördek sürüleri, havada gıcırtıyla eğriler çizen kargalar, ay boynuzlu öküzler, besili inek sürülerinin Urumeli Vilâyet merkezini de kafasında yeniden canlandırmıştı.

Ne rahattı o günler!

Ne Doksanüç bozgunu, ne de «Merkez-i Hükûmet»te saray entrikaları...

Önceleri Sultan Aziz, sonra Sultan Murat, şimdi de Sultan Abdülhamid-i sâni'nin cülûsu yalnız halim selim Mustantığın hareketsiz tembel ama renkli hayatını değil, koskoca Âl-i Osman ülkesinin hayatını bozmuştu. Koca ülkede sanki müthiş bir fırtına esmiş, ya da bir zelzele kopmuştu da, bu fırtına ya da zelzelede evler, barklar, dere kenarlarındaki kahveler yıkılmamış, sâdece insanların biraz tembel, ama renkli, durgun hayatları allak bullak olmuştu.

— Bana bak kız, ben şımarıklığı sevmem. Bura telgrafçı parçası babanın evi değil. Gel bakayım!

Kızı bileğinden mutfağa hışımla çekişine sâdece seyirci kalan Mustantık ürperdi. Derin bir iç geçirdikten sonra yatak odasına isteksizlikle gitti. Elleri pantolon ceplerinde, pencereden bozuk parkeli sokağa uzun uzun baktı.

Ne yapsa nafile... Bu kadın, bu sert, nobran huyuyla bu kızı da evden kaçıracaktı. Durmuyordu hizmetçiler, elbette durmazlardı. Onlar da insandılar, onların da canı, insan olmaktan gelen gururları ,haysiyetleri vardı.

Vazifesi İstanbula tahvil olunalıberi, Bâb-ı Âli yoluyla Sirkeciye inip,

Selânikli'nin otelinde artık bir Mora Yenişehirli mi olur, Serezli mi, yoksa Âl-i Osmân ülkesinin herhangi bir reayâsı mı, otelden çıkar, Mustantıklığını Selâniklinin anahtarı kendisinde, küçücük odasında, İstanbulûni, redingotuyla birlikte bırakırdı. Abdülhamid-i sâni ülkesinin herhangi bir reayası kılığında dolaşmak rahatlık sağlıyordu Merkez-i Hükûmet'in bu kendi halindeki Mustantığına. Balıkpazarı meyhaneleri, Karaköy, Galata balozları, yahut Beyoğlu'nun çok daha serbest frenk havasında, cırlak karısıyla, belden aşağısı tutmıyan kızının mahzun bakışlarından gelen ızdırabı unutuyordu. Şimdi buna, şu, gözlerinden zekâ fışkıran Doksanüç muhaciri küçücük beslemenin ızdırabı da karışacaktı. Biliyordu karısının zavallıyı hırçın bir fırtınaya tutulmuş kâğıt parçası gibi konağın içinde nasıl şaşkına çevireceğini.

Pencereden çekildi. Oda içinde köşeden köşeye gidip gelmeğe başladı.

Kırmızı kiremitli ahşap konakları, yıkıldım yıkılacak evleri, dere boyu kahveleri, kallâvi kahve, tavşan kanı çay, ağızları kehribâr marpuçlarıyla kesme billûr nargilelerin sıravardiya tokurdayışlarını seyrederek tembel hayallere daldığı o Urumeli vilâyetinden İstanbula tahvilini boşuna istememişlerdi. Daha şehzadelik devrinde düşüp kalktığı üdebâ ve şüerâ gibi fikir ve kalem erbabı, Abdülhamid-i sâni adıyla Âl-i Osmân ülkesine «Zıllûllah-ı fi-lâlem» olduktan sonra «Meşrutiyet» vaadlerini unutmuş görünen bu adama karşı koymaya başlamışlardı. Padişah da «Fitne ve fesat tohumları»nı halk tabakalarına saçmakta olan bu «Tarafdâran-ı Hürriyet ve Meşrutiyet»e, «Eşhâs-ı muzirre» damgasını vurarak, «Te'dipleri ciheti»ne gitmeğe başlamış, ama bu işi de sûretâ «Kitabına uydurmak» için yeni yeni kanun adamlarını «Mülk-ü memleket»in ücrâ köşelerinden «Pây-ı taht-ı saltanat»a «Celb eylemiş»ti.

Artık, meşrutiyet ne demekti? Hürriyet ne? Yer yüzünde her şeyi, herkesten daha iyi bilen, teb'ası değil, kullarına en uygun maslahatı elbetteki «Halife-i rûy-u zemîn» düşünürdü. Yer yüzünde ondan akıllı kim olabilirdi?

Kırmızı kiremitli ahşap konaklarla yıkıldım yıkılacak evlerin dere boyu kahvelerin rahatına alışmış bu halim selim Mustantık, memlekete «Meşrutiyet, Hürriyet, Müsavat, Uhuvvet»in fikirlerini sokmağa çalışanların karşısına dikilip, kılı kırk yararak «İstintâk»a başlayınca bambaşka insan oluveriyordu.

Elbette hiç kimse «Ulu Hâkan»dan daha iyi bilemezdi hiçbir şeyi. «Meşrutiyet, Hürriyet, Müsavat, Uhuvvet»in «Teb'ayi şâhane» için faydalı ya da zararlı olduğunu. Mâdem bu «Farmason», bu «Jön Türk»ler bunu kabullenmeyip, susmuyor, fesat tohumlarını «Avam-ı nâs»a serpiyorlardı, o halde bunların hepsi «Muzir»di. Binaenaleyh, «Küllü muzırrın yuktel» fetvâsınca hepsinin itlâfı veya bir daha «Mülk-ü memleket»e, bahusus «Pây-ı taht»a geri dönemiyecek, gidişi olup dönüşü olmıyan yerlere «Teb'îd» edilmeleri en «Eslem tarik» ve şüphesiz «Maslahat»a en uygun bir «Çâre-i hasene» idi.

Sofaya çıktı:

— Hanım!

Kucağında sakat kızıyla karısı, mutfak kapısından baktı:

— Efendim?

— Ben gidiyorum.

Uzun boylu, sinirli kadının yüzü hemen bozuldu. Sertçe:

— Nereye gene?

Hafifçe, öksürerek:

— Mabeyne, dedi.

Göz kırptı:

— Mâlum ya, eşhâs-ı muzırreye karşı efendimizin şakası yoktur. Kimseye bir şey kaçırma ağzından, saraya yeni yeni jurnaller verilmiş...

Padişah emriyle Mabeynde toplantı varsa ne diyebilirdi Hafize hanım?

— Geç kalacak mısın?

Ellerini çaresizlikle yanlara açtı:

— Vallahi karıcığım, kaabil olsa evimden adımımı bile atmam amma...

— Anahtarı yanına almayı unutma!

Belli etmemeğe çalıştığı bir sevinçle:

— Peki, dedi.

Hafifçe öksürdü. Sonra merdivenleri inip, kendini «Hulûl eden vakt-ı kerahat» İstanbul'unun bozuk parkeli sokağına attı. Oh be, dünya vardı be. Efendim, hatundan korktuğundan değil, bütün mesele dırdırı. Dırdırından bîzardı karısının. Yoksa alt tarafı eksik etek. Nesinden korkacaktı?

V.

«Bâb-ı Âli»yi sağına almış, sol kaldırımdan süklüm püklüm iniyordu Sirkeciye. Zâten sıkı sıkı ilikli redingotunun düğmelerini her ihtimâle karşı yeniden kontrol ettikten sonra, ellerini önünde bağladı. «Ne şeytanı gör, ne selâvat getir!» gibilerden, bir parça serkeş görülmek, ya da hiç olmazsa birtakım ağzı karalara böyle bir zan vermek istemiyordu. «Âl-i Osmân» ülkesinin «Zıllûllah-ı fil'âlem»ini içte, dışta temsil eden bu yapıya karşı hiçbir saygısızlık beslemeyi oldu bitti aklından geçirmezdi ama, gene de «Sinek pis değil, mide bulandırır»dı.

Sirkecide her zamanki gibi gene Selânikli'nin otelinden içeri girdi. Acı marsık kokulu loş dehlizi geçti, basıldıkça paslı paslı gıcırdayan laçka çivileriyle saltanatın köhneliği üzerine fikir verip, kırklık mustantığın kafasında «Mülk-ü memleket»in gezip dolaştığı köşelerinden, «Pây-ı taht»ın saray, saray-ı hümayun, bende, ciğer kırmızısı fesleriyle hafiyeler, sülüs vav, ya da uçları kulaklara varan bıyıklarıyla tüfekçiler, selâmlık resmi âlileri, muayedelerinden çeşitli resimler çağrıştırmağa başlamıştı gene. Ama en sonunda, gene o küçük, küçücük, düğme burunlu Orhaniye öksüzünün çivit mavisi gözleriyle, hiç de zavallıca bakmıyan, tam tersi, direnen, kafa kaldıran, yenilmeyen, büyük adamsı, belki de bir parça Makedonya dağlarının hangi milliyet, hangi ırk, hangi soydan oldukları ilk bakışta anlaşılamıyan, ama tepeden tırnağa fişeklikler, Manliher mavzeri, tabancalarıyla «Domuz gibi» bakan çetelerini hatırlatıyordu.

Daha önceki gün suratı kıl içinde böyle birini karşısına dikmişlerdi. Kara sakallı adamın kapkara, püskül püskül kaşları vardı. Zaptiyelerle ciğer kırmızısı fesli hafiyelerin tokat, yumruk, kırbaç, tüfek dipçiğine rağmen Nuh demiş peygamber dememiş, nasılsa yakalandığı Makedonya balkanlarının kimbilir neresinde saklı komitacı arkadaşları üzerine tek laf etmemişti.

Bu ufacık kızda da bu türlü bir Makedonya komitacısının ser verip sır vermiyen, gözünü budaktan sakınmaz inadı vardı galiba. Galibası yok, vardı. Yoksa anası, babasından ayrılmış, hiç bilip tanımadığı birtakım insanlar arasına düşmüş ufacık bir kız böylesine pervâsız, dayağa karşı metin olamazdı.

Öksürdü, elinde olmıyarak tepeden tırnağa silâhlı korkunç bir Make-

donya çetesini düşündü. Böyle bir çetenin herhangi bir baskını sırasında anası, belki de çete reisi, yahut çeteden herhangi bir komitacıdan peydahlamış olamaz mıydı bunu?

Gene öksürdü. «Tövbe estafurullaaah...» diye söylendi, başını iki yana çevirdi. Hiç istemediği halde zaman zaman düşünürdü bunu. Nasıl düşünmesin ki, daha çok da öğle yemeklerine geldiği zaman evde karısının ayıla bayıla anlattıklarından çıkarıyordu, Orhaniyeli küçük öksüz, bir yandan tedavisiz rahim hastalığı, öte yandan belden aşağısı tutmıyan kızının verdiği acıma ve öfke fırtınaları arasında çılgına dönen bu kadına kök söktürüyordu:

«— Ah bey, öldüm bittim bu kızın elinden bey. Allah aşkına defedelim giitsin şunu. Vallahi bir gün sebebi mevtim olacak. Bir gün geldiğin zaman beni bir köşede, cansız kıvrılmış bulacaksın!»

Karısının bu ufacık kız karşısındaki yenilgisine seviniyor muydu? Pek farkında değildi ama, böyle çeşitli öfke kaynaklarının verdiği sinir buhranlarıyla bir deri bir kemiğe dönen, döndükçe de kadınlıktan hayrı kalmıyan bu kadının uzun yaşamıyacağını anlıyordu. Ne olacaktı yaşamayınca? Âl-i Osmân ülkesinin Ermenilerce Kilikya, Osmanlılarca da Çukurova denilen, güneşi, sıcağı, pamuğu, bulguru, sırasına göre dinç, sırasına göre de bir deri bir kemik atların parkelerde kuvvetli nallarıyla şakır şakır sürükledikleri «Kerusa» denilen faytonlarıyla süslü bir köşesindeki anacığının yanına dönmese bile, herhalde gene de ona danışarak bir başka «Helal süt emmiş» bulacaktı.

Ne zaman böyle düşünse, bir deri bir kemik kadın, çukurlarına gömülmüş, arada güneş vurdukça yeşile çalan iri gözleriyle içinden hazin hazin bakar, gözlerinden iri iri yaşlar dökerdi.

Karısının ne ölmesini isterdi, ne de yeniden evlenmeyi.

Biliyordu, ölüm hak, ölenin yerine yenisini getirmek de helal. Gerekirse kadının ölmesini bile beklemeden ikinci, olmadı mı üçüncü, o da olmadı mı dördüncüyü bile nikâhlamasına Mecelle ahkâmı müsaitti ama, istemiyordu. Alışmıştı bu kadının hırçın sonbahar fırtınasına. Evinin çıplak, yer yer badanaları dökük duvarları arasında esip gürlemeliydi. O kadar ki, Orhaniyeli öksüzün nalın, maşa, terlik, çıra, odun ya da oklavayla döğüldüğü, tırnaklarına mosmor kan oturduğu, gözlerinin akları kızardığı halde ağlamak şöyle dursun, gık dememesi, tersine, karısının alı al moru mor karşısına dikilip dikilip «— Allah aşkına defedelim şu adı batasıca yezidi bey!» diye hıçkıra hıçkıra ağlaması hoşuna bile gidiyordu. «— E...» diye geçiriyor, «... dinsizin hakkından imansız gelir. Men dakka dukka. Etme bulma dünyası. Orhaniyeli öksüzü bize Allah gönderdi. Sen var onunla boğuş. Ben bildiğimi okuyayım usul usul...»

Otelci Selânikli her zamanki gibi yerden temennalarla karşıladı. Zengin adamdı, ağa adamdı. Otelciliği keyfinden yapıyordu. Kırmızı kırmızı kıl damarlarla kaplı ablak yüzünde kırçıl bir sakal, Mora Yenişehir'li ama, İngiliz lâciverdinden şalvarıyla daha çok Girit'lileri hatırlatıyor, taneleri fındık iriliğindeki kehribar tesbihini şakırdatıyordu. Zengin ağa falan filân.. Sır küpü, hinoğlu hinin biriydi. Vazifesi Pâyitaht'a yeni tahvil olunan kırklık Mustantık'ın saraya ait birtakım sırlar sakladığını, otelindeki küçücük odada zaman zaman Serfice'li, zaman zaman Mora Yenişehir'li, zaman zaman da yolu İstanbula uğramış, gelip geçici bir ecnebi kılığına sadece Galata, Karaköy balozlarıyla, Beyoğlu'nun çeşitli frenk eğlence yerlerinde rahat rahat

zevk-u safaya dalmaktan başkasını düşünmeyen bir «Zenperest» olamıyacağını gayet iyi anlıyor, hatta «— Her şeyin farkındayım. Kül yutmam ben. Ama gene de neme lazım..» gibilerden bıyıkaltı gülüşleriyle gözlerini çokluk yere eğerek kimsenin etlisine sütlüsüne karışmaz görünmenin çıkarlığına inandığını belirtmek istiyordu.

Kırklık Mustantık da hemen hemen aynı kanıdaydı. Onu taşradan pâyitahta getirenlerin gayesi ne olursa olsun, o, «Merkez-i Hükûmet»teki hürriyetçi fikirlerin sahiplerini sarayın keyfince cezalandırmağa yarıyacak biçimde sorgular düzenlemek zorunda kalsa bile, gene de aşırılık gösterip «Millet»in kinini üzerine çekmiyor, çokluk «Sallıyor»du. Bu dünyaya geçinmek için gelmişti. Nesine gerekti elin etlisi, sütlüsü, keçisi koyunu? Anlıyordu Padişahın haksız, ona karşı çıkanlarınsa haklı olduğunu. Hele Eminönü Balıkpazarının Bizans'tan kalma sağlam taş kemerlere dayalı, asma bakır lambalarla esrarengizcesine aydınlatılmağa çalışılan meyhanelerinde rastladığı top sakallı genç adamla İstanbul'lu, uzunca, zayıf arkadaşının konuştuklarını işittikten sonra.

Geceydi, geceyarısına doğru. Dışarda hırçın Şubat fırtınası kuşbaşı karları, savuruyordu. Beyoğlu'ndan, dönüyordu. Başında şapka, sırtında frenklerin giydiği pardesü, sol gözünde hatta monokl. Lâf olsun diye uğrayıvermişti işte Balıkpazarındaki meyhaneye. Asma bakır gaz lambasının sarı ışığında ızgara balıklarının dumanı, dumanın denizi hatırlatışı içinde kımıldanan, hatta çokluk ateşli ateşli konuşurken sarhoşluğun verdiği pervasızlıkla kanun, nizam tepeliyen birinin iri sözleri. Bir kıyıdaki masaya ilişivermişti. Ciğer kırmızısı fesleriyle iki hafiye. Tanışıyorlardı. Demek bu ateşli genç, hafiyelere rağmen atıp tutuyor, tutabiliyor, vızgeliyordu. Peki kimdi bu genç, ateşli adam? Merkez-i Hükûmet'in korku, miskinlik uçuşan havasında böylesine pervâsız sözleri ancak gene ciğer kırmızı fesleriyle hafiyeler «An kasdan» söyleyip, şüphelendikleri kimseleri «Tahrik etmek için» yem olarak kullanırlardı.

Ciğer kırmızısı fesliler tanımışlardı Mustantık'ı. Adeta emir beklediler. Öyle ya, koskoca Mustantık gelmişti. Mustantık'ın bulunduğu yerde hafiyelere lüzum var mıydı? Frenk kılığına girdiğine göre herhalde vazifeyle gelmişti buraya. İki arkadaş şip-şak konuşuverdiler kendi aralarında:

«— Kalalım mı gidelim mi?»

«— Bilmiyorum ki..»

«— Frenk kılığına girmiş. Herhalde bir maksadı var!»

«— Hiç şüphen olmasın..»

Tam bu sırada Mustantık'la gözgöze gelip, gözleriyle anlaşıverdiler:

«—Biz gidelim mi beyefendi?»

Mustantık gözleriyle karşılığını verdi:

«— Gidin!»

Hafiyeler kalktılar, usulcacık terk ettiler meyhaneyi. Demindenberi hafiyelerin inadına atıp tutan gençlerden sakallısı yavaşça:

«— Jurnal vermeğe gittiler!» dedi.

Öteki umursamadı:

«—Hangi taş büyükse vursunlar başlarını. Ne konuştuklarımızı anlamamışlardır..»

«— Doğru. Anlasalar iz'ana gelirler köpekler!»

Ve hemen ekledi:

«— Köpektir zevk alan sayyadı bî insafa hizmetten!»

İstanbul'lu kurşun kalemiyle masanın mermerine yazdı bunları. Sonra:

«— Güzel» dedi. «... köpektir zevk alan sayyad-ı bî insafa hizmetten. Çok güzel. Öyle değil mi?»

Fakat sakallı oralarda değil, az önce meyhaneyi terk eden hafiyelerle hiçbir ilintisi olmadığını sandığı «Ecnebî»ye bakıyordu. Mırıldandı:

«— Şunun yerinde olmak isterdim!»

İstanbul'lu zayıf:

«— Kimin?»

Sakalıyla ecnebî'yi işaret etti:

«— Şunun. Fransız galiba?»

Uzun uzun baktılar. Kırklık Mustantık çakır keyiften fazla, bakıldığını anlamış, gözlerini o sıra önüne sürülen palamut ızgaraya dikmişti. Bir ara fransızca bir selâmın kendisine sallandığını anlıyarak başını önündeki ızgara balığından kaldırıp baktı. Bozuk bir fransızcaydı. O da onlar kadar, belki de bir parça fazla biliyordu bu dili.

«— Aleyküm selam!» dedi Osmanlıca.

Şaşırdılar. Onlar da çakır keyiften aşırıydılar. Meyhanenin tenhalığı falan, sakallı, arkadaşının engellemesine aldırış etmiyerek masasından kalktı, yanına geldi ecnebî sandığı Mustantık'ın.

«— Ermeni misiniz?»

«— Evet.»

«— Buralı mı?»

«— Hayır.»

«— Ya?»

«— Adanalıyım.»

Sakallı, ateşli genç aldatıldığından habersiz, aşırı bir memnunlukla karşı masadaki arkadaşına seslendi:

«— Gel Ziya. Arkadaş da bizlerden gel!»

Ziya efendi, garsona bir işaret, geçti. «Ermeni»nin masasına. Üç arkadaş olmuşlardı şimdi. Terü-tenhaydı meyhane. Dışarda kendini yerden yere vuran Şubat fırtınası, savrulan kuşbaşı karlar. Ama içerisi sıcacıktı. Çeyrek saat içinde Mustantık büyük bir koz geçirivermişti eline. Karşısındakiler adlarını, namlarını, şanlarını daha Urumeli'nin o tenha, o dere boyu kahvesinin nargileli, kallâvi fincanlı havasında işitip durduğu, üzerlerine «Hamasî fıkralar» işittiği kimselerdi. İkisi de şair, ikisi de Jön Türk, ikisi de Farmason, ikisi de ard arda kıyma makinesinden geçirilmeleri istenen «Eşhâs-ı mazarra erbabı»ndan.

Arada rakısını yudumlıyarak, bir Ermeni fabrika kâtibi kişiliği içinde dinliyordu. Evet evet, Adana'da Gülbenkyan fabrikasının muhasebe servisinde çalışan bir muhasipti. Gülbenkyanların yakınları. Kalust Gülbenkyan. Amcazade gibi birşey. Önemli olan, bu iki ateşli Türk şairinin Sultan Abdülhamit üzerine veriştirmeleri. «Herif»i daha şehzadeliğinden tanıyorlar. Yemiş içmişlikleri bir yana, bugün Jön Türk diye kovaladığı insanların fikirlerine yabancı da değil. Hatta tahta çıkışında bu iki şairin yardımı büyük. Gel geleliem, «Sütsüz nâbkâr. İktidara iclâsıyla beraber, kanun-u esasiyi ilan edeceğine dâir ettiği yeminleri unutmuş»tu.

Izgara balık dumanları arasında coştukça coşuyordu sakallı. Derken biri daha gelmişti: «Suavi efendi» diye tanıtmıştı sakallı. Suavi efendi «Kemâl» diyordu sakallıya laf arasında. İstanbul'lu ise daha çok «Namık». Ama Mustantık anlamıştı bunların kimliklerini: Namık Kemâl, şair Ziya ve Ali

Suavi. Başkası olsa eline geçen bu fırsattan öylesine faydalanırdı ki, çok geçmeden köşkler, konaklar, Bank-ı Osmanî'de yüklüce bir «Hesab-ı câri». Ama o yanaşmıyacaktı bütün bunlara. Çünkü doğru konuşuyorlardı. Taşra kasabalarının dereboyu kahvelerinden âşinaydı bu «Fransız İhtilâl-i kebiri» yüklü fikirlere. Hürriyet, müsavat, adalet, uhuvvet. Asma bakır gaz lambasının sarı ışığındaki ızgara balık dumanlarına bulanan «République», «Egalité», «Fraternité» cinsinden büyük ihtilâlin getirdiği yeni yepyeni deyimlerle gece yarısını hayli geçinceye kadar oturdular. Tıpkı, tıpkı o dere boyu kahvelerinde tanıştığı Bogos'lar, Ferdinand'lar, ya da Filip'ler gibi konuşuyorlardı. Coşmuşlardı. Vazifesini kötüye kullanıp susacak mı, yoksa yerine mi getirecekti? Belki getirmeyi düşünmiyecek ama, er geç başlarına belâların en püsküllüsünü alacak bu gençlerin bir gün belki de karşısına dikilivereceklerine şüphesi yoktu.

Nitekim üç ay sonra aklına gelenler gibi, Ali Suavi hariç Namık Kemâl ve Şair Ziya'yı karşısına diktikleri zaman iki genç arkadaş küçük bir tereddütten sonra anladılar işi. Sakallı hınçla dişlerini gıcırdatarak homurdandı:

«— Demek böyle Kalust Gülbenkyan efendi?»

Kırklık Mustantık fısıldadı:

«— Korkmayın!»

Şaştılar. Sakallı nerdeyse ellerine sarılacaktı ama öpmek için değil. Bu, eline imkânların en büyüğünü geçirdiği halde, bu iş'te de dünyalar kadar çıkarı olabilecekken faydalanmayıp susan, susmakla da kalmayıp «Men'i muhakeme»lerine karar veren gerçekten insan adama duyduğu coşkun sevgiyi belirtmek için. Şair Ziya eteğinden tutup çekmese, Namık Kemal değil ellerine sarılmak, boynuna sarılır, yanaklarını şapur şupur öper, öpmekle de kalmayıp sevinç göz yaşları döker, naralar atardı. Bu sinik, bu korkak, bu beş paralık çıkarları için dünyaları ateşe vermekten çekinmiyen «Teb'a-i Osmaniyye» içinde de demek mangal kadar yürekliler vardı?

NİKOLA VAPTSAROV

veda şiiri

Karıma

Geleceğim bazan uykudayken sen
Beklenmedik, uzak bir konuk gibi
Sokakta bir başına koyma beni
Kapıyı sürgüleme üstümden

Usulca girecek, bir yere ilişeceğim
Bir zaman, karanlıkta, bakacağım yüzüne
Ve yorgunluk göz kapaklarımı indirince
Seni kucaklayacak, ve çıkıp gideceğim

Türkçesi: A. Behramoğlu

(*) Nazi savaş mahkemesince ölüme mahkûm edilen Nikola Vaptsarov ölümünden az önce hapishanede yazdığı bu son iki şiirini, faşist katiller tarafından kurşuna dizilmeye götürülüş öncesinde arkadaşlarına verebilmişti.

ölümden önce

Acımasız, dizginsiz bir kavga bu
Başsız, sonsuz destanısı.
Bir başkası dolduracak senden boşalan safı
Artık anlamsız bu an nefret ya da korku.

Kurşuna diziliş -şiirler sonra...
Her şey yalın, mantıksal; yaşamak gibi.
Fakat birlikte olacağız büyük fırtınada-
Halkım. Çünkü sevdik seni.

Türkçesi: A. Behramoğlu

NURİ ERKAL

özgürlük özlemi ya da metin demirtaş'ın şiirleri üzerine

«Görüşme yeri»: ülkemizde acısı yüreğe işlemiş bir kavramın, bir gerçeğin de adı. Görüşme yeri; suçlu üreten düzen çarkının yüz karası. Bozuk düzenin işleyişini, tüzesizliğini sergiler burası. Öyle bir yer ki tasa yumağı, çağdışılığın gösteri odağı... Metin Demirtaş görüşme yerinde de bulur güzeli. Tutuklulara katılır, görüşme yerine çıkar kurar düşünü:

Ve nasıl dalıyor insan konuştukça
Sanki bir balıkçı kahvesindeyiz
Mavisine ağlar gerili
Deniz az uzağımızda

Önemli olan ötesi. Bir adım atılsa dışarı, yaşam, çelişki. İtseler varılacak özlemlere. Kişi; olanaklar ve koşullar ne olursa olsun mutluluk ardında olur ozan olunca. Demirtaş tutuklunun mutluluğuna parmak basar. Düşlemektir bu. Bir süre sonra kişiyi çarpar soğuk taş duvarlar, solgun ışıklar dolar göze, mutluluk bölünür, uyanır kurduğu düşten :

Nerden oluyor bu sıtma sarısı
Bu kirli tavan taş duvarlar
Yani uçurduğumuz bir güvercin miydi
Nerde deminki o havalar

Mutluluk bir sabun köpüğü oluverir, silip götürür esen yel. Derler ki kişi ölünce öldüğünü bilmezmiş. Toprağa verildiğinde ayılırmış. Gömütlüğe giden kalabalığa katılırmış usunca. Tören bitip herkes dönünce ölen de yekinip dönmek istermiş. Tam o sıra başı gömütün tavanına değer de kavrarmış acı sonun kendisi için olduğunu. Görüşme yerinde tutuklunun aymazlığı da böyle.

Bir de aymazlıkta olan eller vardır görüşme yerinde. Egemen güçlerin güdümünce davranan bilgisiz ellerdir, dokununca omuza kişi irkilir.

Vuruluyor aklın ışığına
Yüreğin sevgisine
Ve omuza vuran bir el
Ayırıyor insanı
Bir cigara içimlik düşlerinden

Ayıran başka güçlerdir, eller aracıdır, suçsuzdur. O eller sıkılası, öpülesidir de kendinden olanı tanımazlıktadır, aldatılmış, geçim sıkıntısından buralara bağlanmıştır. Yanar, tutuşur yüreği ozanın:

Ekmekte tuzda demirde gördüğümüz
Uğrunda burada olduğumuz o el

Aslında yakınılan bu el, üreten emekçi ellerdir.

Demirtaş Antalya'nın kent özeği olan kale içinde arar şiirini. Yıkık eski duvarlar yoksul yaşıyanları barındırdığı için çeker ilgisini. Ozan tüfek olur fişek arar. Bir renkli basma perdenin karşısında durur duyar, düşünur, imge kurar, düşler. Ezilmişin, yıkılmışın, yeniklerin ozanıdır Demirtaş. Dizeleri yaşamdan kaynaklanır, özgür oluşur. Sözcükleri halk dilincedir. Özenti yoktur dilinde. Türkçenin ırmak akışıyla salar dizelerini karanlığın üstüne. Gözlem geliştirir sürekli, yüreği halk sevgisiyle sargıdadır. Egemen güçlerin baskısıyla gece yarılarında halkı için sorgudadır :

İlerlemiş bir saatinde gecenin
Sorgudayım
....
Emperyalizme karşı olmaktan
Halkımı sevmekten

Emperyalizmin, çıkarcının, işbirlikçinin, sömürücünün yüzüne tükürür dizeleri. Şiirleri candandır, içtendir, umut verir, güç katar kişiye. Halkın türküsünü söyler, emekçinin, üretenin yazgısını dile getirir :

Tarlalarda ekip biçenlerin
Fabrikalarda dokuyanların
Tütün yolunda tükenip gidenlerin
Dostuyum
Düşmanıyım onları sömürenlerin

Türlü çiçekten en hoş kokanını derer Metin. Bir su içer gibi «Kalkın gidelim» der gibidir söylemeieri. Devinimi, davranmayı yeğler.

Ozan güzeli bulur, çıkarır, yaratır. Ama güzeli onaylıyan, belgelerde olurlayan okurlardır. Güzellikler görene bağlıdır, görmesini bilen görür. Bir sanatçımızın dediği gibi «Güzeli gören göz güzeldir.»

Ozan, halkına tutulmuş bir gözgüdür. Her olay gelip onda yansır. Çağının damarı çarpar ozanın yüreğinde. Bu nedenle toplum sorunlarına eğilmek zorundadır.

Ağulardan süzülen, acılardan damlıyan, akışarak arınan söz örgüsüdür şiir. Canlıdır; yaşam vardır içerisinde. Halkın duygusu, iç acısı, sevinç ve kıvancı yer alır şiirde. Şiir, ağlamanın ve gülmenin bileşkesidir. Acı çekenin, işitenin, gören, bilen, inananın işidir gerçek şiir. Başkalarının acı-

larını, sorunlarını kendine sayan, ıraktakini yakında duyan ve çözüm arayan yüreklilerin işidir şiir.

Her ozan gönlünce bir güzellik büyütür. Her ozanın gönlünde suladığı bir gülü vardır. Erdemli ve seçkin ozanın yüreğinde yetirilen halk gülüdür. Halkın gören gözü, işiten kulağıdır ozan. Yazıp dizerken, kurup çatarken bu açıyla yönelir topluma. Görkemli bir yapının yanında küçücük bir kondunun serüveni ilgilendirir ozanı, yanar tutuşur yüreği:

Ben o evleri severim
Kıyılarında o yerlerin
Yoksuldurlar ne yandan bakılsa
Ana bir çocuklarıdır çünkü şehirlerin
....
Gördüm nicedir halleri

Metin Demirtaş tasını halk çeşmesinden doldurup sunan bir ozan. Demirtaş'ı yoksul yaşantılar yaralar :

Ben o evleri severim
Duvarlarında tahtalarında
Duyarım bir sızıdır elleri Fatmanın

Halka eğilen, halkın sızısını yüreğinde duyan ozan şiirlerini katık eder azık diye sunar yarınlara:

Şiirlerim
Sevgiyle barışla yoğurduğum
Bu benim güzel çocuklarım
Armağan olsun yarınlara

Gelecek için yüreği çarpanların emekleri boşa gitmez. Demirtaş'ın dizeleri kuşkusuz kalacaktır yarınlara. Emperyalizme karşıdır. Evrensel bir yaklaşımla eğilir konuya. Yapılan ezinç Vietnam'da da olsa ozan yüreği için değişmez.

Bu çocuk
Bu napalm artığı bir damlacık
Yaşarsa
Tükürecek hepimizin suratına
Şimdi yanık vücuduyla
Sızlanıyor anacığının koynunda
Hıçkırıklarıyla üç
Çektikleriyle yüz yaşında

Kötü işlemin, kıyımın, baskının, saldırganın, sömürenin karşısında duygu ve düşüncesiyle karşı duruyor, direnç gösteriyor Metin Demirtaş. Özgürlükleri boğmak istiyen kötücülleri, erdemsizleri, bağımsızlığa tekme savuranları, dar kafalıları sergiliyor dizelerinde.

Katlanmak zor bu insanlara
Bu özgürlüğü bilmiyen
Açan çiçeğin uçan kuşun düşmanı
Beton kafalı insanlara
Gene de katlanalım,
Güneşte bir yer hakkı için
Çocuklar hatırı için

Ahmed Arif'in «Ve bizi biz eden amansız sevda-Atıp bir kıyıya iki zamanı-Yarının çocukları, gülleri için» dizelerini anımsatıyor Demirtaş'ın bu deyişleri.

Emekçinin acısı sinmişse bir kez yüreğe yakar içten içe. Hele tıkır tıkır işlerse sömürü çarkı hiç dinmez bu ağrı-sızı:

O insanlar ki-Gözleri iki çekik karaca
Çileli Asyalı yüzleri-nasırlı elleriyle
Pirinç yetiştiriyorlardı
Dünyamızın aç sofralarına

Yeryüzü çocukları bir gün birleşip direnecekler emperyalizme karşı «Vietnam Destanı» şiirinde şöyle diziyor Demirtaş :

Ağzı çiçek kokulu nice Vietnamlı çocuklar
Tükürüp emperyalizmin suratına
Düşecekler milli bağımsızlık mezarına

«Uzun Sözün Kısası» şiirinde ise bu bilincin selini coşturup kabartarak akış yatağına salıyor :

Katılıp şimdi bilinçli kalabalıklara
Çoğalıp yeryüzü kardeşliğiyle alanlarda
Vietnam direnciyle bileyip öfkemizi
Köroğlu'dan bir türkü söyler gibi
Kabartıp boyun damarlarını
Şöyle yüreğin ağzıyla dolu dolu
Emperyalizme sövmeli

Bu evrensel bildiri, gerçek çağrıyla dolup bildirisini, iletisini şu dizelerde vurguluyor:

Dayaksa korkumuz- yemeli
Hapisse- yatmalı
Ölmekse- ölmeli

Egemen güçler karşısında, ezilenlerin yanındadır Demirtaş. Derebeyliğe karşıdır. Toprak ağalığına karşı direnen Elmalı ve Atalan köylerinin toprak savaşını dizelerine geçirmiş ve toprak özlemini, topraksızlığı dile getirmiştir :

Toprak der dururdun sağlığında
Ama hiç toprağın olmadı senin
Şu yattığın yerden başka

....

Ve bakılsa namlusundan
Emperyalizmin bozgunu görülür
Ama gel gör ki o silah
Paslanmış duruyor şimdi duvarda

Bağımsızlık savaşını, halkımızın özyapısını, kurtuluş direncini, inancını varılası erekleri «Che Guavera» şiirinde dile getirir. Emperyalizmin yüzüne tokmak gibi yiğitçe iner. Şah damarına vurur :

Bizim de dağlarımız vardır Che Guevera

....

Yorgundur savaşlar görmüştür, çeteciler barındırmıştır
Yani satılmış değillerdir hiç tüfek patlamıyorsa
-Ala çamın mor meşenin ardına silah çatıp yatmağa-
Bizim de dağlarımız vardır Che Guevera

Bizim de halkımız vardır Che Guevera
Unutulmuş uzak tarlalar yalazında
Sazıyla, türküleriyle, kardeşliğe vurgun
Bütün ulusların halkları gibi
Ve yalnız büyük fırtınalarla kımıldayan
Bizim de halkımız vardır Che Guevera

....

Bir kere özsu yürümüştür dallara
Patlıyacaktır ağır sancılarla karanlıklar
Varmak için o güzel yarınlara
Bizim de dağlarımız vardır Che Guevera

Öz su bir kez yürümeye görsün damarlara tüm karanlıklar ağır sancılarla yarılır. Karanlığın yaşamı kısadır. Yaşanacak günlerin en güzelleri ilerdedir. Ozan yüreği bilinçle ister, arar, özler o günleri...

«Güneşsiz taş odalardan sağ çıkmış ozanlarımız'ı» muştulayan Demirtaş, bunların daha bir bilendiklerini, bilinçlendiklerini anlatır. Tutuklanmış ozanların yürekleriyle sevgiye - barışa yöneldiklerini, haksızlığa hiç boyun eğmediklerini, bir yanları umut-barış ve sanat olan bu ozanların gerçekleri yazdıklarını belirtir. Demirtaş ta böyle biridir. İçeri girip çıkmıştır. O günlerin anısını, küçük mahpusaneyi, dışarıda büyük mahpusanede «Volta'da Bir Türkü» adlı şiirinde dile getirir :

Günün dolar bir gün sen de
Özgürlüğü bir gelin gibi takıp koluna
Çıkarsın
Başlar yeni maceran güneşte
Başlar işsizlik
O en büyük hapishane

Her gün kapanan kapılar önünde
Başkaldıran öfkenle dikilsen de
Kâr etmez
Çünkü bir şeyler almak çarşılardan evlere
Çünkü çocuklar «dur» bilmez

Havasız kovuşlara alışılır
Yatılır of demeden hücrelerde
Hiç bir şey öldürmez insan yüreğini
Öldürür eğilmek bir ekmek uğruna
Üç kuruşluk adamlar önünde

Umut ve yürek ozanı Metin Demirtaş. Utanç ozanı değil. Onun için üstüne varır yiğitçe. *«Bir şeyler yapalım bu savaşa»* der. «Bu utançla yaşanmaz - Hadi kalkın - Bir şeyler yapalım bu savaşa» Bu çağrı ezilen tüm halka...

Görüşme Yeri 44 sayfalık ilginç ve özgün bir yapıt. Demirtaş'ın yeni ürünlerini umutla bekleriz.

EMRE SENAN/SOLJENİTSİN'İN AVRUPA SERÜVENİ

JEAN ELLENSTEIN

Stalin olayı

Üniversite öğretim üyesi, tarihçi, Marksist İrdeleme ve Araştırmalar Merkezi (CERM) müdür yardımcısı Jean Eilenstein, ilk cildi 1972'de yayımlanan 4 ciltlik SSCB Tarihi'nin son cildinin yayımlanmasından (Editions Sociales, 1975) hemen sonra, Histoire du phénomene Stalinienne (Stalin Olayı Tarihi) adlı bir yapıt yayımladı (Grasset, 1975).

Ellenstein bu yapıtta, kitabın arka kapağında da belirtildiği gibi, doruğu otuz yıllarının başları ile Stalin'in öldüğü 1953 yılı arasında yer alan Stalin olayının kökenlerini, gelişmesini ve erkten düşmesini çözümlüyor. Ona göre, bu olayın derin köklerini, devrim-öncesi Rusyası, ilk sosyalist devrimin koşulları ve iç savaş tarihinde aramak gerekir. Böylece, «Stalin olayı» dediği şeyin, SBKP XX. Kongresinin yaptığı gibi, sadece «kişiye tapma»ya indirgenemeyecek marksist bir açıklamasını vermeye, bu arada, sovyetik sosyalist devletin rolünü ve bu devletin ekonomi ve toplum ile olan ilişkilerini irdeleyerek, tarihte benzeri görülmemiş iktisadal ve kültürel bir gelişme ile, otoriter ve despotik bir devletin bir arada nasıl bulunduklarının anlaşılmasını sağlamaya çalışıyor. Bir yandan üretici güçlerin gelişmesi ve toplumun köklü bir dönüşüme uğramasına katkıda bulunurken, bir yandan da bu gelişme ve dönüşümleri «frenleyen» (s. 204) Stalin olayı, Stalin'le birlikte doğmadığı gibi, onunla birlikte de tamamen yok olmadı savına dayanan Elienstein, «Stalinizm»in, sosyalizmin zorunlu bir sonucu mu, yoksa ikincil nedenler tarafından oluşturulan bir «kaza» mı olduğu sorusunu, tarihe dayanarak, bunun, dünyanın ilk sosyalist devletinin içinde doğup geliştiği koşulların bir ürünü olduğu biçiminde yanıtlıyor.

Aşağıda, yapıtın «Stalin Olayının İktisadal ve Toplumsal Yönleri» başlıklı VII. Bölümünden (s. 189-200 arası) yaptığım parçasal çeviri, bu her halde tartışılabilir ve tartışılması da gereken, ama en azından son derece ilginç kitap üzerine, yaklaşık da olsa, bir fikir verebilir.

Kenan SOMER

Karmaşık ve çelişik bir nitelik taşıyan Stalin olayının çözümlenmesi ve hele açıklanması kolay değil. Şimdiye kadar, bu olay üzerine tarihsel bir yaklaşım vermeye çalıştık, çünkü sadece meslek bakımından değil, ilke bakımından da, böyle bir yaklaşım bize çok önemli gibi geliyor. Gene de bu kadarı yetmez; bu nedenle bu olayı daha iyi tanımlamak ve daha iyi açıklamak için, onun çeşitli yönlerini irdelemek, bize zorunlu göründü.

Sovyetler Birliğinin 1922'den bu yana geçirdiği iktisadal ve toplumsal dönüşümler, her ne kadar bazıları önemini küçümseme ve anlamını değiştirme çabasına girişmişler ve girişiyorlarsa da, tüm gözlemcileri şaşırtmış-

tır. Üretici güçlerdeki gelişme, hele şu iki olgu göz önünde tutulursa, çok büyüktür :

1. Bu gelişme, gerçekte ancak 1928'de başlar, çünkü 1913 üretim rakamlarına ancak 1927'de erişilir;

2. Bu gelişme, Sovyetler Birliğini kırıp geçiren İkinci Dünya Savaşı ile kesintiye uğrar.

......

Sovyetler Birliği, temel olarak değerlendirdiği bazı kesimleri: enerji kaynakları ve demir-çelik sanayiini, silâh sanayii ve (eğitimden başlamak üzere) sosyo-kültürel donatımı öncelikle geliştirmişti. 1949'da A bombasına, 1953'te H bombasına sahip bulunduğunu anımsayalım. 1957'de ilk sputniki, yani dünya çevresinde dönen ilk uyduyu fırlatıyordu. SSCB'nin bağımsızlığını sağlamak için başka yol yoktu. Üretim ve değişim araçlarının sosyalizasyonu, yatırımların şu kesime değil de bu kesime yöneltilebilmesi aracıyla, bu yolu olanaklı kılıyordu. Bu, tarımsal yönü ağır basan, henüz yoksul, yeteri kadar gelişmemiş, kültür bakımından geri bir ülke söz konusu olduğu için, ancak tarih gerçekliklerini bilmeyen düşçü ve ütopyacıların karşı çıkabilecekleri bir apaçıklık idi.

Tartışma bu seçimler üzerinde değil, bu seçimlerin gerçekleşme biçimi üzerinde yapılabilir ve düşüncenin bu aşamasında konulan sorun, sadece iktisadal ve hatta toplumsal bir sorun değil, ama siyasal bir sorundur da. Bu seçimler, yaşam düzeyi ve tüketim bakımından büyük esirgemezlikler gerektiriyordu. 1929-1930 dönemi konusunda söylemiştik, bu seçme demokratik bir biçimde yapılabilirdi ama bu kolay değildi, çünkü. 1929'da Sovyetler Birliğinde yeterince bulunmayan, çok yüksek düzeyde siyasal ve ideolojik bilinç isterdi. Bu ereklerin gerçekleşme evreleri Buharin'in düşündüğü gibi, daha yavaş olabilir ve hem iktisadal isteklendirmeleri, hem de demokratik süreçleri bağdaştırabilirdi. Bu erekler görece hızlı bir biçimde gerçekleştirilebilirlerdi, ama bu, demokrasi eksikliği nedeniyle, zorlama ve ürküye başvurmayı gerektiriyordu. Sovyetler Birliği, Rus Imparatorluğu, Sovyet devrimi ve 1929'a kadarki Sovyetler Birliği tarihine dayanan nedenler yüzünden, bu yolu tuttu ve Stalin olayının gelişme nedeni de işte budur. Tartışılan şey, ekonomiyi geliştirme zorunluluğundan çok, bunun yapılış biçimidir. Başka bir deyişle, suçlu ekonomizm değil (Bk. L. Althusser, *Réponse à John Lewis*, s. 88, 89. — Althusser, bu sayfalarda, «suçlu»nun ekonomizm olduğunu söyler. — K.S.), ama, siyasal demokrasi yokluğunun, sosyalizme geçiş ve sosyalizmin kuruluş koşullarına bağlı bulunduğu bir işçi devletinin bürokratik deformasyonlarıdır.

L. Althusser, biz marksistleri, biz tarihçileri, daha derin, daha bilimsel bir tarihsel açıklama aramak üzere, olaysalı ve pozitivizmi aşmaya zorlamakta haklı. Stalin olayının, kendisi aracıyla ortaya çıktığı ve ortalığı kırıp geçirdiği şeyi, onunla birlikte arıyoruz, bu da bizi sosyalizmin ekonomi politiği üzerinde düşünmeye götürüyor.

Althusser, ekonomizm/hümanizm ikilisinin hangi toprakta boy attığını açıkça gösterir: Kapitalist üretim ve sömürü biçimi *(Réponse à John*

Lewis, s. 90), ama Sovyetler Birliğinde ortadan kalkan şey de, işte tastamam budur. Üretici güçlerin gelişmesi, 1922'deki Sovyetler Birliği gibi sosyalist bir devlette, bir zorunluluktur. Bu her şeyi çözemez, ama bu olmadan da hiç bir şey olmaz: bu, sosyalizmin kuruluşunun zorunlu, ama yeterli olmayan bir koşuludur. Üretkenliğin düzelmesi zorunludur. Bunlar, sosyalizmin sert bir biçimde karşılaştığı tarihsel gerçekliklerdir. 1922 Lenin'in dersi, gerekli sonuçları olan bürokrasiye karşı savaş ve kültürel devrim ile birlikte, gözler önündedir.

Bu konuya gene geleceğiz. Şimdilik iktisadal ve toplumsal alanda kalalım. Üretici güçlerin gelişmesi olmaksızın, bilimsel ve teknik devrim olmaksızın, üretkenliğin iyileşmesi olmaksızın, sosyalizm kurulamaz. Stalin olayının kökeninde yatanlar bu zorunluluklar değildir, çünkü gerilik, yoksulluk, sefalet temeli üzerinde hangi sosyalizm olanaklıdır?

Daha ileri gidelim. SSCB, ya sosyalist üretim ilişkilerinin varolmadığı, başka bir biçim altında kapitalist üretim ilişkilerinin ve dolayısıyle kapitalist bir sömürünün varlığını sürdürdüğü, sosyalist bir devlet değil, ama «özel tipte bir kapitalist devlet»tir —Bettelheim'ın tezi—, ya da sosyalist üretim ilişkilerinin varolduğu sosyalist bir devlet, ve işte sorunun bu yönü üzerinde durmak gerekiyor. Sosyalizm, komünizm değildir — ve arada dağlar olmacasına. Çağdaş tarihten şu sonuç çıkar ki, bilimsel sosyalizm kurucularının umutlarına ve belirli bir ölçüde de, hepsinden daha az ütopyacı olan Marx'ın ütopyalarına karşıt olarak, sosyalizm, kapitalizmden komünizme, daha şimdiden altmış yıla yakın, ve kuşkusuz daha onlarca ve onlarca yıllık, çok uzun bir geçiş dönemi oluşturur; çünkü komünizm, devletin ve tecimsel ekonominin ortadan kalkacağı, üretici güçlerin son derece yüksek bir düzeyini, yeni bir toplumsal bilinci ve sosyalizmin tüm ülkelerdeki ön zaferini gerektirir, ki bu da daha çok zaman ister. Bunları, komünizmin olanaksızlığını göstermek için değil, ama çağdaş toplumlarımız bakımından, komünizme varmanın güçlüğünü göstermek için söylüyoruz. Hatta 1975'te doğan çocuklar için bile, güncel bir sorunun söz konusu olmadığını ileri sürebiliriz. Yani başlangıçta kapitalizmden komünizme bir geçişten başka bir şey olmayacak olan şey, çıktığı kapitalizm ve gittiği komünizme göre büyük bir özerkliğe sahip iktisadal ve toplumsal kuruluş olarak. Eğer istenirse bir geçiş, ama çok geniş bir anlamda, feodal üretim biçiminin, bazı Avrupa toplumlarında, köleci üretim biçimi ile kapitalist üretim biçimi arasında bir geçiş olması gibi.

Marx'ın daha önce Annenkov'a, 28 Aralık 1846 günlü mektubunda belirttiği gibi, «tüm iktisadal biçimler, geçici ve tarihsel biçimlerdir». Ama, bu kapitalizmden ayrı iktisadal ve toplumsal kuruluş, gene de ona yakın görünür, hatta o kadar yakın ki, bir çok uyanık kafaya bile, aynı şey söz konusuymuş gibi gelir ve SSCB için bu yakınlık, sosyalizmin doğuş ve gelişme koşulları, salt tarihsel nedenlerden ötürü özellikle güç oldukları ölçüde, büyüktür. Bu ne demektir? Sosyalist bir ekonomide, değer yasasının etki alanı tam kalır: «Bir metaın değeri, üretimi için toplumsal bakımdan zorunlu çalışma zamanı tarafından belirlenir» (Marx, *le Capital*, kitap I,

cilt I, s. 188). Sosyalizm, tecimsel ekonominin egemenliği altında kalır. Para, fiyatlar, ücretler, yatırımlar, sermaye, sermayenin oluşması, devri, bütün bunlar varlığını sürdürür. Kapitalizm ile —temel— ayrım, mülkiyet sisteminden ileri gelir. Kapitalizmde temellük özeldir, sosyalizmde ise ortaklaşa. Artı-değer, bundan böyle artı-değer olarak varlaşmaz ve kapitalist kâr oluşması yoktur, ama fiyatlar gene değer yasası tarafından belirlenirler; çalışma ürünü, üretici (işçi) ile, bu ürün tutarını, topluluk gereksinmelerine göre, tarihsel zorunlulukları (örneğin, atom ve uzay sanayileri, enformatik, kültürel gelişme, eğitim vb. için yatırımlar) göz önünde tutarak, uygun gördüğü gibi dağıtan devlet tarafından temsil edilen topluluk arasında bölüştürülür. Böyle bir ekonomi, kapitalizme, komünizme olduğundan daha yakındır.

Stalin olayı, kendini, bu üretim biçiminin, bu iktisadal ve toplumsal kuruluşun ortaya çıkma alanı üzerinde gösterdi. Bu iktisadal dönüşümlerin toplumsal sonuçlarına bakalım. Üretici güçlerin gelişmesi sayesinde, (1922'de varolmayan ve 1913'te sayıca pek önemli olmayan) bir işçi sınıfı oluştu. 1950'de, toplam olarak 40.400.000, ve 1955'te de 50.300.000 işçi ve müstahdem vardı (1953'te 45 milyon dolaylarında). 1953'teki işçi (büyük sanayi, yapı, ulaştırma işçileri) sayısının 25 milyon dolaylarında olduğu söylenebilir.

Üretim ve değişim araçlarının özel mülkiyeti, sanayide daha 1935'te tamamen ortadan kalktı, özel ticaret de öyle; sadece zanaatçı kooperatifleri, —arteller kaldılar. Tarımda, değişiklikler daha önemsiz değil, küçük köylü mülkiyeti daha 1937'de ortadan kalktı. Kolhozlar (üretim kooperatifleri) 30 milyon köylüyü, sovhozlar (devlet çiftlikleri) 5 milyon kişiyi kümelendiriyorlar. Aydınlar, daha 1935'te, Sovyet halkının önemli bir katmanı durumuna geldiler.

......

Isaac Deutscher'in 1954'de belirttiği gibi: «Batılı büyük ulusların hiç biri, kendi sanayi devrimini bu kadar kısa bir zaman ve böylesine engellerle dolu koşullar içinde gerçekleştirmedi» *(la Russie après Staline, s. 52)*.

Kapitalistler daha 1936'da ortadan kalktılar ve 1953 yılındaki Sovyet toplumunun bir çözümlemesi içinde onlara yer vermek, hatta en keskin zekâlı kimseler için bile, güçtür. İşte «bürokratlar» ve bürokrasi sorunu kendini burada gösterir.

Bazı tarihçilere göre, SSCB bir işçi devleti, sosyalist bir devlet değilmiş de, yeni bir sınıfın, «bürokrasi»nin, işçiler ve köylüleri ezip sömürdüğü bürokratik bir devletmiş, —ve Bettelheim, bunların son bir örneğinden başka bir şey değildir ve verdiği «özel tipte bir kapitalist devlet» tanımı bu görüşü dile getirir. Stalin olayının sınıf kökleri de işte buradaymış. İşçi muhalefeti, daha 1921'de, Kollontay ve Şliapnikov'un kalemi ile, bu fikri telkin etmişti. Lenin ise, sovyet devletinin bürokratik deformasyona uğramış bir işçi devleti olduğunu saptamıştı, ki bu hiç de aynı şey demek değildir. Troçkistler, bu fikri, daha açık bir biçimde, yeniden ele aldılar. O sıralarda Sibirya'da sürgün olan Rakovski, 1929'da bu fikri

yazdı *(Muhalefet bülteni*, no. 15-16, 1930). Troçki'nin kendisi, *İhanete Uğrayan Devrim*'de, Stalin olayının bu nitelendirilmesi üzerinde duraksar göründü. Aynı fikrin, (1935'te yayımlanan) *Stalin* adlı yapıtında, Boris Souvarine tarafından da dile getirildiği görülür. Bir İtalyan troçkisti, Risi, 1939'da yayımlanan *Dünyanın Bürokratlaşması* adlı bir yapıtta, bu tema üzerinde en açık bir biçimde direndi.

Risi şöyle yazıyordu: «Sovyet toplumunda, sömürücüler, kapitalistin kendi işletme kârlarını cebine indirirken yaptığı gibi, artı-değeri doğrudan doğruya temellük etmezler. Onlar bu işi, ulusal artı-değerin toplam tutarını alan ve onu memurları arasında dağıtan devlet aracıyla, dolaylı bir biçimde yaparlar.» Risi'ye göre, bunun böyle olması toplum gelişmesinin kaçınılmaz bir aşaması, «tarihsel bir ilerleme» idi, ve o buna dayanarak, hitlerizm, stalinizm ve *New Deal* (Başkan Roosevelt'in iktisat siyaseti.—K.S.) arasındaki benzerliği gösteriyordu. Troçki, buna, haklı olarak, hükümet yöntemleri arasındaki benzerlik ne olursa olsun, nazizm ile stalinizm arasındaki ayrılıkların, iktisadal ve toplumsal planlardaki niteliksel ayrılıklar oldukları yanıtını verdi.

Troçki'ye göre, «bürokrasi, her zaman, işçi sınıfının asalak bir uruydu ve böyle bir ur ne kadar tehlikeli olabilirse, o kadar da tehlikeliydi, ama bağımsız bir varlık oluşturmuyordu». Bu, «devrimin akışından bir sapma» idi (Deutscher, *Trotski*, cilt III, s. 619).

Risi'nin, kendisini SSCB'nin sosyalist niteliğini yadsımaya yönelten fikirleri, onu kapitalist ve sosyalist rejimler arasında «yöneşme»den *(convergence)* söz etmeye götürdü. Bu yöneşme savına Burnham'da *(Science and Style*, A Reply to camrade Trotski) ve özellikle onun *The Managerial Revolution* (Yöneticiler Devrimi) adlı yapıtında raslıyoruz. Burnham'a göre, «manager»ler, sanayi toplumlarını yönetmeye adaydırlar. O günden bu güne, Raymond Aron *(Dix-huit leçons sur la société industrielle)*, Cilas ve başka birçoklarında, benzer temaları görüyoruz.

Ama nedir gerçekte bu «bürokratik sınıf»? Varlığının olgular içinde doğrulanması için, o «artı-değer»in babadan oğula geçmesi gerekirdi. Bunun böyle olmadığı açık. SSCB'de, Partideki, idaredeki, işletme yönetimindeki, sendikalardaki, vb. görevler, babadan oğula geçmiyordu. Bu görevler, ondan ona geçebilir görevler değildi. Birçokları için, görevin bazı avantajlara, bazı ayrıcalıklara hak kazandırdığı doğru. Parti memurları, *appariçiki*'ler, çoğu kez hatta çok nitelikli işçilerden bile iyi ücret alıyorlardı. Aralarından çoğu, bir arabadan, ya da özel mağazalardan alışveriş yapma hakkından yararlanıyorlardı. NEP'den bu yana, ücretler yelpazesi oldukça genişti (ortalama 1/12). Çalışma ürününün, (ücret biçimi altında) ücretlilere dağıtılmamış ve devlet tarafından alınmış —çok küçük— bir parçasının, Parti ve devlet memurları tarafından anormal oranlar içinde kendilerine maledildiği kabul olunabilir. Gerçekten bürokratik olayın bir sonucudur bu; ama bununla artı-değerden, bürokratik sınıftan söz etme arasında, en azından bir gayya kuyusu var.

Ayrıca, babadan oğula geçmeyen bu avantajlar, göreve bağlı, öyley-

se geri alınabilir avantajlardır da. Taşınır ve taşınmaz mallar haline de pek dönüştürülemezler, çünkü «kişisel» mülkiyet her ne kadar varsa da, bu varlık bazı sınırların ötesine geçmez. Yani bu avantajlar, bazılarının öbür sovyet yurttaşlarından daha iyi yaşamalarını, büyük çoğunluğa göre belki çok daha iyi yaşamalarını sağlar, ama bu, gene de bürokratik bir sınıf yaratmaz. Sosyalizmde toplumsal adaletsizlikler var, doğru, ama tersini düşünmek de düpedüz ütopya. Çünkü komünizm değil bu, sadece sosyalizm. Ayrıca, böylesine bir akılyürütme, memurlar ile bürokratlar arasında bir özdeşlik varsayar, ki bu da yanlıştır. Stalinci olgunun bürokratik bir nitelik taşıdığı doğru, ama bu, büroların rolünün yığınlarınkinden büyük olduğu, idarî kararın iktisadal uyarıcıdan ağır bastığı anlamına gelir. Kararların, sorumsuz, ya sorumluluklarından kaçan, ya da bozulmuş yeteneksiz memurlar tarafından alınması nedeniyle, ekonominin kötü yönetilebildiği, kentlerin kötü idare edilebildiği, kolhozların iyi çekilip çevrilemediği anlamına gelir. Kruşçef, SBKP'nin XX. Kongresinde, bunun böyle olduğunu kabul ediyordu: «Partinin, devletin ve ekonominin yönetiminde, bürokratizm, yanlışları saklama, korkaklık gibi kusurlu yöntemler yaygınlık kazanmıştı. Bu ortam içinde, ortaya bir çok dalkavuk, pöhpöhçü, gözboyayıcı çıktı.»

Bu kötülük, salt sosyalizme özgü bir şey değil. Çağdaş toplumlarımızda, devletin görevleri ve rolünün büyümesine bağlı bir kötülük bu. Bu kötülük, aralarında en «liberal» olanı, yani ABD dahil, tüm kapitalist ülkelerde görülür. Fransa'da bir çok bakanlıklarda büyük bürokratik olaylar yok mu?

SİNAN ÇETİN

soruşturma yanıtları

BEKİR YILDIZ

Küçücük çocukların emekleri sudan ucuza kapatılıyor, çalışacak yaşa gelmiş olanlar yurtdışı pazarlarında köle gibi alınıp satılıyor ve yaşlılar bir lokma ekmek için avuç açıyorsa, o ülkede, öteki ülkelerden önce kurulu düzenin değişmesi gerekir.

İşte, «toplumcu edebiyat»ın görevi, bu değişikliğin sağlanması için katkıda bulunmaktır.

Sorunlarına gelince:

Her namuslu yazar, yaşamaya hak kazanabilmek için yazıyor çağımızda. Neyin, kimler adına yazılması kesinkes biliniyor artık. Sorun, nasıl yazılmasıdır. Burjuva edebiyatçılarının, neyi yazmak için harcıyacakları, kaybedecekleri süreyi, biz, en güzel nasıl yazabiliriz diye kullanmalıyız. Böylece daha özgün biçimlere ulaşılabilir kanısındayım. Bu, burjuva edebiyatına karşı takınılan genel tavrın kavgası, yıllar önce başlamış ve günümüzde somutluk, etkinlik kazanmıştır da. Ama benim üzerinde durmak istediğim, salt bizi ilgilendiren yeni bir konudur: Bu da, kimi yazarların, toplumculuğa yaslanarak, kavgayı yozlaştırma çabalarıdır. Kimlerdir bunlar? Neden böyle yaparlar? Bunlar, yeteneksiz yazarlardır aslında. Ortaya zar-zor koyabildikleri ürünleriyle, ilk filizlenmeleriyle, gerekenden fazla kendilerine yer açabilmek için, sanatsal uğraşlarını çoğaltmak, beklemek yerine, küçük hesapların, kurnazlıkların kümelerini oluştururlar. Unutmamakta yarar var: sanat, kurnazlıkla-zekânın, şablonculukla-yaratıcılığın kavgasıdır. Sanat, ergeç kurnazlığı, şablonculuğu açığa vurur. Vurur ya, toplumcu edebiyat adına kaybedilmiş her saniyenin hesabını halkımıza karşı nasıl verecek bu zavallılar?

KEMAL ÖZER

1 — Toplumcu edebiyatı tanımlamak için özel ve genel koşulları göz önünde bulundurmak gerekiyor. Genel koşullar içinde ele alırsak, kişiden kişiye, ülkeden ülkeye değişmeyen ana özelliklerini saptayabiliriz. Söz gelimi, edebiyatın toplum içinde tuttuğu yeri, insan için taşıdığı değeri toplumcu edebiyat üstlenmektedir günümüzde. İnsan gereksinimini karşılamaktan kaynaklanır o. İnsan yaşamını zenginleştirme amacını güder. Gerçeğin kavranmasında, kendine özgü bir bilgi alanıdır. Bütün bunları gözetirken bilimsel verilerle ters düşmez. Yöntemi nesneldir.

Özel koşullar söz konusu edildiğinde, toplumcu edebiyatın bizim için nasıl bir edebiyat olması gerektiğini de kavrarız. Söz gelimi, geri bıraktırıl-

mış bir ülkede yaşıyoruz. Ülkemiz edebiyatı bütünüyle toplumcu değil, genel yapısıyla egemen sınıf çıkarları doğrultusunda oluşmuş bir edebiyat. Şu halde özel koşullar, ülkemizde toplumcu edebiyatın niteliği konusunda kimi ipuçlarını içeriyor diyebiliriz. Genel niteliklerini göstermesi yanında ondan bu özel koşullar çerçevesinde kimi niteliklerini geliştirmesini, öne almasını, önemsemesini beklemeliyiz.

Genelde, insan için yapılan edebiyat olması, ülkemiz koşullarında, başta işçi sınıfı olmak üzere bütün emekçilerin yanında yer alan bir edebiyat olmasıyla işlev kazanıyor. Kendine özgü bir bilgi alanı olması, ezilen sınıflara içinde bulunduğu toplumsal yapıyı kavratmak, çelişkileri göstermek, bunları aşıp daha ileri bir topluma geçişi işaret etmekle belirleniyor. Yaşamı zenginleştirme amacı, kitleleri ideolojik silâhlandırma, bozulmamış kaynaklarını koruma, geliştirme, yozlaştırıcılığın yılgınlığından uzak tutma yükümlülüğüyle çakışıyor. Etkinlik, savaşkanlık, bilinçlendirme yetkinliği gibi genel nitelikler bizim ülkemizde ön sıraya çıkıyor.

Özetlersek, toplumcu edebiyatın genelde karşımıza çıkan, genel bilgilenme yoluyla öğrenebileceğimiz niteliklerini sayıp dökmek, akılda tutmak, hatta uygulamak yeterli değil. Onları özel koşulların belirlediği işlev içinde tanımak, özümlemek, o işlev için kesenkes kullanmak gerekli.

2 — Toplumcu edebiyatımızın ilk sorunu, sürekli bir var olma savaşı veriyor olması. Bir yandan, egemen güçlerin engelleyici, yıkıcı, hatta yok edici saldırılarına, bir yandan da Türk edebiyatının genel yapısından gelen özsel ve biçimsel düşmanlıklara karşı koymak zorunda. İlkini ceza yasaları ya da yasa dışı baskılar diye tanımlarsak, ikincisini de burjuva ya da küçükburjuva edebiyatçılarının yönelttiği ideolojik ve sanatsal sataşmalar olarak niteleyebiliriz. Her ikisine karşı da toplumcu edebiyatın uyanık, kendi kendini durmadan yenileyen, kanlı canlı bir edebiyat olması gerekiyor.

Kendi içinden gelen en önemli sorun ise ülkemizin ve edebiyatımızın özel koşullarının iyi değerlendirilemeyişi. Kimi edebiyatçılar genel nitelikleri öğrenmekle, uygulamakla yetinip toplumcu edebiyatı alabildiğine yüzeysel bırakıyorlar, kimileri de bir niteliğini önemseyip bütününe eşit kılmağa işi vardırarak toplumcu edebiyatı yoksullaştırıyorlar. İlkini genellikle yaşlılarda, ikincisini ise gençlerde görüyoruz. Örneğin toplumcu edebiyat ya ge nel bir gözlemcilik, saptayıcılık, sığ bir eleştiricilik katında kalıyor, ya da savaşkanlığın yalnız bir türü olan kızıştırma, kışkırtma gibi niteliklere indirgeniyor.

Oysa geri bıraktırılmış bir ülkenin toplumcu edebiyatı, birtakım görevleri yerine getirecek, yükselen sınıfın hizmetinde, devrime karşı sorumlu bir edebiyat olmalı. Bunun için de, etkinlik alanını sınırlamadan, yöneleceği baş amaç; toplumun değiştirilebilrliğini vurgulamak. Neyi ele alırsa, nasıl ele alırsa alsın bu oluşturucu, vuruşkan tavrı baş sırada kalmalı. Dolaylığın en darına bile yüz vermeden, dolaysız, kesenkes, atak olmayı yeğlemeli. Çarpışanların yanında olduğunu, kendi işlevini küçümsemeden, ama gereğinden çok da büyütmeden, bilmeli. Kurulan bir toplumun değil, ku-

rulacak bir topluma geçişin hazırlığında görev aldığını unutmamalı. Bu özel koşulun kavramlara getireceği boyutları iyi değerlendirmeli. Neyin baş görev olarak kaldığını saptamalı. Bu çerçeve içinde niyet-işlev ikilemi ayrı bir önem kazanıyor.

Toplumcu edebiyatı belirleyen en önemli özelliklerden biri işlevdir. Başka nitelikleri yerine getirilen, ama işlev olmayan bir edebiyat olamaz o. İşlev, edebiyatçının yapıtıyla niyetini gerçekleştirdiğini gösterir. Başka bir deyişle işleve dönüşmeyen niyet, toplumcu edebiyat açısından değer taşımaz. Bu sıkı ilişkiyi varlaştıran da estetiktir. Burda toplumcu edebiyatımızın çok önemli bir sorunu ortaya çıkıyor. Yazarın niyetinin toplumculuk doğrultusunda kalmayıp toplumcu bir edebiyatın oluşması için onun işleve dönüşmesini sağlayacak bir estetik yapıya kavuşması zorunlu. Sonuçlardan geriye doğru yürürsek, işlevini yapamayan bir edebiyatın estetiğini kuramadığını ya da geliştiremediğini söyleyebiliriz. Bugünkü toplumcu edebiyatımız için büyük ölçüde böyle bir gözlem yapmak olası. Yani o, bir toplumcu edebiyatın gerektirdiği işlevden büyük ölçüde yoksun. Çeşitli nedenler arasında, belki de en başında, gerekli estetiğin oluşturulmamasını sayabiliriz. Elli yıllık edebiyat içindeki toplumcu serüvene araştırıcı bir gözle eğilmek, estetik alanında geçtiği konakları ve vardığı sonuçları değerlendirmek, bugünkü soruna, doğru yaklaşmak, doğru çözümlere varmak için zorunlu. Oysa elimizde çok yetkin bir Nâzım pratiği olduğu halde bu bile değerlendirilmemiş, çıkarılacak estetik sonuçlar çıkarılmamış durumda. Gözümüz on-onbeş yıldan, İkinci Yeni'den ötesini görmüyor.

Özetlersek, kafamızın toplumcu düşüncelerle dolu olması, niyetimizin toplumcu olması yetseydi, yaptığımız edebiyat da kendiliğinden toplumcu bir edebiyat olurdu. Oysa niyet her şeyi çözmüyor, bu niyetin işleve dönüşmesi, yani gerçekleşmesi gerekli. Yapıtta toplumcu niyetin gerçekleşmesi için de estetik, bir zorunluk olarak beliriyor. Ülkemizin özel koşulları kadar bu zorunluğun da göz önüne alınması ve temel değerlendirmenin ona göre yapılması gerekiyor.

KİTAPLAR

• «SINIRDAKİ ÖLÜ» YA DA ÖYKÜ

Toplumumuz son yıllarda ivmesi artan bir hızla değişiyor. Toplumbilim ve siyaset konusundaki basmakalıp değer yargıları çoktan geçerliğini yitirdi. Geri bırakılmış ülkelerde, altyapıdaki rahatsızlığın üstyapıyı her zaman etkilediğini söylemek güç, özellikle sanat açısından. Bu olgunun nedeni konumuz dışında ama «yabancılasma» kavramını anımsamakta fayda var.

Türk yazınının tabanla doğrudan ilişki kurması N. Hikmet, S. Âli kişisel çıkışlarının dışında, «Bizim Köy» olayı ve Enstitülü yazarlara dayanıyor. Köy kökenli yazarların sorumluluğu burada başlar: Tabanla ilişki kurmak, ilişkiyi sindirmek hele ürün vermek ayrı yetenekler isteyen uğraşlardır. Üstelik bütün bunlar toplumcu sanat adına yapılırsa sorumluluk daha da artar. Yirmibeş yıldır Enstitülü yazarlar, doğru tanılama, yanlış çözümün örneklerini veriyorlar.(1)

Fakir Baykurt'un Enstitülü yazarlar arasında değişik bir konumu var. Talip Apaydın, M. Başaran, Dursun Akçam gibi yazarlar daha çok Kemalist-reformist dünya görüşüne yaslanırken, Fakir Baykurt devrimci öğretiye dayanır görünmekte. Bildiğimiz gibi devrimci öğretiyi savunmakla, devrimci sanat yapmak arasında oldukça ayrılık vardır. Bu açıdan T.Ö.S. başkanı F. Baykurt'un, sanatçı F. Baykurt'u aşmasına şaşmamak gerek.

Mahmut Makal'ın Anadolu köyünden doğalcı kesitler verdiği «Bizim Köy» marksist eleştiri ölçüleri içinde bugün çok tartışma götürür ama çağına göre ilerici bir niteliği olduğu yadsınamaz. «Yılanların Öcü»nün de yayımlandığı zaman çapını aşmasını o dönemin siyasal koşullarıyla birlikte düşünmeliyiz. Bu nedenle eleştiride, sanatçıyı zaman içindeki evrimine bakarak değil de çıkış noktasına bakarak değerlemek nasıl bağnazca bir tutumsa, eleştiriyi tekil örnek üzerinde yoğunlaştırarak, «Bu kitabı iyi ama son çıkan kitabı çok kötü...» gibisinden yargılar vermek de o denli kısır bir anlayışın ürünüdür. Yalnız F. Baykurt değil bütün sanatçılarımız bu çeşit eleştiri eleğinden geçmiştir.

F. Baykurt sesini 1955'de «Çilli» adıyla duyurdu. 1958'de ilk romanı «Yılanların Öcü» Yunus Nadi ödülünü alarak büyük yankı uyandırdı. 1959'da «Efendilik Savaşı» yayımlandı. Fakir Baykurt «Sınırdaki Ölü»ye(2) gelinceye dek onbeş yıl içinde yedi roman, beş öykü kitabı yayımladı.

«Anadolu Garajı» üzerine üç yıl önce yazdığım bir yazıda öy-

külemedeki şu özelliğe dokunmuştum: «... Fakir Baykurt daha önce yazdığı romanlarda bilinçli başkaldırının ve toplu eylemin savunuculuğunu yapmıştı. Somutlaştırma amacıyla «Onuncu Köy» de başvurduğu imgeleri daha doyurucu olarak bu öykülerde görüyoruz. Devrimci bir yazar olarak özlemini duyduğu bilinçli başkaldırının; öncelikle imgeler üzerinde odaklanması, okuru edilginlikten etkinliğe dönüştürecek birikimi hazırlıyor.» (3) Toplumcu sanatla gelişen bilinç özleştiri araçlarını çoğaltıyor. Alıntıdaki düşüncelerim temelde köklü değişiklikler geçirdi. Gerçekte dönemin koşulları, yazdığım eleştirinin öfke ve duygusallıkla sıvanmasına neden olmuştu. Soyutlama, somut ilişkilerin somut çözümünü engellemediği, kurguyu mistik bir mesnevî öyküsüne dönüştürmediği sürece yararlıdır. Ne ki «Sınırdaki Ölü» de özellikle «Yılan Elinde» ve «Nar Masalı» adlı öykülerde imgenin biçimde başarılı, özde yanlış kullanıldığını görüyoruz. «Yılan Elinde», iyi zamanlanamamış, olaydan yeterince yararlanılamamış bir öykü. «Nar Masalı», devrimci hareketin nasıl olmamasını belirttiği için önemli. Öyküde Ganime'nin hileyle ağanın oğullarını öldürmesi, insanlarımızın özelliklerini yeniden tanımlamanın gerekliliğini ortaya koyuyor.

Fakir Baykurt ilk öykülerinde ve romanlarında temel çelişkiyi aydın öğretmen — feodalite — mütegallibe ya da köylü — ağa karşıtlıkları olarak alıyordu. «Kaplumbağalar»la birlikte devlet-halk, feodalizm — kapitalizm gibi karşıtlıkların işlendiğini görürüz. «Sınırdaki Ölü», çelişkileri irdelemekten çok yazarın toplumsal birikiminin tükenmekte olduğunu gösteriyor.

«Sınırdaki Ölü» de 25 öykü var. Kitap iki ayrı açıdan incelenebilir. Kitapta 1969 - 71 arası yazılmış 14 öykü, 1974-75 arası yazılmış 11 öykü bulunuyor.

1969-71 arası yazılan öyküler «Anadolu Garajı» için söylediklerimizi doğrular görünümde, iki üçü dışında orta çizginin üzerine çıkmayı başarmış. Son iki yılda yazılan öyküler ise F. Baykurt'un yanlış bir yere geçişini simgeliyor. Bu dönemde yazılan, «Dallı Kollu», «Komşu Gelini», «Mevlüt» adlı öykülerin neyi amaçladığını anlamak oldukça güç. O. Henry tekniğini andıran şaşırtıcı sonla, toplumcu gülmece yapıldığını savlamak ise zorun da ötesinde. Bu dönemin en iyi öyküsü tarımda makineleşmenin gündeme çıkardığı bürokrasi— özel girişim çelişkisini yakalayan «Yüzlükler» olarak gözüküyor.

1969-71 arası yazılan ve TRT başarı ödülü kazanan «Sınırdaki Ölü» alışılagelen F. Baykurt çizgisini aşıyor. «Sınırdaki Ölü», güneydoğuda sınır karakolunda görevli jandarma erlerinden birinin rüşvete karşı çıkması üzerine arkadaşları tarafından öldürülerek, suçun sırt hamallığı yaparak, Suriye'den Türkiye'ye kaçak mal taşıyan Kürtlere yüklenmesini anlatıyor. Jandarma erleri arkadaşlarının öcünü (!) suçsuz üç Kürtü vurarak alacaklardır. Yazarın olayın ekonomik kökenlerini belirtmek amacıyla öyküyü uzatması bütünlüğe gölge düşürmekle birlikte, öykünün sağlamlığından pek bir şey kaybettirmiyor. «Sınırdaki Ölü», gerçeğin devrimci niteliğinden faydalanmasıyla B. Yıldız ile Osman Şahin'i anımsatıyor.

«Teller Değişti», işsizlik ve devletin ilgisizliği karşısında telefon tellerini kesip satan lumpenproletaryayı anlatıyor. Lumpen - proletarya henüz işçi sınıfı bilincine geçmemiş, güncel çıkarını kolla-

yan bir toplumsal katmandır. Bu nedenle öykü kahramanlarının para karşılığı T.Ö.S.'ü basmayı kabul etmemeleri üstelik saldırganlara karşı T.Ö.S.'ü korumaları, yazarın ülküselleştirme tutkusunun sonucu, gerçeği saptırıyor. Ülküselleştirme çabası hemen hemen bütün öykülerde («Sınırdaki Ölü», «Dört Sel Ağzı,» «Serdar'ı Getirin» dışında) egemen. Yazarın kırsal kesimdeki değişimi öznel açıdan yorumlaması giderek ülküselleştirme ile değişimi, köylülerin kendiliğinden (spontane) hareketiyle özdeşleştirmesi ne denli doğrudur, tartışmaya değer.

«Sınırdaki Ölü», yapılan olumsuzlamalara karşın kendini okutan bir kitap. Bu özellik gerçekte yazarın zenaatından ileri geliyor. Akıcı kurgu, işlek dil, gülmece ögeleri F. Baykurt'un öykü — roman yazmayı kolay kolay bırakmıyacağının göstergesidir. Doğal olarak bu gelişim yazarın kendi kendisine şu soruyu yöneltmesiyle yeni boyutlar kazanacaktır:

«Gelişen kapitalizm karşısında feodal ilişkilerin sürdüğü kırsal kesim devrimci hareketi sürükleyebilir mi?»

Cihat ÖZAYDIN

(1) Bu konu üzerinde bir incelemeyi ilerde yayımlayacağız.
(2) «Sınırdaki Ölü», Fakir Baykurt, Remzi Kitabevi, 1975
(3) Cihat Özaydın, «Anadolu Garajı ve Eleştirinin Gerçekliği,» Yeni Ortam, 28 Kasım 1972

• «KORE DEVRİMİ ÜZERİNE»

1950'de Menderes'in amerikancılığını kanıtlamak için asker yollamasından bu yana Kore'nin adı ülkemizde çok sık geçmekte, ABD emperyalizminin Asya'da son olarak aldığı yenilgiler üzerine Kore'de de çelişkiler sertleşmekte, Güneydeki faşist diktatörlük biraz daha güç kaybetmektedir.

Egemen sınıfların 25 yıldır halkımıza en iğrenç yalanları söyledikleri konulardan biridir Kore halkının mücadelesi. Ancak, devrimcilerin de genel çizgiler dışında bu mücadeleyi iyi bildikleri söylenemez.

Kore Devriminin önderi ve Kore Halk Cumhuriyeti devlet başkanı Kim İl Sung'un beş önemli yazısını derleyen kitap, dilimizde bu konuda ilk ciddî yayın sayılabilir.

Genellikle sanıldığının aksine, Kim İl Sung'un anti-Sovyet bir tavrı yok. / s. 70 / Genel olarak revizyonizm konusundaki tavrının da, bazı gruplarca sunulmak istendiği gibi olmadığını söyleyebiliriz: «Biz emperyalizmle uzlaşma görüşüne karşıyız. Aynı zamanda emperyalizme sadece küfredip gerçekte onunla savaşmaktan korkan yaklaşıma da anlayış gösteremeyiz.» / s. 48 / Sapmalar konusunda da Kim İl Sung iki somut düşman gösteriyor: «... doğmatikler ve büyük güçlere tapanlar.» Ve buna karşı «Juche» sözcüğüyle özetlenen «kendi gücüne güvenme» ilkesini getiriyor. «İdeolojik olarak 'Juche', politikada ekonomide kendine yeterli olmak, ulusal savunmada kendi kendini koruyabilmek; işte Partimizin sonuna kadar bağlı kaldığı tavır budur.» / s. 106 / «Kendi kendine yetmek, kendi gücüne güvenmek, bağımsızlık» Kim İl Sung'un düşüncelerinde çok önemli dayanaklar. Sosyalist hareketteki bölünmeler konusundaki tavrına da bu ilkeler kılavuzluk ediyor: «Uluslararası Komünist Harekete yaklasımda, özellikle modern revizyonizme karşı mücadelede, Partimiz bağımsızlık ilkesine daima bağlı kalmıştır.» / s. 107 / «Sosyalizm sınıf sömürüsüyle birlikte ulusal eşitsizliğin, tümüyle ortadan kaldı-

rılması demektir... doğaldır ki sosyalist ekonomi her yönüyle gelişmiş, bağımsız bir ekonomi olmalıdır.» / s. 112 / Kore devriminin bilmediğimiz yanlarından biri de Kore Komünist Partisinin Yeni Demokratik Parti ile birleşmesi ve İşçi Partisini oluşturmaları: «Bu birleşmenin sonucunda Partimiz, saflarında sadece işçi sınıfının değil, fakat aynı zamanda emekçi köylülerin ve halka hizmet eden aydınların ileri unsurlarını içeren bir kitle politik partisi oldu.» / s. 10 / Kore devriminde uygulanan yöntemlerden biri de tüccar ve sanayicileri «çeşitli kooperatifler aracılığıyla sosyalist ekonomi içine alma politikası» / s. 89 /.

Kim İl Sung'un köylüler konusundaki tutumu da gerçekçi bir yaklaşım niteliğinde: «Köylüler proleterleştirilmedikçe bize verdikleri destek sağlam olamaz, kararsız kalmaya mahkûmdur.» Bu sözler, köylülük ve anti-feodal devrim konusunda abartmalı, ve provokatif görüşler taşıyanlara cevap oluyor. Kim İl Sung, aynı gerçekçi yaklaşımı orta sınıfların devrime kazandırılması konusunda da sürdürüyor: «... sosyalizmi sağlam maddi temellere oturtarak üretim güçlerini daha yüksek bir düzeye çıkarmalı, kent ve köy ayırımını ortadan kaldırmalı ve halkın yaşamını kolaylaştırmalıyız. Ancak bu yolla eski orta sınıfları tamamen yanımıza çekebiliriz. Orta sınıflar kararsızlıklarını bırakmadan ve bizi tam olarak desteklemeden sosyalizmin rayına oturduğunu söyleyemeyiz veya tam bir zafer kazanıldığını düşünemeyiz. Ancak onlar bizi aktif olarak destekledikleri̇nde sosyalizmin tam olarak gerçekleştiğini söyleyebiliriz.» Kim İl Sung, aydınları tarlalara ve fabrikalara çalışmaya göndermekle devrimcileştirme görüşünü de eleştirmektedir: «Yapılması gereken şey, Parti yaşamları dahil her çeşit örgütlü yaşamlarını kuvvetlendirmelerini sağlamaktır.» / s. 41 / Kitapta yer alan son yazıda ise, Kore Halk Cumhuriyetinde gerçekleştirilen başarılar, çeşitli alanlardaki yönelimler ve Güney'deki mücadelenin gelişmesi anlatılıyor.

Kim İl Sung'un kitabı, bir noktaya gelip tıkanan bazı tartışmalalara yeni yaklaşımlar, yeni boyutlar getirebilecek çok önemli bir derleme. En azından Kim İl Sung'un, bazı bilinen görüşleri tekrarlamadığını, çok önemli özgün fikirlere sahip olduğunu öğretecek yararlı bir kitap.

Aziz OKAY

*** Kim İl Sung / Kore Devrimi Üzerine / Çeviren: F. Çalışır / Teori Yayınları.**

• DİKENLİ TEL

Dünyanın her yerinde şiddeti başlatanlar onlardır. Sömürücülerdir. Sömürü düzenlerini sürdürebilmek için her türlü zulüme, şiddete başvururlar. İlkeleri budur.

Peru'nun zengin maden yataklarına dev bir amerikan şirketi el koymuştur. Köyleri, kasabaları dikenli telle çevirmiştir. Toprak ağaları tarafından topraksız bırakılmış ve kendilerine, yalnızca hayvancılıkla yaşama olanağı verilmiş köylüler, dikenli tel yüzünden artık hayvanlarını da otlatamazlar. Haklarını arayabilmek için başvuracakları, güvenebilecekleri hiçbir güç yoktur. Yöneticiler ve güvenlik kuvvetleri toprak sahiplerinin ve amerikan emperyalistlerinin yanında, hizmetindedir.. Her şey açık seçiktir: «Zulüm şeridinin düğümleri ağalar, yöneticiler, emperyalistlerdir.»

Başlangıçta Tanrı'nın, İsa'nın

kendilerini cezalandırmak için başlarına bu belaları sardığına inanan saf, uysal, yasalara, yasaklara, büyüklere saygılı köylüler sonraları yaşama haklarını ellerinden alan bu dev güçlere karşı, bilinçli, yiğit ama desteksiz bir savaş verirler.

Roman halkın yiğitlik destanını bir başyapıt güzelliğiyle veriyor. Yazarın, roman olgusunun büyüklüğüyle, çarpıcılığıyla yetinmediğini, anlatımda usta sanatçı gücünü, özenini titizlikle koruduğunu görüyoruz. Gerçekçilik ve imgelerle, ince bir duyarlıkla beslenmiş düşsellik yapıtta kaynaşmış, birbirini tamamlamıştır. Anlatım özelliği güney amerika insanının özelliğine uygun düşmektedir. Emperyalistler ve yerli ortakları hangi yollara başvururlarsa vursunlar haklı olan halk yılmayacak direnecektir. Roman bu gerçeği anlatıyor.

Aysel ÖZAKIN

*** Dikenli Tel / Manuel Scorza / Çeviren: İzzet Yaşar / E yayınları.**

• EYLEM ADAMLARI

Yirminci yüzyılın dördüncü onluğu nazi saldırısına dayanamayıp çökerken; Paris sokakları... Jean Lafitte Orléans'dan bir ay önce kaçmış. Komünist Parti saflarında, Fransız Direniş Hareketi'nin örgütlenme çalışmalarına katılıyor. Maurice Thorez ve Jacques Duclos gibi önderlerin yönetiminde. Fransız halkının önderleri onlar. Sahte «baş»lar da var Fransa'da, nazi işbirlikçileri. Onları çok iyi ayıklıyor Lafitte uzun öyküsünde: Vichy mahkemelerince giyotine yollanan ve bıçak düşerken Marseillaise'i söyleyen Catelas'lar mı; Pétain mi tartışmasına kesin yanıtı veriyor. Eylem belirliyor herşeyi en küçük ayrıntısıyla, **Eylem Adamları Lafitte** ve yoldaşları. Nazilerin ve işbirlikçilerinin işgali altındaki Fransa'da, aç sefil kuyruklarda bekleşen halkın aralarında geçen konuşmalara kulak kabartarak, yargılayarak gidilirken gizli buluşmalara, somut özlemler yoğrula yoğrula bulunuyor eylem yolları. Mücadele herşeye dayanıyor, herşeye; doğanın güzelliklerine: Tutuklanma ve ölüm olasılığı dağ gibi buluşmalarına giderken mırıldandıklarına kulak verelim Lafitte'in: **«Çimenlerdeki otu biçiyor bahçıvanlar. Çiçek açmış bir gül sapının üzerinde sallanıyor bir serçe ve ilk güneş ışıklarının itmesiyle bir çiğ bulutu yükseliyor yeni kesilmiş çimenlerden».** Nazi kamplarında yeraltı tünellerinde taş kırmaya giderken de doğayı, çevreyi içine sindiriyor kavganın göbeğindeki adam.

Uğruna ölecek kadar yaşama sevinci ve tutkusu ile dopdolu insanlar yaşama dair düşünüyorlar ve yaşanılsın diye katlanıyorlar cehennemde kavgaya. Ölüm, insana çok yakın olabilir: **«Üzerimde bulunan tek bir yazı, hakkımda tek bir tanıklık, ve yarın, böylesi, ne güzel görünen güneş parlamayacak gözlerimde. Ansızın yokluğun çukuru olabilir yarın».** İnsanın, ölüme yakınlığı önemli: **«Demek ki ölümün olasılığını kabullenmek zorundayım, ama bu bilinçli kabullenme onun önünde koşmak anlamına gelmiyor; hatta daha güçlü kılıyor beni».**

«1942 Mayıs'ında işbirlikçi Fransız hükümetinin polisi tarafından tutuklanan bu yiğit adam M. Daladier'nin Komünist Parti'yi yasaklayan kararnamesi gereğince teslim ediliyor SS'lere. Aynı günlerde (23 Mayıs 1942) Georges Politzer Valérien tepesinde kurşuna diziliyor..

Faşizmin görünürdeki «gücü» karşısında direnen insanlığın tarihsel yengisine kaynak olan temel gücü öykülüyor Lafitte; gözleyerek değil yaşayarak. Hem de Gestapo - da, SS sorgu merkezlerinde, Santé cezaevinde, Romainville kalesinde Kazamata hücrelerinde, Mauthausen, Ebensee tecrit kamplarında.. Karısının nazilerce öldürülüşünden bir cümleyle; kendisinden, ancak anlatılası bir neden doğduğunda söz ederek geliştirdiği öyküsünde, Fransa'nın gerçek sahipleri, yurtseverlerin ağzından özeleştirisini de buluyoruz. (İspanya iç-savaşı, Münih anlaşması) Sonra, gerçek temsilcilerinin önderliğinde halkların nasıl kardeş ve uğraş ortağı olduklarını Ebensee'de uluslararası dayanışmanın zaferinde görüyoruz.

Kısa bir süre önce ölen Jacques Duclos'nun anısını tazelediği için de güzel kitap.

Ayrıca yazarın, başlıbaşına Fransız Direniş Hareketi'ni konu edinen «Çiçekleri Toplamaya Döneceğiz» adlı bir kitabının daha olduğunu öğrenmiş olduk. İlgi göreceği için yayınlanmasını bekliyerek; Jean Lafitte'in Türkiyeli okur kitlesinde saygın yerini bulacağına inanıyorum.

Taner KUTLAY

*** Eylem Adamları, Jean Lafitte, Oda yayınları, Mayıs 1975, çev: Aziz Oktay.**

• ŞİLİ DEVRİMİNİN ÖĞRETTİKLERİ, İTT BELGELERİ

11 Eylül 1973 Şili için, karanlık acı dolu günlerin başladığı bir tarihtir. Binlerce insanın öldürüldüğü, binlercesinin ölüme itildiği Şili'de bugün insanlar faşizmin dehşetini tam anlamıyla yaşamaktadırlar. Ve onlara bu dehşeti hazırlayanlar dünyanın birçok ülkesinde gerekirse başka halklara da böylesine bir acıyı tattırmak üzere hazır durumdadırlar. Kukla faşist Pinochet cuntası hâlâ iktidardadır ve Şili'liler bulutların arasından bir an için sıyrılarak kendisini gösteren güneşin yeniden doğmasını beklemektedirler bugün.

Rene Castillo'nun Şili'de devrimci mücadelenin geçmişi ve geleceği üzerine «Dersler ve Beklenenler» adlı yazısı birinci, İTT belgeleri ve açıklayıcı bir yazı da ikinci bölümünü oluşturmaktadır kitabın.

Esas dikkatimizi çeken birinci bölüm oldu. Şili Komünist Partisi Yönetim Kurulu üyesi Rene Castillo geçmişin bir eleştirisini ve bu yeni şartlarda Şili'li devrimcilere düşen görevleri belirtmiştir.

Salvador Allende'nin Birlik Cephesi'ni deviren darbenin iç ve dış şartlarının oluşmasında devrimcilerin düştüğü yanlışlar ve eleştirisi yazının ağırlığını oluşturmaktadır. Dış şartlarda yabancı sermayenin «ölümüne» savaşması, iç şartlarda yerli sermaye, gericilerin mücadelesi ve özellikle sağ-sol oportünizmin etkilerinin yenilgiyi hazırladığını söylüyor Rene Castillo.

Allende yıllar önce gazeteci Regis Debray ile yaptığı konuşmasının bir bölümünde «onları kendi kuralları çerçevesinde oynayarak yenilgiye uğrattık» demişti. Fakat onlar böyle bir durumda gerekirse kendi kurallarını bile yıkabilirlerdi. Rene Castillo da şöyle demekte: «Şili olayları, devri kapanan sınıfların iktidarı hür iradeleriyle devretmeyeceği yolundaki Marksit gerçeği doğrular.»

Allende iktidara geldiğinde Debray'a «işçi sınıfının ancak yüzde yirmisinin örgütlü olduğunu»

söylüyordu. Castillo yazısının bir bölümünde işçi sınıfının durumu hakkında önemli iki şey söylemiş: «İşçi-köylü ittifakı da iktidar mücadelesi koşullarında yetersiz kaldı», «Bizim yenilgimiz işçi sınıfının müttefiklerinden kopması sonucuydu.» Böylesine soyutlanmış bir işçi sınıfı yenilgide önemli rol oynamaktaydı.

«Sandıksal Marksizm» deneyi konusunda şöyle diyor yazar: «Yine de bu deney işçi sınıfının (...) iktidara yürüyebileceğini herkese gösterdi. (...) Fakat toplumun değişik kesimleriyle ittifak halinde davranmaya ve politik hayatın demokratikleştirilmesini sağlamaya, demokratik özgürlükleri pekiştirmeye ve gericiliğin devrimi silâhlı şiddetle ezmesini önliyebilecek bir güç dengesine erişmeye yeterliliği olan güçlü bir devrimci hareket varsa.»

Castillo sol oportünizme şiddetle çatarken onların giderek sağ oportünizmle birleştiğini de doğruluyor.

«Beklenenler» bölümünde bir anti-faşist cephenin yaratılmasının bugün için gerekli olduğu savunulmakta, devrimci mücadelede meydana gelen yeni şartlar için «Devrimci halk hareketi, politikasını deneylerimiz üzerine, zafer ve yanlışlarımızın analizi üzerine oturtmalıdır.» denilmektedir.

Kitabın ikinci bölümünde, ABD'nin Lâtin Amerika'daki çıkarları doğrultusunda hareket eden çokuluslu şirketlerden biri olan ITT'nin Şili'deki çalışmaları belgelerle gözler önüne serilmektedir. Gerçekten de bu şirket içi yazışmalardan anlaşıldığı gibi Allende'nin günlük yaşamından Şili'nin siyasî ekonomik durumuna kadar herşey emperyalistlerce öğrenilmişti. İkinci bölümde ayrıca «Bertrand Russel Barış Fonu» tarafından yayınlanan açıklayıcı bir yazıda, belgelerin önemi konusunda şöyle denilmekte: «Belgeler ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Lâtin Amerika'da sürdürdüğü katı ve müdahaleci politikaya karşı olan sürekli baskıyı nasıl tasfiye ettiğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.»

«Şili Devriminin Öğrettikleri - ITT Belgeleri», çeşitli yönleriyle önemli ve ders alınacak bir kitaptır kanısındayız.

Hüseyin APAYDIN

• DERGİMİZE GELEN KİTAPLAR

- Şili Devriminin Öğrettikleri / Bilim Yayınları, 1975
- Dünya İşçi Sınıfına Tarihî Dersler / Halkın Günlüğü ve Kızılbayrak Yazıkurulu / EYLEM YAYINLARI
- Gururla Bakıyorum Dünyaya / Orhan Kotan / KOMAL YAYINLARI
- Bir Gün Tek Başına / Vedat Türkali / MİLLİYET YAYINLARI
- Komünist Enternasyonal / Georges Cogniot / TEMEL YAYINLARI
- Türkiye Ulaşımının Ekonomi Politiği / Dr. Sedat Özkol / İ.M.O. İst. Şb. YAYINLARI
- Eylem Adamları / Jean Lafitte / ODA YAYINLARI
- Ç.K.P. Tarihi / BORA YAYINLARI
- T.İ.İ.K.P. Davası / Belgeler / AYDINLIK YAYINLARI
- Devrimciler Fasizmi Yargılıyor / AYDINLIK YAYINLARI
- Direnen Canlar / Dimıtır Dimov / GÜNCE YAYINLARI
- TÖB-DER ÇALIŞMA RAPORU 1974 - 1975.

GÖSTERİLER

• B.Ü.S.K. KISA FİLM YARIŞMASI (*)

Boğaziçi Üniversitesi Sinema Kulübünün düzenlediği kısa film yarışması geçtiğimiz Mayıs ayında yapıldı. Yarışma, gösterilen filmler dışında, jürisiyle, sonuçlarıyla ve basındaki yansımasıyla oldukça ilginçti. Bu yüzden üzerinden zaman geçmesine karşın yarışma üzerinde durmayı doğru bulduk.

Yarışma, amatör sinemacılar arasında materyalist sinema platformunda birliktelik sağlamak amacıyla geçen sene başlatılmıştı. Sonuçları bu açıdan değerlendirmek doğru olur. Yarışmaya 16 mm. ve 8 mm. dallarında 23 film katıldı.

Yukarıda belirtilen yarışma amacı, sonunda kâğıt üzerinde kaldı ve bu amaca uygun bir ödüllendirme bekleyen izleyiciler çarpık **içerikli, gerici filmlere ödül verildiğini** gördüler.

Gösterilen çalışmalardan üzerinde durulması gerekenler: Muammer Özer'in Finlandiya'da yaptığı 5 film, **Dr. Korbo'nun Esrarı, Telefon, Şiir Okuyanı Vurun, Ayı Oyunu, İnsan ve Balık, Saldırılardan Sınavlara, Canımız Herşeyimiz Fenerbahçemiz**, Canlandırma filmleri v.b...

İnsan ve Balık filmiyle 8 mm. ödülünü alan Kaya Tanyeri'nin bu filmden başka iki filmi daha vardı. Ali Rıza Binboğa ve Pablo Neruda'yı karman çorman eden, güzelim şiirlerle solculuk oynayan Kaya Tanyeri «2 Seans 5 Kare Turu» filminde ise, toplumsal kavgaları poker oyununa benzetip işin içinden çıkıyor. Kaya Tanyeri «İnsan ve Balık» filminde ise daha başka bir tuhaflık örneği veriyor ama jüriye attığı oltaya 2500.— TL. lik ödül takılıyordu. **İnsan ve Balık** yarışmanın teknik yönden güçlü filmlerinden biriydi. Ama filmin ne demek istediğini hâlâ anlıyamadım. Olsa olsa bir «görüntü salatası» denir.

Ayı Oyunu (Selâhattin Gerçek, 16 mm. 2. ödül) ise havadan aldığı 2. likle övünebilir. Bir sabah Topkapı'dan ayısıyla yola çıkan ve öğle vakti Tarabya'ya varan bir ayıcı ve onu izleyen kameraman için yapacak başka bir şey olamaz.

Telefon ve **Dr. Korbo'nun Esrarı** filmlerine ise Yeşilçam yapımı kısa filmler demek doğru olur. **Telefon,** garip bir aşk macerası (8 mm. 2. ödül) diğeri ise kötü adamlar filmi. Ancak özellikle **Dr. Korbo** seyircilere gülünç anlar yaşattı.

Diğer canlı çekim filmleri ise (aşağıda üzerinde durulacak olanlar dışında) havadan sudan sözeden ya da en fazla 10 dakika içinde kitaplar sığdırılmaya kalkışılmış filmlerdi. Ethem Alkan'ın **Saldırılardan Sınavlara** ve Saadettin Karâata-Mehmet Tansu ikilisinin **Canımız Herşeyimiz Fenerbahçemiz** filmleri siyasal içerik yüklenmeye çalışılan filmlerdendi.

Ethem Alkan'ın belgesel nitelik taşıyan filmi teknik yetersizlikler yüzünden yüklendiği içeriği taşıyamıyordu. Faşist baskıların yoğunlaşmasından sözeden bu film 8 mm. 2. ödülü paylaştı.

Canımız Herşeyimiz Fenerbahçemiz ise damdan düşercesine gösterilen slogan yazılı kartonlarla futbol olayını kapitalizmin bir uyutmacası olarak kanıtlamaya çalışıyordu. Ancak sinemanın bir

sanat olduğunu, sloganlara saygı gösterilmesi gerektiğini, doğru mesajların katledilmemesi, hele hele itici, sevimsiz kullanılmamaları gerektiğini unutmuş film olayı olarak nitelendirildi.

Bu gün gerici - idealist sinemanın ulaştığı teknik ve plastik gücü baştan savma biçimsiz filmlerle aşamayız. Bazı «DEVRİMCİ» filmler «nasıl olsa öz sağlam; nasıl görüntü, nasıl biçim olursa olsun» havası içindeler. Hem de bu sinemacılar gerici filmlerin uyuttuğu kitlelerin karşısına çıkmak ve etkilemek savındadırlar. Ne yazık ki yarışmadaki bazı filmler ucuz «sol» ticaretinden öteye gidemedi.

Yarışmanın en çok sözü edilen filmleri kuşkusuz M. Özer'in Finlandiya'da yapmış olduğu (çekilmiş diyemiyoruz,) 5 filmi; bunlardan Amerikan Tiyatrosu 16 mm. 1. si oldu. Bu filmlerin temel yapısını şöyle özetleyebiliriz:

Bir çok parça film (kimi diğeriyle ilgili, kimi ilgisiz) fotoğraf, desen, karikatür. Bunları ilişki sırasına göre dizmek... Fonda müzik ve anlatan bir ses... Bu tanım bir «kurgu film» tanımıdır ve bu gün bu biçim T.V. nin en carpıcı haber tanıtma filmleri tekniğidir. Ancak okunan yazının ve müziğin niteliği son derece farklıdır.)

Bu kurgu düzenini seyrederken arkadan bir ses metni okuyor ve bakıyorsunuz. Finli bir isçiyi dinlerken Finlandiya bulvarlarında geziyoruz. Deniz Gezmiş, Mahir Cayan'ı poliste izlerken Nazım Hikmet'in siiri esliğinde Ecevit'e ve sosyal demokrasiye övgüler dinliyoruz. Dahası bazı desenleri, fotoğrafları, karikatürleri hatta bir takım film parçaları 5 filmde de seyrediyoruz.

Sanırım bu arşiv çalışmasıyla bir tek film yapmak çok daha etkili ve dürüst olurdu. M. Özer'in çalışmalarını (ve benzerlerini) emekçilere göstermek oldukça sakıncalı. Çünkü filmlerde, yukarıda saydığımız kurgu hataları dışında içeriğin ağır bir bölümünü taşıyan öge görüntü değil de konuşan sesti. (Bu arada, okunan metinlerdeki kuramsal yanılgılar da ayrıca tartışılabilir.)

Amaç «kurgu film» yapmaksa görüntü ve ses dengesini sağlamak gerekir. Özellikle materyalist sinema 'savında' bulunulan bir yapıtta burjuva kaynaklı çekimler önünde kitap okurcasına konuşmak kaçınılması gereken bir tutumdur.

«Devrimci filmler» yaptıklarını savunan arkadaşlara şunları sormak gerekir:

- Materyalist sinema, sinemanın bir sanat olduğunu kabul etmez mi?
- Sinemada görüntü özün en güçlü destekçisi değil mi?
- Devrimcilik adına yapılan her şey geçerli mi?
- Yıllardır uyutmaca sineması izlemiş emekçilere saygı, onlara kaba saba, titiz uygulamadan yoksun filmler götürecek kadar az mı?

Sinemacılar olarak halkımıza kapitalist sinema düzeninin verdiğinden daha GÜZEL filmler vermek zorundayız. Yoksa evrensel kültüre, halkın sanatsal yapısına saldırmış oluruz.

Yarışma jürisinden hiç bir filme ödül vermemesini beklerdik ama bu da jürinin yapacağı iş değildi. Ayrıca sinema basınının, özellikle profesyonel eleştiricilerin konuya daha dikkatli eğilmelerini dilerdik. Umarız ilerki yıllarda dürüst, titiz devrimci filmler ortaya konur ve B.Ü.S.K. yöneticileri de ehliyetli yargıcıları görevlendirir.

Emre SENAN

SERGİLER

*** DURGUNLUK VE KARMAŞA SÜRERKEN**

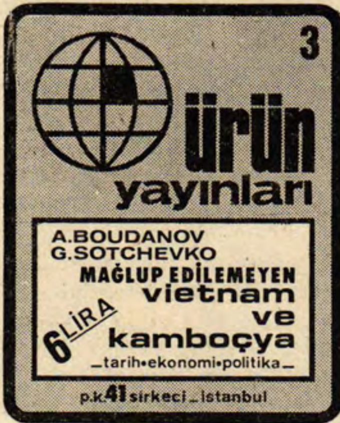
Yaz ayları ülkemizde bütün sanat dallarında belirgin bir durgunluk göze çarpar. Herşeye karşın çıkan birkaç kitap, dergi, bir iki konser dışında, yayınlar, gösteriler, sergilemeler durur. Aslında edebiyat dışında **güzel sanatların** profesyonelleşmediği Türkiye'de, sanat olaylarının da mevsimlik olması doğaldır.

Haziran ayında, kıştan arta kalan sergiler vardı. Suluboya ressamları sergisi; Bedia Taran'ın suluboya sergisi ve D.G.S.A. grafik öğrencilerinin ürünleri... Suluboya ressamları ve Bedia Taran (bu sanatçı da suluboya ressamları grubunda) yıllardır, suluboyanın görsel güzelliğini kullanmaktan ileri gidememişler, özellikle B. Taran'ın çiçek resimleri..

D.G.S.A. grafik bölümü öğrencileri ise, sanki inadına Akademi'nin **yozlaşmış eğitimini** sergilemek için biraraya gelmişler. Akademili genç arkadaşlardan bu çemberi kırmalarını beklerdik.

Yaz mevsimi girerken, yalnız kıştan arta kalanları değil; kışın galerileri tekellerine alan sayın **büyük** sanatçılardan fırsat bulup da sergi açabilen gençleri de **izliyoruz**. Ateş Akyüz ve Süheyl Aktarı da bunlar arasında. Genç grafikçiler öncelikle Akademi eğitiminin koşullandırdığı biçimsel yapıyı yıkmak yolundalar. Bu arkadaşlardan ilerde daha sağlam içerikli çalışmalar umulur.

Emre SENAN

OLAYLAR / GÖRÜŞLER / HABERLER

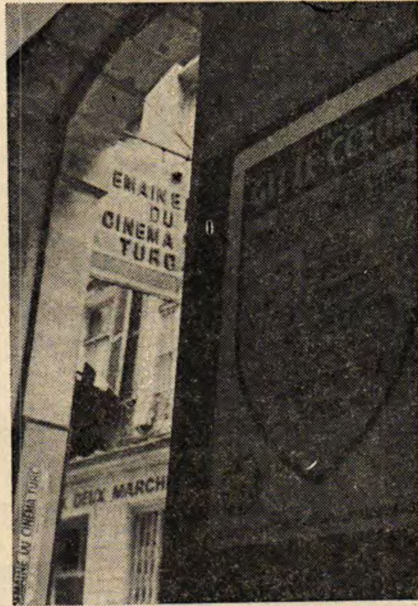

DIŞ BASINDA YILMAZ GÜNEY

Amacı 3. Dünya ülkeleri sinemalarını tanıtmak olan Royan Sinema Şenliği bu yıl Orta Doğu sinemalarına ayrılmıştı. Ve Yılmaz Güney (Arkadaş, Ağıt, Umut), Şerif Gören, (Endişe), Atıf Yılmaz (Kuma), Ömer Kavur (Yatık Emine); Barbro Karabuda (Bebek) nın filmleri ülkemizi temsil ediyordu.

Bildirildiğine göre Yılmaz Güney'in «Arkadaş» filmi en büyük ilgiyi toplarken, Şenlikteki en çekişmeli ve uzun tartışmalara konu olan film yine «Arkadaş» oluyordu. Royan Şenliğinin ardından Paris'te de bir Türk filmleri haftası düzenlendi ve 2500'ü aşkın seyirci ülkemiz sinemasının ilerici örneklerini seyretti. Ayrıca Sorbonne Üniversitesinde gösterilen «Arkadaş» filmi de öğrenciler tarafından uzun uzun tartışıldı. France - Culture radyosunun «Panorama» adlı yayınına çıkan Atillâ Dorsay ve Jak Şalom, Yılmaz Güney ve sineması hakkındaki soruları cevaplandırdılar.

Cinéma 75 dergisinin 198. sayısında yayımlanan, Nijat Özön'ün genel olarak ülkemiz sinemasının tarihçesini anlatan yazısının yanı sıra, **Afrique-Asie** dergisi de Royan Şenliğinin en önemli olayı olarak Türk filmlerini gösterdi ve Yılmaz Güney'den «Türk sinemasının en büyük yönetmen ve oyuncusu» olarak söz etti. **Le Monde'da Tahar Ben Jelloun,** Türk sinemasına ayrılan günlerin «özellikle, halen hapisanede bulunan Yılmaz Güney'in Umut'uyla son derece zengin» olduğunu yazıyordu. **L'Humanite'**ye göre, Türk filmleri «ticari batı sinemasının kötü taklitlerinden farklı bir genç Türk sinemasının var olduğunu» göstermişlerdi. **Jean - Loup Demangeat** imzalı yazıda ise Yılmaz Güney'in «gerçeklikleri içinde türkleri gösterdiği» söyleniyor ve «Umut» üç film içinde en etkileyicisi olarak tanımlanıyordu. **Libération** dergisinde, **Gilles Andres** imzalı yazıda gizli-açık faşizmin sürdüğü ülkelerde devrimci sanatçılara uygulanan baskılardan söz ediliyor ve Yılmaz Güney'in üç

filmine yorum getirilmeye çalışılıyordu.

Le quotidien de Paris'de **Rui Nogueira**, «Royan: Türk sinemasının 'çirkin kralı' Yılmaz Güney» başlıklı yazısında, sanatçının en önemli filmlerini sıraladıktan ve son iki tutuklanmasını anlattıktan sonra gösterilen üç filmi hakkında şu yorumları yapıyordu: «Sefalet altında ezilen «Umut»un kişileri kendilerini kadere teslim ediyorlar. Çürütülmez bir mantığa sahip olan bu film İtalyan yeni-gerçekçiliğine, özellikle de, bir proleter ailenin yaşantısının betimlenme düzeyiyle «Bisiklet Hırsızı»na bağlanıyor. Bu da rahatlatıyor. Yalnızlık ve Suriye - Türk sınır bölgesinde acımasız doğayla karşı karşıya olan küçük bir kaçakçı topluluğunun öyküsü olan «Ağıt», siyasal ve toplumsal bir gerçeklikle tamamen bütünleşiyor, oysa bize Türkiye'den gelen bu «Salvatore Giuliano» da yalnızca tutku uyandırıcı bir serüven filmi görülmek istendi. Tarih olarak Güney'in son filmi «Arkadaş» ise bütün seyircileri tedirgin etti. Azem'in davranışı günümüz Türkiye'si için temel bir davranıştır. Fransa'nın geniş bir Saint-Germain-des-Près, dünyanın da geniş bir Fransa olduğunu sanmamak gerekir. Sınırlarımızın ötesinde başka dünyalar, başka yaşama biçimleri var. Her halka, kendi devrimini yaşama hakkı bırakılmalıdır. Güney, «Arkadaş»taki Azem gibi kişiliğini arayan bir insan olabilir. Bu kişiliği henüz bulmamış da olabilir. Ama Türk sinemasına tam bir kişilik kazandırmıştır.»

• «ADSIZ OYUN» SAHNELENDİ

Şehir Tiyatrosu Tepebaşı Deneme sahnesinde, Zeynep Oral'ın yazdığı, Beklan Algan'ın uyguladığı «Adsız Oyun»un gösterileri 22 Haziran'dan beri sürmektedir. Açıklama bildirisinde «Dünyada ve yaşamda, tıpkı doğada olduğu gibi hiç bir şeyin değişmez olmadığı, aynı kalmadığı; insanlık tarihinde her olayın toplumlara ve bireylere yeni aşamalar getirdiği» düşüncesinin ışığında «insanlığın geçirdiği evrelerin tiyatro diliyle sentezinin» araştırıldığı belirtilen «Adsız Oyun» gerek içeriği, gerek tiyatromuz açısından yenilik taşıyan sahne düzeniyle, ilginç tartışmalara yol açabilecek niteliktedir.

KAMUOYUNA DUYURU

Biz, aşağıda isimleri olan yayın organları ve dergiler olarak; ülkemizde her türlü demokratik girişime karşı kurumlaşan baskının, giderek yeni boyutlara ulaşması karşısında; aşağıdaki noktaları, tüm demokratik güçlere ve kuruluşlara açıkça duyururuz:

1 — İşçi sınıfının siyasal örgütlenmesine ve her türlü demokratik gi-

rişime; 141, 142 ve Ceza Kanunu'nun diğer maddeleriyle uygulanan «yasal» baskının yanında; son aylarda, resmi devlet görevlilerinin örtülü veya açık desteğinde, faşist gürühlarca yürütülen ve özellikle sosyalist ve demokratik yayınlara, bu yayınları satan yer ve kişilere yönelik yıldırma - terör uygulamaları yoğunluk kazanmaktadır.

2 — Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yayınlarımızı satan bayi ve kitapçılara yapılan baskıların yüzlerce örneği göstermektedir ki; PTT kanalıyla gönderdiğimiz dağıtım paketlerinin, bayi-kitapçıya iletilen PTT ibharnamesinin üzerine bile tehditler yazılıp, bayi-kitapçının, yayınları PTT'den çekmesi engellenmektedir.

3 — Yayınlarımızdan dolayı yürütülen davaların ve koğuşturmaların ceza tutarı yüzlerce seneyi geçmektedir; ve şu an, düşünce ve yayın «suçlusu» olarak hapishanede olan insanlar vardır. Bunlara rağmen biz, görev ve fonksiyonumuzu yerine getirmeye devam edeceğiz.

4 — Bütün bu baskılar karşısında; düşüncenin oluşturulması, bilimin araştırılıp aktarılması, sanat ve kültürün özgürce yayılması yolunda; zor koşullar altında yayına devam eden yayın organlarının güvencesi, baskıyı uygulayan aygıt değil, tüm demokratik güçler ve kuruluşlardır.

5 — Ülkemizdeki koordineli baskı uygulaması karşısında; dayanışma ve ortak hareket, karşılıklı ve çok yönlü destek, genel demokratik görevlere özel bir boyutun eklenmesini gerektirmektedir. *Bunun için, sosyalist - demokratik yayınların kitlelere ulaşması amacıyla; demokratik güçlerin ve kuruluşların, kendi yapıları içinde tedbirler almaları, günün koşulları içinde zorunlu hale gelmiştir.*

TÜM DEMOKRATİK GÜÇ VE KURUŞLARI, DÜŞÜNCENİN OLUŞTURULMASI, BİLİMİN ARAŞTIRILIP AKTARILMASI, SANAT VE KÜLTÜRÜN ÖZGÜRCE YAYILMASI YOLUNDA GÖREVE ÇAĞIRIYORUZ.

MİLİTAN ÜRÜN BİRİKİM YÜRÜYÜŞ TÜRKİYE DEFTERİ
YENİ DÜNYA AŞAMA ÖZGÜRLÜK YOLU İLKE KİTLE
YEDİNCİ SANAT YANSIMA EMEKÇİ GERÇEK SİNEMA
TİYATRO - 75

DEVRİMCİ SANAT VE KÜLTÜR KAVGASINDA

MİLİTAN

BİRİNCİ SAYIDA

Çıkış bildirisi; Cengiz Aytmatov'un Asya-Afrika Yazarları 5. Kurultay Söylevi; Ataol Behramoğlu, Nihat Behram, Can Yücel, Metin Demirtaş ve Erdal Alova'nın şiirleri; Bekir Yıldız'ın hikâyesi; Haşmet Zeybek'in Dört Adım Çalışma Yöntemi ve Köroğlu Destanı adlı incelemesi; Brecht ve Servantes'in şiirleri; Onat Kutlar'ın Arkadaş filmi üzerine yazısı

İKİNCİ SAYIDA

Ahmed Arif'le Bir Konuşma ve şairin Rüstemo adlı şiiri; Yaşar Kemal, Aziz Nesin ve Bekir Yıldız'ın yazıları; Can Yücel, Ataol Behramoğlu, Kemal Özer, Nihat Behram, Erdal Alova ve Barış Pirhasan'ın şiirleri; Peter Weiss'in Vietnam Sanatı ve Kültürü Üstüne Notlar'ı; Genco Erkal'la Bir Konuşma.

ÜÇÜNCÜ SAYIDA

Çağdaş Macar Şiirinde Attila Jozsef ve şiirleri; Şili Duvarlarında Bir Halkın Tarihi; Nazım Hikmet hakkında dünyanın önemli yazarlarının görüşleri ve Nazım'ın hiç yayınlanmamış Bakû konuşmasıyla fotoğrafları; Ataol Behramoğlu, Can Yücel, Nihat Behram, Özkan Mert'in şiirleri; Svetlana Uturgauri'nin Devlet Ana incelemesi; Bekir Yıldız, Fakir Baykurt ve Aysel Özakın'ın hikâyeleri;

DÖRDÜNCÜ SAYIDA

Çağdaş Devrimci Tiyatronun Sorunları -Meyerhold, Brecht; İşçi Sınıfı ve Kültür- Marks, Engels; Dünyada Nazım Hikmet bölümünde J. Marcenac ve İ. Ştok'un yazıları; Bireycilikler Başyazısı; Nihat Behram, Kemal Özer'in şiirleri; Tayfur Urgay'ın Attilâ İlhan incelemesi; Bekir Yıldız'ın hikâyesi

BEŞİNCİ SAYIDA

Savaşçı ve Şair Jose Marti bölümü; Dağlarca, Nihat Behram, Kemal Özer, Barış Pirhasan, Emin Karayel, Kemalettin Kaya'nın Şiirleri; Kemal Sülker, M.T. Öngören, Ömer Polat, Fikret Otyam, Necmiye Alpay, C. Caudwell'in yazıları.

ALTINCI SAYIDA

Nazım Hikmet kendi şiirini anlatıyor; «47 liler» üzerine; Nazım Hikmet, A. Kadir, Metin Demirtaş, Özkan Mert ve Mehmet Yıldırım'ın şiirleri; Defne Behramoğlu, Macit Cevat, Adnan Özyalçıner, Aysel Özakın, Vasıf Öngören, Kemal Sülker, Fakir Baykurt, Ö. Faruk Toprak,

•

MİLİTAN'A ABONE OLMAK İÇİN: P.K. 893 Sirkeci/İST. adresine PTT havalesiyle 90 TL. (Yurtdışı iki katıdır);
TEK DERGİ İSTEKLERİ İÇİN: Aynı adrese 10 TL.'lık posta pulu gönderilmelidir.

S.B.T. 2.7.1975